

JÁSZKUNSAĞ

1965.3

JÁSZKUNSÁG

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata
Megjelenik negyedévenként

1965. szeptember

XI. évfolyam 3. szám.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta
Központi Hírlap Irodánál (Bp., V., József nádor
tér 1.) és a postahivataloknál. Előfizetési díj:
1 évre 20,— Ft. Csekkszám: 61.280, közületinél 61.066.

A szerkesztő bizottság elnöke:

S z u r m a y E r n ő

Szerkesztő bizottság:

Barna Gábor, Kisfaludi Sándor, Lévai István
Mészáros Ferenc, Sári Mihály, Soós István

Felelős szerkesztő:

K a p o s v á r i G y u l a

Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth tér 4.

Telefon: 23—50.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk
vissza.

Kiadja a Szolnok megyei Néplap
Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Fülemen Lajos

Index-szám: 25 910

3301—65 Szolnok megyei Nyomdaipari Vállalat,
Szolnok, Május 1 u. 19.

Felelős vezető: Mészáros Sándor

TARTALOM:

Dr. Dienes István: Honfoglaláskori kutatásunk újabb eredményeiről és feladatairól. (Harmadik, befejező közlemény.) ...	97
Palásti László: Teleki László és Abony ...	107
Sági Pál: A bejáró munkások kulturális ellátottsága Szolnok megyében	111
Dr. Kulin György: A TIT csillagász ünnepe	114
Dr. Vogel István és dr. Koszta László: A cigányok egészségügyi, gazdasági és kulturális helyzete a törökszentmiklósi járásban	119
Kaposvári Gyula: Ady emlék Szolnokon ...	125
Dr. Mezősi Károly: Csárda, eldölt csárda... (Elfelejtett Petőfi emlékhely a Kiskunságon)	126
Dr. Sebők György: A népi ülnökök munkája a Szolnok megyei bíróságoknál	131
Dr. Vincze Ferenc: A takarmánykeverékek és a dehidrált lucernaliszt jelentősége a korszerű állattenyésztésben	136

A címlapon:

Aratás. (Foto: MTI)

Honfoglaláskori kutatásunk újabb eredményeiről és feladatairól

(Harmadik, befejező közlemény.)

Sokkal nehezebb megrajzolni a X. századi társadalom képét. Az Árpád-kori forrásokból szokás visszakövetkeztetni a X. századi állapotokra, az adatok értelmezését azonban az általános történetfelfogás eleve meghatározza. Míg élt a rendi-, nemesi nemzetszemplélet, és úgy vélték, hogy hódítás révén került a szolgatömeg az egységesen szabad magyarok uralma alá, a magyar társadalom átrétegződését csakis az új hazában tételezhették fel, az őslakosság szolgasorsba taszítása, illetve a föléljük kerülő magyarság uralkodó osztálya válása révén. Mivel a honfoglaló magyarságról alkotott rendi nézetek tarthatatlansága bebizonyosodott, teljesen indokolatlan, hogy a magyar osztálytársadalom kialakulását az új hazához kössük, és ne tételezzük fel már a honfoglalás korában a társadalmi fejlődés előrehaladottságát. Két-három emberöltő bármilyen gyorsiramu fejlődése sem magyarázhatja meg István korának érett osztályviszonyait, s a servus, vulgaris, miles, comes elemek egymásfelé rétegződését.

A honfoglaló magyarság társadalmi szervezetének felderítéséhez a régészet eredményein kívül a nomád társadalmak tanulmányozásától remélhetünk segítséget.

A nomád társadalom szerkezetét – a mongolok társadalmi viszonyainak elemzésén keresztül – legszemléletesebben Vlagyimircov „Obscsesztvennij sztroj Mongolov (Mongolszkij kocsevoj feodalizm)” c. műve (1934) világította meg. A mongolok múltja meglehetősen ismert, s Vlagyimircov olyan forrásokra támaszkodott, mint az ősi életet költői módon megelevenítő, epikus énekkel átszőtt „Mongolok titkos története” és Rasídu-'d-Dín perzsa történetíró munkája. Vlagyimircov jellemzi a Dzsingisz kán előtti állapotokat, a feudalizmus kialakulásának korszakát, annak virágzását és hanyatlását. A honfoglaló magyarság társadalmi szervezetének megközelítéséhez elkerülhetetlenek érezzük, hogy röviden összefoglaljuk eredményeit.

A nomád társadalom alapegysége az apajogú, exogám nemzetség, egykori vérségi alapon való csoportosulást jelentett. A termelőerők fejlődésével és az ebből következő vagyoni rétegződéssel a nemzetségek vérségi jellege megromlik, az eltérő vagyoni és társadalmi helyzetű vérokonok mellett különböző jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező idegeneket is magába fogad. A nemzetség tehát a feudalizmus kialakulásának korában szakadatlan mozgásban van, változó egységeket képvisel, szétagólik, sőt szétszóródik, hogy más rendben újracsoportosuljon. Ezek a bomlásban lévő nemzetségek semmiképp sem tekinthetők az egyenlőség és szabadság, a közösségi összetartás szerveinek: a tisztségviselők és a hatalomból kizártak, a gazdagok és szegények ellentétét mindinkább az úr–szolga viszony, valóságos osztályviszonyok váltják fel. Ez a folyamat a mongoloknál a XII. század végén zárul. A XII–XIII. századi nemzetség már igen fejlett társadalmi alakulat, amely különböző rétegeket zár magába. A vagyonos és tekintélyes arisztokratákon kívül azok nagy-

számú és különböző társadalmi helyzetű vazallusait, akiket a feudális függésnek egész láncolata kapcsol össze, az uraikkal csaknem egyenrangú nemesektől a legalacsonyabb sorsú közrendűekig. Háborúk, fosztogatások, rablótámadások, természeti csapások, ragadozók vérengzése, az állatok elhullása következtében kerültek egyes elszegényedett csoportok ily alávetett sorba, sokszor maguk keresve a gazdagabbak pártfogását, hogy viszonylagos függetlenségüket megőrizhessék. A vazallusi viszonyba kényszerülő csoportok sokrétű, változatos szolgálattal tartoztak: háborúban harcoltak, békében a nyájakkal vándoroltak, különféle munkákat végeztek el uraik helyett, vadászatkor felhajtották a vadat stb. Közülük a leggyöngébbek (boolok) sem tekinthetők rabszolgáknak, hisz bizonyos személyes szabadsággal rendelkeztek, saját szervezetükben élhettek, tulajdonnal bírtak, és az általuk termelt javak egy része is őket illette. Ez a kapcsolat tehát olyasféle vazallus jobbágyéhoz hasonlítható, aki az őt urához fűző köteléket nem bonthatta fel önkényesen. E vazallusi kapcsolat szelidebb formája sokszor oly laza volt, hogy két szomszédos, sógorságban lévő nemzetség viszonyára emlékeztetett: asszonyokat vettek körükből, leányaikat velük házastították ki, fegyvertársakat tőlük toboroztak, barátokat köztük kerestek.

A rabszolga hagyományos fogalmához közelebb áll annak a jóval szűkebb rétegnek a helyzete, amely a házkörűli szolgálattal látta el. Ők személyükben is uruk tulajdonai voltak.

A nemzetségi rendszer keretében, a nemzetségi arisztokrácia kiemelkedésével párhuzamosan ment végbe az alsó néprétegek szolgálatra kényszerítése. Egyre inkább elmosódott a különbség az idegen nemzetségek előkelőihez csatlakozó csoportok és a saját nembeliéknél maradt, magukat szabadnak valló, de elszegényedett nemzetségtagok között. Mind kevesebb nemesúr uralkodott a különböző rendű-rangú vazallusok sokaságán és a háza körüli népeken, meghitt emberei, kísérő bajtársai segítségével.

A katonai kíséret, az idegen törzsbeliékből álló fegyveres testület lett a területi szervezetté alakuló nemzetségek vezetőinek legfőbb hatalmi támasza. A kíséret tagjai (nökörök) szolgálattal önként vállalták, és hűségesküt, fogadalmat tettek, hogy urukat nem hagyják el. Adott szavukat azonban nem egyszer megszegték, és más úrhoz pártoltak át. Önkéntességük voltaképp megbocsáthatóvá is tette, hogy mások szolgálatába szegődjenek. Legfőbb erényük mégis a hűség volt. Annak a vitéznek, aki végsőkig kitartott ura mellett, még az ellenségénél is magas jutalom volt a bére, és szívesen vették szolgálatát. A hitvány áruló azonban, aki kezet emelt törvényes urára, pártfogóra aligha számíthatott, az vett bosszút rajta, akinél befogadásra jelentkezett.

Nem azonos ez a réteg azzal a sereggel, amelyet a nemzetség a fegyverforgatásra alkalmas férfiakból háború idején kiállított. A bajtársak e hadnak csak vezetését látták el, és amellet a nemzetségfőnek, valamint az előkelő harcostársainak szűkebb kíséretét, mintegy testőr-gárdáját alkották. Békeidőben is megvolt a feladatuk: különböző küldetéseket teljesítettek, követségekbe jártak, a nagy vadászatokon felügyeltek, uraik gazdaságának irányítását, ellenőrzését látták el, sőt – közülük a kisebbek – mindenféle alantasabb, házkörűli munkát is elvégeztek.

Sokoldalú szolgálattal fejében az úr köteles volt oltalmába fogadni, védelmezni hű embereit, számukra szállásról, csillogó ruhákról, fegyverekről, tüzes hátaslovakról, élelemlről gondoskodni. A pompakedvelő kíséret megfelelő eltartása végett volt szükség a nagyszabású, sok zsákmánnyal és sarccal kecsegtető portyákra.

A vitézek együtt éltek eltartóikkal, míg a tekintélyes vezetők előkelőbb harcostársai elkülönülten, saját szállásukon laktak és maguk is rendelkeztek kísérő bajtársakkal.

Az idegenekből szervezett katonai kíséret szintén nagymértékben előmozdította a nemzetségi keretek szétzilálását; segítségükkel vált lehetővé, hogy a nagyhatalmú

vezető-emberek mind az idegenek, mind pedig saját véreik felett hatalmat gyakoroljanak, azokat szolgáltatásokra kötelezzék.

A rangosak hatalma voltaképp meghatározott számú szolgáltatónépre, illetve azok szállásaira terjedt ki. Ez bizonyos körülhatárolt terület feletti uralmukat is jelentette, hisz joguk volt ahhoz, hogy alattvalóik megtelepedési helyét kijelöljék, a legelőket felosszák, a legeltetés rendjét megszabják; és általában ellenőrzésük alatt tarthatták azt a területet, ahol alávetetteik éltek. Egy-egy területi egység legfőbb ura a hatalma alá tartozó földekből jutalmazta meghitt embereit, mégpedig oly módon, hogy megfelelő számú vazallust, illetve az azokat eltartó legelőket, vadászterületeket ajándékozott nekik. A függésbe kényszerült nemzetségtagok uruknak szolgálattal tartoztak, nyájaikból adóztak. Főnökeik egyre inkább rendelkeztek személyükkel és vagyonukkal.

Az önálló nemzetségek, törzsek, amelyek csak esetlegesen, háborús alkalmakkor egyesültek, a hosszú feudális fejlődés során valóságos államalakulattá ötvöződtek. Az egyik leghatalmasabb nemzetségből támadó egyeduralkodó sorra behódoltatta a törzs- és nemzetségfőket, akik a kán bizalmi emberei lesznek; a fejedelem megerősíti őket tisztségükben és nekik ajándékozta vazallusi jutalomként – örökletes hatalommal – saját nemzetségüket, törzsüket. Az ellenszegülőket kiirtatja és tisztségükbe saját nemzetségének tagjait nevezi ki. A mongol birodalom létrehozásával a hadszervezetet is új alapokra fektették és szigorú, következetes rendet honosítottak meg. Az egész népet beosztották tízes, százas, ezres, tízezres csoportokba, és élükre tizedeseket, századosokat, ezredeseket, miriád-parancsnokokat állítottak. Ezek nem egyszerű tisztségviselők, hanem vazallusi méltóságok, akik annyi szolgáltatónéppel rendelkeztek, amelyből egységüket kiállíthatták. Méltóságukba beiktatással léptek. A kán maga köré külön testőrséget rendelt, szolgálatukat a legaprólékosabban szabályozta.

Dzsingisz kán nem tett egyebet, mint állandósította és tudatosan fejlesztette azokat a szervezeti kereteket, amelyek a korábbi társadalmi fejlődés során megteremtődtek.

Amely területen hosszabb idő óta folyik rendszeres kutatás – így pl. a Felső Tisza vidéken – s ezért nagyobb számban ismerünk lelőhelyeket, úgy tűnik, hogy gazdagabb sírjaink, temetőink egy-egy nemzetségi szállásterülettel azonosítható területi egység központi várának körzetében. Pl. Borsova várának környékén: *Beregszász*; az egykori Borsovavármegye feltételezhető eredeti központját, Várdát (a mai Kisvárdát) szinte körülölelve: *Bezéd, Eperjeske, Rétközberencs, Tuzsér, Anarcs*; a zempléni vár közelében az említett nemzetségfői sír, továbbá *Bodrogvécs, Bodrogszerdabely*; Szabolcs vára vidékén: *Kenézlő, Rakamaz, Tiszaeszlár, Basbalom*; szolnoki vár: *Szolnok-Strázsabalom*; s másutt is pl. a nyitrai dukátus területén *Galgóc* stb. Nyilvánvaló, hogy e temetkezések a nemzetség fejének leghívebb embereit, meghitt barátait, előkelő harcostársait, kísérő bajtársait és azok családtagjait, házanépét rejtik. A terület ura, a nemzetségfő csakis a várban lakhatott, erre bizonyítékul is szolgál – a forrásadatokon (*Váczy, Györffy*) kívül – a kivételes gazdaságú zempléni sír. E céltudatos telepítésből joggal gondolhatunk arra, hogy a nemzetségi szállásterület felett a nemzetségfő rendelkezett, úgy bánt azzal, mint tulajdon birtokával, a legjobb területeket magának tartva fenn, bizalmasait maga köré gyűjtve, megszabta a megtelepedés, legeltetés rendjét, hatalmat gyakorolván a területen élő egész népesség felett. Az említett temetők mind Géza és István államalapítása előtti időkből valók, tanúsítván, hogy a várak már a királyi megyeservezet kialakulása előtt – mint a nemzetségfők szálláshelyei – egy-egy terület központjai voltak. A régészeti adatok tehát azt sejtetik, hogy a királyi megyeservezet a nemzetségek szállásterületére, illetve azok várszervezetére épült rá (*Pauler, Károlyi, Glázer, Váczy, Györffy*).

Más kérdés, hogy a várakat kik emelték. Egy részük bizonyára már itt talált ős-

kori, vagy népvándorláskori építmény lehet, amelyet őseink legfeljebb csak megújítottak, mint ahogy alkalmas római épületmaradványokat (amfiteátrumokat) is előszeretettel választhattak az előkelők lakhelyeül. A magyarság azonban maga is építhetett várakat, s erről nemcsak honfoglalás előtti, iráni eredetű *vár* szavunk, történeti forrásaink elszórt utalásai tanúskodnak, hanem mindinkább régészeti bizonyosságok is: pl. a nyugati határvidék ún. *égetett földsáncairól* leginkább azt feltételezhetjük, hogy azokat a magyarok emelték (Nováki, Gy., Zur Frage der sogenannten „Brandwälle“ in Ungarn. Acta Arch. Hung. 16 [1964] 99-149). Kovalovszki Júlia megállapítása és szíves tájékoztatása szerint a békési Doboz melletti kisméretű vár: „*Sámson-vára*” is korai magyar építmény stb. Bizonyos, a közhittel ellentétben, hogy a nagyobb szervezetséget, a lakosság tervszerű foglalkoztatását igénylő munkák végzése nem lehetett idegen honfoglalóinktól.

– A régészeti források segítségével tehát – mint láttuk – a honfoglaló magyarság társadalmi szervezetébe is bepillanthatunk, és ez lehetővé teszi, hogy a történeti módszerekkel szemben ne csupán az Árpád-kori adatokból kelljen a X. századi állapotokra visszakövetkeztetnünk, hanem a módszeres kutatásokkal majd a valóságos történeti folyamat menetében, a honfoglalás korától időben előrehaladva kövessük nyomon e viszonyok alakulását. A honfoglalás kori temetkezések fenti megoszlásából és az egyes csoportok kapcsolataiból világosan kitetszik, hogy az István-kori osztályviszonyoknak, a különböző társadalmi elemek eltérő helyzetének (István I. tk. 15, 21, 27, 35.) megvolt a X. századi előzménye; amikor a magyarság a Kárpát-medencében megjelent, már jól elkülönülő rétegekre tagolódott. E rétegek egymástól kölcsönös feltételezettségben, szorosabb-lazább függésben éltek, s megfigyelhető a legalacsonyabb sorban levő háziszolgák; a különböző jogokkal és kötelezettségekkel bíró, saját szervezetükben hagyott, némi vagyonnal is rendelkező szolgálónépek; a kisebb-nagyobb szolgáltatásokra kényszerített és nyilván szintén nem azonos vagyoni állapotú közrendűek; valamint a nemzetség előkelő urainak; végül a nemzetségfő, majd a törzsfő és fejedelem családjának egymásfölé rétegződése. A társadalom belső egységét – akárcsak a türköknél, mongoloknál, kúnoknál stb. – a kiemelkedő hatalmú személyek köré szervezett fegyveresek, katonai kíséretük, a vazallusi kapcsolatra utaló egykori kifejezéssel: *jobbágyaik* (Győrffy) biztosították. (E réteget a honfoglaló magyarságnál feltételezi: *Tagányi, Váczy, Molnár, Győrffy* stb.) Ezeknek a vitézeknek utódai, István törvénykönyvének milesei, a király, ispán, vagy valamely nagyúr, egyházi méltóságviselők kíséretéhez tartoztak (István I. tk. 7, 23, 25.), és uraik még e módosabb, előkelőbb réteg tagjai fölött is nem egyszer hatalmaskodhattak (István II. tk. 10.). Fokozottabban vonatkozhat mindez a szegényekkel egyazon elbírálásban részesülő, velük azonosított (István I. tk. 21, 27.) közrendűekre, amint a törvények meg is emlékeznek arról, hogy az ispánok vagy katonák szolgaságba hajtják őket (István I. tk. 22.). Ez a szokottnál súlyosabb kötelezettségek teljesítésének követelését, méltatlan, sérelmes bánásmódot takarhat, mintsem alávetésük kezdetét jelentené, hiszen főként a régészeti adatok alapján kétségtelennek tűnik, hogy a közrendű elemek már a X. században, sőt nyilván a honfoglalást megelőzően is számtalan köteléssel a hatalmasokhoz, vagyonosokhoz voltak láncolva, névleges szabadságukat már korábban is adókkal, szolgáltatásokkal válthatták meg. A függés valamely formájától a magukat még szabadnak valló nemzetségtagok sem lehettek mentesek; ahogy *Salamon Ferenc* már jól gyanította, „jogilag szabad, de bizonyos kötelezettség által egy vagyonosabb szolgálatára szorított emberek” seregének kellett élnie honfoglalóink körében. A korafeudális viszonyok a régi szervezeti formákat őrző társadalomban tűntek fel, s az egykori család-nemzetségi kereteknek teljes feladása jöideig a hatalmasoknak sem lehetett érdeke, hiszen így leginkább elkerülhették a valóságos függetlenségüket elvesztő rétegek lázongását. E patriarchális burok azonban nem fedheti el előlünk e társadalom lényegét: korafeudális jellegét, és látnunk kell, hogy a X. szá-

zadi nemzetség az erőteljes bomlás állapotában volt, különböző eredetű és állampolgárságú népeket egyesített magában, valójában területi szervezetnek tekinthető.

A magyar társadalom átértégződését semmiképp sem lehet az új haza meghódításával, vagy egy már ezután bekövetkező fordulattal, a kalandozások bukásával magyarázni; az István-kori társadalom függési láncolata már honfoglalóinknál felismerhető. Géza, illetve István államalapításához, a megelőzőnél szilárdabb uralmi szervezet megteremtéséhez a magyarság csakis egy hosszabb folyamat eredményeképpen, fokozatos fejlődés útján juthatott el, állami és egyházi szervezetünk mindenekelőtt a magyar társadalom adottságainak megfelelően épült ki.

A X-XI. század fordulóján lezajló államszervezéssel a régi születési arisztokráciának az új rendbe belenyugvó rétege – az akkor támadt nemesség (papok, lovagok, ispánok) mellett – az uralkodó osztály tagjává lesz, és ezzel párhuzamosan pogány temetőit feladja, minthogy számukra a keresztység felvétele kiváltságaik biztosításának feltétele volt. Ugyanakkor a vulgárisok, servusok életmódjában, vagyoni és társadalmi helyzetében régészetileg még ennyi változást sem észlelünk; helyükön maradván, az államalapítás után is folyamatosan tovább telepítik régi temetőiket. Bizonyos pedig, hogy jelentős részük – a nemzégektől elkobzott területeken – új fennhatóság alá került: a királyi várispánságok, a királyi magángazdaságok, egyházi és világi adománybirtokosok szolgálató népévé lett. Új uraik tulajdonába azzal a juttatott területtel kerültek, amelyen temetőink tanúsága szerint – már a X. században megültek, és amelyhez életmódjuk, a kialakult gazdasági rend és szokásjog kötötte őket. A jól szervezett törzsfői-nemzetségfői gazdaságok (i. pl. a Nagyobbik Gellért-legendában a nagyhatalmú Ajtony rendezett birtokának jellemzését) sok helyütt alighanem változtatás nélkül válhattak az István-koriak alapjává, csupán felsőbb irányításuk került új kezekbe. A birtoktesteken élő népek százados-tizedes szervezete (centurionatus, decurionatus; az egyházi birtokokon a maiorok, száznagyok) is bizonyára ősi hagyományt őrizhet. A köznép nagyobb részének az új uralmi rend nagy megrázkódtatást semmiképp nem okozhatott. A többség sorsa ellen nem lázadott, helyén maradt, hisz korábban is nagyjából hasonló sorban élt. Az Árpád-kori forrásokban (alapítólevelekben, törvényekben) hallunk ugyan kóborlókról, akik uruktól megszöktek, illetve szálláshelyükről elűzettek, egész közösségek azonban igen ritkán kelthettek útra. A régészeti adatok általában a köznép helybenmaradásáról tanúskodnak, s ha közülük néhányan tovább is álltak régi szállásukról a szolgálat kedvezőbb feltételeit keresvén, más birtokok szolgálónépei közé vegyülhettek.

A társadalom fentebb körvonalazott fejlődéséből, a különböző társadalmi rétegek egymáshoz kötöttségéből következik, hogy a X. századi magyarságnak megtelepültebb életmódot kellett folytatnia, mint azt korábban feltételeztük. A honfoglalástól folyamatosan használt és az Árpád-korba áthajló temetők, valamint korai falvaink között az összefüggés kétségtelen: ezek a temetők falvaink külső – a templomkörülírt megelőző – temetőjének tekinthetők. Honfoglalóink településeiről mindmáig keveset tudunk; joggal gondolhatunk azonban arra, hogy amint a temetők időrendje a honfoglalás koráig visszavezethető, éppúgy a hozzájuk köthető korai Árpád-kori falvaink többségének is honfoglaláskori előzménye lehet. István törvényeiben, legkorábbi okleveleinkben már hallunk falvakról, nyilvánvaló, hogy ezek szilárd magja már jóval korábban kialakult. Honfoglalóink köznépe már kezdettől fogva ezeken a településhelyeken élhetett, mégpedig az Árpád-kort megelőzően is nyilván olyan egyszerű, félig földbeásott házakban, amelyeket telepásóink feltártak (legelőször *Mé-ri István*, az Árpád-kori népi élet kitűnő kutatója hozott felszínre ilyen házakat: Beszámoló a tiszalök-rázompusztai és túrkeve-mórici ásátások eredményeiről. I. Arch. Ért. 79 [1952] 49-65.).

A nomád életmód és szállásváltás bizonyosságának szokták tekinteni *Freisingi Ottó* 1147-ből származó feljegyzését, amely szerint országunkban „... az egész nyáron és

télen át sátrakban laknak". Ez azonban nem jelenti feltétlenül a telelő szállások elhagyását, hiszen a kérdéses sátrak – amint azt *Méri István* a napokban megjelent, az Árpád-kori falvokról adott kiváló összegezésében felvetette – nagy valószínűséggel szintén ezeken az állandó településhelyeken voltak nyári hajlékul felverve, ahol a földbeásott házakon kívül nyílt tűzhelyre valló nyomokat is találni. Sőt, ilyen korai cserépüstökkel keltezett nyílt tűzhelyeket eddig kizárólag a földbeásott házak környezetében sikerült hitelesen feltárni (*Méri I.*, Árpád-kori népi építkezésünk feltárt emlékei Orosháza határában. Rég. Füz. II. 12 Bp. 1964. 48.).

A magyarságnak már a X. században többféle lakóalkalmatossága lehetett: a bolgár-török jövevény *sátor* nem tette fölöslegessé, nem szorította ki finnugor eredetű *báz* szavunkat, korántsem tekinthetjük tehát kizárólag sátorlakóknak (vö. *Korompay*). Helytelen tehát az a szemlélet, amely úgy véli, hogy a sátrakkal ide-oda vándorló nagycsaládok csak fokozatosan telepedtek meg és költöztek az új hazában megismert állandóbb hajlékba. Bizonyos, hogy a magyarság helyhezkött köznépe már a X. század végi államalapítás előtti időkben is földbeásott kunyhókban lakhatott; István törvényei (I. tk. 35.) – a házak megtámadóiról intézkedvén – említik is a népből való emberek kunyhóját (*mansiuncula*). – Huzamosabb időn át csak a mozgékonyabb életmódot folytató katonáskodó réteg tanyázott a fejlett kibitka jellegű sátrakban (a forrásokban is főként ilyen katonai sáortáborokról lehet szó); valamint a kiterjedt szállásterületek felett rendelkező nemzetségi arisztokrácia, amely a hatalma alá tartozó szolgáltató közösségeket egész házanépével végiglátogatta, hogy az adókat begyűjtse, ott helyben felélje. Természetesen ideiglenes enyhelyekben húzódtak meg a szállásuktól hosszabb ideig távollevő pásztorok is.

A honfoglaló magyarság állattenyésztését helytelenül azonosítják egyesek mindmáig kizárólag a nomadizálással, a vándorló pásztorkodással. Az esetleg távolabbra terelt, hivatásos pásztorokkal örízetett nyájakon kívül nagy számban lehettek a települések körül tartott állatok is: *Bölcs Leónál* olvashatunk a sátraknál tartott lovakról; a *Nagyobb Gellért-legenda* pedig Ajtonynak olyan pásztorairól is tud, akik a házaknál, vagyis a település környékén gondozták a jószágokat. Ez a házkörüli, kezes állattartás egyik következménye a már a honfoglalás előtti időkben elterjedt és a vezető gazdasági ágazat mellett mind nagyobb súllyal jelentkező ekés földművelésnek. Úgy vélem, elegendő, ha itt korai földművelésünkre nézve csak néhány közismert adatra utalok. Ismeretes, hogy földművelésünk alapvető szókészlete még a honfoglalás előtti török jövevényező. Tudjuk azt is, hogy a kazár birodalomban, amelyhez a magyarság hosszabb időn át tartozott, nyomon lehet követni a népesség nagyarányú megtelepedését, földművelésre való áttérését. Ez a folyamat régészetileg is ellenőrizhető, a *szaltovo-majacki* műveltség területén egy sereg földműveléssel kapcsolatos emlék került elő. A mohamedán források a 870 táján megismert magyarságot nem kizárólag állattenyésztéssel foglalkozó, hanem szántóföldekkel is bíró népként jellemzik. István királyunk törvényeiben is vannak földművelésre vonatkozó adatok. A törvény az ünnepnapok megtartásáról rendelkezvén (I. tk. 8.) ökrökkel, lovakkal dolgozó emberekről szól. Az egyházak felszereléséről intézkedvén (II. tk. 1.) kimondja, hogy azokat telkekkel, szolgálkkal, állatokkal, ökrökkel stb. kell ellátni. Korai adományleveleinkben a szolgálk egy részét szintén ökrökkel, ekével együtt adományozták stb. – Nos, a régészeti megfigyelések is mind több bizonyosságot szolgáltatnak a magyarság gazdasági életében végbement változásról. Korai telepeink állatsontanyagának százelekes megoszlásából kitűnik, hogy az ősbibb lótenyésztés mellett a takarmánygazdálkodást igénylő szarvasmarhatenyésztés mind nagyobb teret nyert, sőt első helyre került. Nagy számban találunk sertésenyésztésre, illetve kisebb arányban szárnyasok tartására utaló csontokat (*Bökönyi, Méri*), már pedig ezek a vándoréletet nem viselik el. Ezenkívül eszközanyag, őrlőkövek, gabonás vermek, megmaradt magvak stb. tanúskodnak a földművelésről. A magyarság tömegeinek megtelepedettségéből is arra

következtethetünk, hogy a korábban vázolt feudális fejlődésnek megvolt a gazdasági alapja.

A kézművesség fellendülése is a feudális fejlődéssel, letelepedéssel függ össze. Történetkönyveinkben még ma is itt-ott túlzott óvatossággal nyilatkoznak a magyarság mesterségbeli tudásáról, feltételezve, hogy az előkerülő ötvösművek talán nem is magyar mesterek alkotásai.

Valóban vannak olyan ötvösemlékek, amelyeket nem sorolhatunk a hazai ötvösség bizonyítékai közé, tekintve, hogy ezek egész Kelet-Európában megtalálhatók, és kétségtelenül kereskedelmi úton is terjedtek. Ilyenek pl. a veretes övek (i. *Dienes I.*, i. m. Arch. Ért. 91 [1964] 18-40; a magyar övek alapján helyreállított szaltovói öv: *Sramko, B. A.* Drevnoszti szeverszkogo Donca. Harkov, 1962. 281., 109. á. 1., 283, 285.), veretes tarsolyok (*Dienes I.*, Honfoglalás kori tarsolyainkról. F. Arch. 16 [1964] 92-110.) stb., amelyeknek pontos hasonmásai idegen környezetben is fellelhetők. Akadnak azonban olyan tárgyak, amelyek mindmáig sajátosan a honfoglaló hagyatéokra jellemzőnek látszanak. Pl. a hazánkból nagyszámban ismert tarsolylemezeknek egyetlen közelebbi párhuzamát tartjuk számon mári (cseremis) földről, a veszeloovszkojei temetőből (*Erdélyi I.*, Újabb adatok a tarsolylemezek stílusának elterjedéséhez Kelet-Európában. Arch. Ért. 88 [1961] 95-100). Ha ezek az ötvösremek is kereskedelmi forgalomban lettek volna, a kor híres kereskedelmi központjaiban, illetve a főútvonalak mentén fekvő lelőhelyeken fel kellene bukkanniok. Hiányuk azt a feltevést sugallja, hogy a tarsolylemezek a honfoglalók ötvöseinek készítményei. A *tiszanánai* tarsolylemez esetében erről bizonyosságot is szereztünk, itt ugyanis egy 12-14 éves fiú sírjából került elő a számára rendelt, épp ezért a szokásosnál jóval kisebb, láthatóan termetéhez méretezett példány. Készítője csakis a Kárpát-medencében dolgozó mester lehetett, hiszen a legényke közvetlenül halála előtt léphetett férfisorba, és a lemezes tarsoly viselésére jogosító tisztét mindenképpen helyben, mint nemzetségének már teljes jogú tagja nyerhette el. – A tarsolylemezekhez hasonlóan, a nálunk oly gyakori – a szaszanidakori ábrázolásokon látottakkal rokon – díszes, korongos lószerszám készleteknek sem akadnak egykorú megfelelői Kelet-Európában, legfeljebb egy-egy hasonló veret bukkan fel.

Kísért az a nézet is, hogy ezeket az ötvösemlékeket keleti kereskedők szállíthatták hazánkba. Ennek bizonyosságát látják abban, hogy pompás ötvösemlék, s így többek közt tarsolylemezeink egy része is Északkelet-Magyarországon, vagyis a Vereckei-szoroson átvezető kereskedelmi útvonal mentében fekvő területeken került elő. Csak-hogy a tarsolylemezek egy másik csoportja épp ellenkezőleg, a nyugati végekről ismert, így hát kereskedelmi úton való terjedésüknél sokkal hihetőbb, hogy mind a felső Tisza-vidéken, mind a Kisalföldön egy fejlett ötvösművességgel rendelkező népcsoport telepedhetett meg. Történeti megfontolásokból (*Győrffy*) leginkább a kabarokkal azonosíthatjuk őket, akik körében az alánok és a khorezmiek is híresek voltak ötvöstudományukról. Újban is olyan területeken találtunk tarsolylemezeket, ahol a katonaí segédnépek élhettek: így *Banán*, Komárom megyében (vagyis a Keltől – Anonymus szerint a magyarokhoz Kijevnél csatlakozott kún vezérek egyikétől – származó Katapán nem ősi birtokán); *Tiszaezslár-Bashalmon* és *Rétközberencsen* a Nyirben; *Tiszanánán* és *Besenyőtelken* Hevesben; *Ecsegfalva* n Békés megyében. – Ugyanakkor a nem kabar területekről való *szolnok–strázsabalmi és kecskeméti–fehéregyházi* tarsolylemez, valamint a tarsolylemezek művészeti körének jegyében fogant és szelvében elterjedt emlékek tanúsítják, hogy ez az ötvösművesség gyökeret vert a többi törzsnél is.

Az ötvösemlékek külszországból való behozatalával szemben vannak még nyomosabb érveink is. Az anyag gyarapodásával egyre inkább szembeütünk, hogy egy-egy szűkebb körzeten belül azonos mintakincsű, kidolgozású, alakú, szemelláthatóan egy mintára készült tárgyak kerülnek elő. Nemrégiben dolgoztam föl az *oroszázi* II.

sz. temetőt, amelynek egyik női sírjában 19 db vékony, lemezes, préselt korongcskát (rozettát) találtam, mégpedig eredeti rendjükben, úgy hogy az egész ruha helyreállítható volt. Ezeknek a korongcskáknak pontos hasonmásait a szintén Békéshez tartozó *Vészto-Kútpusztán*, valamint a szomszédos Bihar megyei *Siklón* ásták ki. – Egy másik, ugyancsak *Oroszáza* környékéről való jellegzetes veret hasonmása *orsovai* letünkéből ismeretes. A két azonos övveretsor lelőhelye látszólag távol esik egymástól, de ha figyelembe vesszük, hogy Anonymus szerint Ajtony szállásterületének déli határa Orsova vára volt és észak felé egész *Oroszáza* környékéig terjedt, bizonyosra vehető, hogy egyszóval ötvösműhelyből származó két készlet darabjait leltük fel. Talán maga a törzsfő adományozott központi műhelyéből származó veretekkel felszerelt öveket birtoka távoli határain élő hű embereinek, a pusztai népek szokása szerint. (L. még a *zempléni, bodrogvécsi, Tiszaesztlár* környéki hasonmás vereteket.)

Több ilyen egyezést sikerült még kimutatni előkészületben levő, a felső-balotai leletet feldolgozó tanulmányomban: pl. a *hencidai, gyulai, sarkadi* áttört korongok egy öntőmintában készültek; nyilván ugyanazon műhely termékei – ha méretük eltérő is – a *szegeci-bojárihalmi* és *jánosszállási* korongcskák stb. Az összehasonlító vizsgálatoknak mindenekelőtt ilyen szempontból van nagy fontossága és jelentősége.

A honfoglaláskor tárgyi anyagából kimutatható összefüggések – a törzsi-, nemzetségi szállásterületeken fellelhető egyező, azonos darabok – igazolják tehát, hogy a Kárpát-medencét megszálló magyarok egy-egy törzset, nemzetséget ellátó ötvösműhelyekkel rendelkeztek. – A nagyhírű magyar ötvösség termékei külföldre is eljuthattak: *Szvjatoszláv* kijevi nagyfejedelem 969-ben, a Duna-menti Perejaszlavciba kívánja áthelyezni székhelyét, mivel odaáramlanak nemcsak a bizánci kincsek, hanem a magyarok ezüstje és lovai is (*Nesztor-krónika*). Az ezüsten itt bizonyosan éppúgy ötvöstárgyakat kell értenünk, mint a Bizáncból érkező aranyon. Hallunk ezenkívül – ugyancsak a X. századból – a prágai vásárokon árukkal megforduló magyarföldi kereskedőkről (*Ibrahim-ibn-Jakub*). Ezzel szemben természetesen a magyar földre is eljutottak, főként a keleti területek (Bizánc, Kijev) felől – hazai és külföldi kereskedők révén – különböző fényűzési javak, kedvelt ékszerek: így *dél-alföldi* temetőinkben igen sok a bizánci, dunai-bolgár, szlovén jellegű, illetve azok mintájára készült ötvöstárgy (pl. gyűrűk, a tápé-lebői félhold alakú zománcos fülbevalók stb. A Kárpát-medencében folyó élénk kereskedelmi életet igen szépen példázza a kora Árpád-kori vándorkereskedő készletéből való, *Tokaj* környékén elrejtett kincslet, amelyben bizánci, orosz, balkáni és magyar eredetű tárgyak egyaránt megtalálhatók (*Kadár Z., Der Schatzfund von Tokaj und seine byzantinisch-slawischen Beziehungen. Publicationes Instituti Philologiae Slavicae Universitatis Debreceniensis 1961. 193-209: Vö. még Bóna T., Der Silberschatz von Darufalva Acta Arch. Hung. 16. [1964] 166. Az Északkeleti-Kárpátokon átvezető kereskedelmi útról tanúskodik még a huszti nagy dirhemlelet.*

A magyar nemzetségi arisztokrácia és katonai kíséret hagyatéka természetszerűen sokban rokon a hasonló feudális fejlődés útján járó keleti népek emlékéanyagával. Az azonos műveltségi javak meghonosodása azonos fejlődési fokra, azonos szükségletekre vall, melyet javarészt a mi mestereinknek kellett kielégíteniük, az akkori divat szerint (*Dienes I., Einige gemeinsame Züge der frühfeudalen Kulturen Osteuropas. SemSlav 1963*). A rangosabb tárgyak jellegzetes stílusjegyei feltűnnek a szélesebb körben használatos tárgyakon is: berakásokkal díszített kengyeleken, zablákon, nyergeken, csontfaragványokon, amelyeknél semmiképpen sem gyanakodhatunk arra, hogy idegen mesterek termékei. Olyan tárgyaink is vannak, amelyekben az eredetinek megfelelő stílusban és készítési móddal utólagos javítások, pótlások nyomai fedezhetők fel. Ugyancsak a hazai mesterek működése mellett tanúskodik, hogy az új hazában felnőtt, az államalapítás előtti nemzedék sírjaiból ugyanaz az emlékéanyag kerül elő, mint a korábbiakéból.

A honfoglaló magyarság tárgyi emlékeinek mintakincse – a palmettákból szőtt végtelen fonat, változatos, stilizált növényi és virágminták, a keleti világ csodás állatalkjai stb. – iráni indíttatású, a későszaszanida művészet szellemét folytató arab művészet jellegzetes jegyeit tükrözi. A VIII. századtól az iráni művészet hatalmas területet ihletett meg, honfoglalóink művészete ehhez az egyetemes – Európa keleti felén uralkodó – stilusirányzathoz kapcsolódik.

A gazdasági és társadalmi fejlettségnek fentebb jellemzett szintjét látván el kell fogadnunk, hogy a honfoglalás idején a magyarságot a laza törzsszövetségnél már erősebb kapocs, korafeudális államszervezet fogta egységbe. Ennek a magasabbrendű politikai alakulatnak kiépüléséhez nincs szükség feltétlenül állandó lakterületre, hiszen pl. a mongolok nomád államszervezetét sem vonják ilyen alapon kétségbe. Az állam létrejöttének feltételei közül ez az ismérv nem véletlenül maradhatott ki a marxizmus klasszikusainál. Vitathatatlan, hogy a honfoglaló magyarság szerveztségének már számos olyan vonása van, amely a korai hűbéri államalakulatokra jellemző: területi egységekben élő osztályjellegű társadalom, elkülönült hatalmi szervezettel, választott vezetők helyett mindinkább öröklődő méltóságviselőkkel (fejedelem; Biborbanszületett Konstantin szerint Bulcsú karchas apja: Kál is ezt a méltóságot viselte; krónikáink gyulai), a társadalom belső rendjét biztosító fegyveresekkel, a tisztségviselők és fegyveresek érdekében kirótt terhekkkel, kötelező érvényű és állandósult jogszokással, a Fehér-ló mondából sejtetően talán már a hűbéri birtokbaiktatás gyakorlatával stb. – A magyarság különben sem változtatta a honfoglalás előtt lakóhelyét állandóan; a hosszú vándorlásairól régebben általánosan elterjedt nézetek is mind bizonytalanabbá válnak. A letelepült életmód mind nagyobb teret nyert gazdálkodásukban; a levedia–etelközi szállásterület feladása kényszerű lépés volt és nem egy nomád nép természetes továbbvonulása.

Az államszervezet korai kiépülésével szemben ellenérvként szokás felvetni azt is, hogy a magyarság lélekszáma ehhez nem volt elégséges. Egyesek még a 150–200 000-es lélekszámot is kétségbevonják. Régészeti megfontolások alapján mi meggyőzőnek érezzük azokat a számításokat, amelyek a magyarság összlétszámát legalább mintegy félmillióra becsülik (pl. *Pauley, Hóman, Szabó István* stb.). Ez az eredmény ugyanis olyan arányokkal számol a katonáskodó és köznépi elemek viszonylatában, amelyek a régészeti anyagból is következnek; valamint sokkal inkább egyeztethető a korábban birtokolt szállásterület kiterjedésével és az Árpád-kori népesedési, népsűrűségi adatokkal (*Györffy Gy., Magyarország népessége a honfoglalástól a XIV. század közepéig. Magyarország történeti demográfiája. Szerk. Kovacsovics József. Bp. 1963. 45–62.*), amelyeket figyelmen kívül hagynunk nem lehet. Az Árpád-kori népsűrűséget az okleveles anyag mellett terepbejárásai megfigyeléseink is igazolják. Korai településeink – legalábbis dunántúli és délföldi viszonylatban – sűrűn fekszenek egymás mellett, mintegy 1,5–3 km-re egymástól. Amikor nemrégiben – az orosházi monográfia előmunkálataiként – *Kovalovszki Júlia* bejárta Orosháza környékét, és útjára magam is többször elkísértem: egy 20x30 km-es körzetben, tehát 600 km²-nyi területen 43 településhelyet találtunk. Ez még nem is az összes, soknak a helyét épp készített térképünk alapján utólag lehet kijelölni, de bejárásukra akkor nem volt mód.

– Korai történetíróink előtt megfajthetetlen rejtély volt, minek köszönhette a magyarság megmaradását. A múlt század elején *Budai Ésaías* debreceni professzor híres historiáskönyvét – amelyen a reformkor nemzedéke nevelkedett, s aszódi diák korában Petőfi is forgatott – e gondolatokkal indította meg: „hogy a Magyarok azoknak a népeknek díjjára nem jutottak, kiknek már ma semmi nyoma sintsen: azt egynek lehet tartani a legkülönösebb dolgok között a História-bann. Mert meszszenen, a világnak más részéből jövénn Európába, túlok egészen különböző, náloknál sokkal számosabb és velek ellenkezéssenn lévő Nemzetek közzé: az a tsuda, hogy a sok hadakozásokban vagy mind el nem hullottak, vagy legalább úgy el nem erőtle-

nedtek, hogy apródonként más Nemzetekkel öszeögyeledvén, nyelvek el nem vezett, és azzal együtt maga is a' Nemzet el nem enyészett..." (Budai É'saiás, Magyar Ország Históriaja. Debrecen 1811. 40.). – Az a kép, amely e kor fiaiban élt honfoglaló őseinkről, nem is volt alkalmas arra, hogy nyelvünk, népi sajátságaink megmaradásának magyarázatát adja. Úgy véljük, mindaz, amit az újabb kutatások tükrében a honfoglalókról elmondottunk, közelebb visz a kérdés megválaszolásához. A magyar társadalom fentebb jellemzett fejlődési menete nem magábanálló, hisz a környező népek többségénél szintén – ha eltérő gazdasági alapokon is – ugyanez a folyamat, nagyjából ugyanezen időben ment végbe. A magyarság az általános kelet-európai fejlődés útján járt, és ez tette lehetővé, hogy beilleszkedjék új környezetébe. Noha Géza és István valóban új, szilárdabb államszervezetet kovácsolt össze, szükségszerűen sokban a már kialakult szervezetre kellett építenie, és egy sereg jelenséget belső fejlődésből meg tudunk magyarázni. *Salamon Ferenc* helyesen látta István államalkotó tevékenységének érdemét abban, hogy „szabályozta, rendezte annak egy részét, ami már megvolt.”

Tennivalóink, elvégzendő feladataink az elmondottakból önként adódnak: ásatások komplex kutatásokkal, a települések és külső temetők kapcsolatának tisztázása, a területi központok és azok környezetének feltárása; a társadalmi viszonyok árnyaltabb elemzése, etnikai kérdések megoldása, az őslakosság anyagának szabatos körülhatárolása, az egybeolvadás folyamatának megrajzolása, a régi és az államalapítás idején azt felváltó új gazdasági-társadalmi szervezet összefüggéseinek kimutatása; a szovjetföldi kutatások megindítása a magyarság őshazájában és egykori lakóhelyein stb. Feldolgozások terén mindenekelőtt a teljes honfoglalás és Árpád-kori anyag részletező közlése; a temetők és korai településeink együttes feltérképezése. Törekednünk kell arra, hogy a történeti következtetés mindenkor világos és jól megalapozott legyen, nehogy tévedések honosodjanak meg a történeti irodalomban, és alapul szolgáljanak újabb téves következtetések egész láncolatához (pl. történetkönyveinkben a felső Tisza-vidék – gazdag emlékanyaga miatt – a honfoglalók első szállásterületeként szerepel, s van olyan nézet is, amely szerint ez a vidék volna a magyarok előkelőinek szállásterülete; a fiadkérpusztai és halimbai köznépi temetőket még ma is többen kizárólagosan szláv temetőknek vélik, és emiatt arra gondolnak, hogy a szlávok települései nagyobbak lehettek, míg a magyarok ugyanakkor kis csoportokban éltek, mivel a termelőerők szintje nem tette lehetővé nagyobb közösségeik kialakulását stb.). Igen fontos tehát, hogy történetileg helyesen értékeljük a régészeti adatokat, hisz ehhez egyre nagyobb segítséget nyújtanak az Árpád-kori történeti földrajz megjelenő kötetei (*Győrffy*); továbbá a történeti és gazdasági folyamatokra is vonjunk le következtetéseket, vagyis olyan kutatásokat végezzünk, amelyek segítségével a korszak elvi kérdéseinek megoldásához is hozzájárulhatunk.

Dr. Dienes István

Teleki László és Abony

Amikor az olvasó leteszi a kezéből elolvasás után Horváth Zoltánnak Teleki Lászlóról írt, múlt évben megjelent kiváló monográfiáját,^{1.)} a szerző előszavának bevezető soraira visszagondolva önkéntelenül is Senecának önmagáról mondott jóslatára gondol: „Az idő mély árja borít el majd bennünket; csak kevés szellem emeli ki majd a fejét és dacol a feledéssel és sokáig fenntarja magát, bár egyszer majd ugyanabba a némaságba távozik. Én kegyelmet kapok az utódoktól”. Habebo apud posteros gratiam... Teleki Lászlót azonban előbb valóban az időnek, a feledésnek mély-séges árja látszott elborítani a halálát követő annyi évtizeden keresztül. Horváth Zoltánnak nagyon találó a megállapítása, amikor ezzel kapcsolatban a következőket írja Teleki Lászlóról: „úgy eltemették, hogy emléke még 100 esztendő múlva sem támadt fel... rettenetes kegyetlenséggel igyekeztek elfelejteni, s a nemzet el is felejtette. Az 1862 májusi sajtó a halál évfordulójáról sem emlékezik meg”^{2.)} Emléke azonban, ha csendben is, de kitörölhetetlenül tovább élt népünk sok fiának szívében. Életükben hűségesen őrizték Teleki László nemes alakjának emlékét azok az egyszerű választói is, akik őt Abonyban két alkalommal egyhangúlag az abonyi választói kerület országgyűlési képviselőjévé választották meg.

Most, hogy Horváth Zoltán történelmünk e tragikus sorsú, haladó alakjának képét nemzeti köztudatunk számára a történelmi valóságnak megfelelően és méltóképpen felelevenítette munkájában, talán nem lesz érdektelen, ha megemlékezünk a Kegyenc írójának abonyi megválasztásáról és szerepléséről, valamint halálának abonyi visszhangjáról, mégpedig Abonyi Lajos író nyomtatásban eddig még meg nem jelent írásos hagyatékának felhasználásával.

Telekinek 1848-ban, majd pedig 1861-ben Abonyban képviselővé történt megválasztásáról röviden szó esik Teleki László válogatott munkáit tartalmazó kiadványban, mely 1961-ben jelent meg a Magyar Századok sorozatban.^{3.)} Röviden szól erről a választásról Horváth Zoltán is monográfiájában. Részletesebb leírás található Teleki 1861. évi abonyi megválasztásáról és szerepléséről abban az életrajzregényben, melynek ugyancsak Horváth Zoltán volt az egyik társszerzője.^{4.)}

Nyomtatásban megjelent legrégebb adatok természetesen a korabeli sajtóban találhatóak. Ezek között részletes beszámoló is olvasható helybeli tudósítás formájában Teleki abonyi megválasztásáról és ottani szerepléséről.^{5.)} Részletesen szól erről Abonyi Lajos író is Abony község történetét tárgyaló, kiadatlanul maradt művében.^{6.)} Abonyi Lajos ebben a munkájában foglalkozik Teleki 1848. évi abonyi megválasztásával is. A következőkben ennek a két eseménynek az emlékét kívánjuk felidézni Abonyi Lajos ezen kiadatlan műve alapján, melynek értékét történeti szempontból fokozza az a sajnálatos tény, hogy Abony község régi tanácsulési jegyzőkönyvei – értesülésem szerint – elvesztek.

Teleki László a politikai élet területén került kapcsolatba Abonnyal, ezzel a

Pest megyei községgel, melyről kevesen tudják azt, hogy a múltja gazdag történelmi eseményekben és történetében nem egy érdekes színpontot jelentő francia vonatkozás is található. Nagy nevű képviselője is hosszabb időn át szolgálta hazája és népe ügyét francia földön.

Teleki kapcsolata Abonnyal 1848-ban kezdődött, amikor Abony, ill. az abonyi választókerület őt az első népképviselői országgyűlésbe képviselőjévé választotta meg. A Pesti Hírlap a választással kapcsolatosan dicsérőleg emlékezett meg a következőket írva: „Pestmegye abonyi kerülete pedig gr. Teleky Lászlót fogja elválasztani. Becsületére válik e kerületnek, hogy ez országban tisztelt férfiú ellenében semmi provinciális tekintély nem tolt fel magát”.⁷⁾ Teleki megválasztásáról Abonyi Lajos többek között a következőket írja említett munkájában: „Jelszavak tehát ezentúl: Szabadság, Egyenlőség, Testvériség! Június 1-én most már népképviselői alapon országgyűlés hívatott egybe, melyre Gróf Teleky László nagy hazánkfia – a rebesgetett nevek viselőinek szerényen meg sem nyilatkozásával –, egyhangúlag óriási lelkesedéssel megválasztott... mert alighogy megválasztották nagy lelkesedéssel június végén egyhangúlag legelső képviselőül Gróf Teleky Lászlót a június 1-én megnyilando országgyűlésre –, mely választásnál lélekemelő dolog volt látni az abban eddig részt nem vett népek a falukról nemzeti szín alatt betóduló ezreit...”⁸⁾

Arról a tényről, hogy a választáskor megnyilvánult szeretet és bizalom csak tovább fokozódott azokban az időkben, amikor Teleki a forradalmi magyar kormány párizsi követeként, majd pedig az emigrációs sorsot vállalva szolgálta hazája ügyét, az a határtalan lelkesedés tanúskodott, mellyel Abony, ill. az abonyi választói kerület Telekit 1861-ben ismét országgyűlési képviselőjévé választotta meg. Magát Telekit is rendkívül meghatotta a választók részéről megnyilvánult szeretet és ragaszkodás. Az abonyiak, akiket Kossuth Lajos mielőtt Abonyt a haza „megvédésére a föld népét is fegyverre hívandó” Egressy Gábor, Jókai Mór és mások társaságában 1848 szeptemberében felkereste volna – nem tudni mi okból –, „egykedvűeknek, hidegeknek” hitt, azok Teleki Lászlóhoz való ragaszkodásuknak szinte elemi erővel jelentkező, megrázó módon adtak kifejezést Ókéscke, Rékas, Tápíószele, Tószeg, Törtel és más községekből érkezett választókkal együtt.

Telekinek a választóival való ezen utolsó találkozásról, melynek hat héttel a tragikus vég előtt rendkívül megható és felejthetetlen körülmények között Abony község volt a színhelye, a szemtanú Abonyi Lajos részletesen beszámol említett művében, melyben többek között a következőket írja: „A város márt. 19-én vette ismét a megye központi választómánya által a 11 éves elnyomatás korszaka után, az alkotmányos országgyűlésnek az 1848-ki törvények alapján összehívását. A városi közgyűlés azonnal küldöttséget menesztett a régi, 1848-ki szeretett képviselőjének, az emigrációból ő felsége kegyelme által hazaérkezett nagy hazafi Gróf Teleky László üdvözlésére és meghívására... oly módon küldetnek, hogy nemzeti zászlók alatt a vasúti pályaháznál fogadják és Antos János tartsa az üdvözlő beszédet; díszes bandérium állítassák Kormuth Gusztáv és Móricz Kálmán vezetése alatt, legalább is 50 főből álló. Az utcák fölsöpörtessenek, a vasúttól be a városig a házak nemzeti szín zászlókkal díszíttessenek. A városház téren egy kétöles magasságú, nemzeti színekkel bevont szőszék emeltessék. Valóban a legnagyobb öröm érte a várost március 26-án, midőn a kínos külföldi száműzetésből hazatért, 1848-ik évi imádásig szeretett képviselője, Gróf Teleky László megérkezett a városba. Ifjak, öregek sírtak örömeikben, az asszonyok, gyermekek, sőt férfiak is leborulva valódi fanatizmussal csókolták kezét s ruháját s maga a bálványozott férfiú is a tolongó néptömegetől csak nehezen szabadulva, a városháza végén felállított szőszékbe menve, alig bírta – ideges reszkető megindulása miatt –, a beszédét elmondani. Nemcsak könnyezett, de sírt. Midőn a szállására, ... ment, úgyszólván az egész város –, mintegy 6–8000 ember, tódult utánna. A nép valóban a megérkező megváltónak tekintette. – Csak urunk Jézus Krisztust fogadhatták

úgy a szabadságért hevült jeruzsálemiek virágvasárnapj utjakor. Estve hangverseny adtak üdvözlésére a 74 intelligens taggal bíró Cassinóban, melyben a már rég halott hazafias dalokat, szózatot, himnust, Rákóczy-indulót dalolta a jól betanított dalárda és Dalmady Győző ifjú fővárosi költőtől ugyan ez időben a megye másik aljegyzője szavalta el legszebb hazafias költeményeit. Ezt a nagy fáklyásmenet követte, melynek sora a templomtól egész az Antos-házig nyúlt. Még késő éjjel is tartott a búcsújárás az Antos-házig. Számtalanszor ki kellett jönnie a szobából, hogy láthassák, akik még nem látták. Még Kossuthot sem fogadhatták volna ily nagy lelkesedéssel, ha ő tért volna nekik haza, mert Teleky irányában az 1848-iki személyes összeköttetés és látás, kifejtett választói buzgalom ragaszkodása is hevítette a kebleket. Alig bírt időt nyerni arra, hogy régi barátját Beniczky Lajost meglátogassa Karácsony István házánál; nem is szökhetett el a néptől, tömegesen kísérték lámpákkal útjában, szereték volna úgyszólván tenyerükön vinni odáig a két háztelek között vívő üde laposon keresztül; bevárták, visszakísérték, alig bírtak tőle megválni. Valódi őrzöngő lelkesülés volt a városban, ahol nem fizetett kortesvacsorák mellett, de ösmeretség és összeköttetés szerint alakultan, víg zeneszó mellett vígadó körökben ünnepelte meg az elfelejthetetlen 1861-ki követválasztás napját a város minden rendű lakossága, mely vegyülve a vidéknek bentmaradt választóival, leginkább rékasiak, ókécskeiek, tószegiek és törteliekkel kivilágos kivirradtig mulatott.”³⁹)

Mindössze hat hét telt el, és Abonyba is megérkezett „az a megdöbbenő hír, mely a városba május 8-án a déli vonatnak 11 órakor megérkezéssel Teleky váratlan halálának hírért hozta. Senki sem akarta hinni. Aztán azt sem, hogy saját kezével vett volna véget életének. A népnél egész hagyományul annyira fennmaradt, hogy még most sem hiszi senki. Az emberek, asszonyok sírtak, átkozódtak. Nagy népgyűlés jött össze úgyszólván hívatlanul, egyakarattal. Temetésére a legtömegesebb részvét határozatotott el... A város jegyzőkönyvében ezen szomorú napokról azt találjuk feljegyezve, hogy: „Gróf Teleky Lászlónak Május hó 8-án az élők sorából erőszakos elragadtatása folytán 3 gyász-zászlót rendelt s minden templomban gyász-isteni tiszteletet. Nagy hazánkfia rögtöni halála által a Magyarországra nehezedett súlyos csapás amily váratlanul, oly kebelrázólag érintette Abony város közönségét, mely a boldogultban nemcsak a szilárd jellem és polgári erények vezércsillagát; nemcsak a nemeslelkű embert, lángoló érzelmű tántoríthatatlan jellemű hazafit, hanem a városnak és kerületnek 1848 és 1861-ben egyhangúlag, nagy lelkesedéssel megválasztott, szeretett képviselőjét veszítette el... A város elrendeli, hogy a temetésen küldöttség képviselje. A toronyra, városházára gyászzászló tűzessék, minden templomban gyászi tisztelet tartassék, s ezen istentiszteletek idejéig a zászlók kítűzve maradjanak; a temetés előtt való nap estéjén és idején pedig a harangok reggel és este meghúzássanak. E végre a lelkész urak felkérendők. Végre emlékére ott, ahol szónoklatát tartotta, a városház-tér piacán kőszobor állíttassék, melynek költségeire gyűjtőívek bocsáttassanak ki. A többi községek ily értelemben felkérendők. Hatheti gyász rendeltetett el, mely idő alatt semmi mulatság tartása nem engedtetik s a gyászzászlók folyást kítűzve maradnak...”⁴⁰)

A Magyar Nemzet 1964. január 5-i számában Groó Gyula Hol van eltemetve Teleky László, a „Kegyenc” írója? címmel cikket közölt, és ebben egy, a szirákiak között élő, igen érdekes és különös szájhagyományt ismertet, mely szerint a Habsburg-kormányzat a temetés után néhány nappal kegyeletstértő módon ellenőriztette katonák útján a koporsóban nyugvó halottnak Teleki Lászlóval való azonosságát. Ilyen eljárásra Abonyi Lajos feljegyzése szerint Abonyban valóban sor került Gyulai Gaál Miklós honvédtábornok temetésekor, amikor is „az összegyűlt népnél a látomány nagy bántódást idézett elő”⁴¹.) Egyébként 1849-ben a császári katonák egy olyan abonyi embernek is felnyitották a koporsóját, „aki vallásos gyászenek helyett víg magyar dalokat rendelt temetésénél húzatni, nevezetesen kedvenc nótáját: „Ejhaj!

magyar ember összeüti bokáját' stb.." A katonák így akartak meggyőződést szerezni afelől, „hogy nem valami élő nevezetes embert akarnak-e kilopni a városból”, írja Abonyi Lajos.¹²)

Abonyi Lajos Teleki László szellemében hű maradt a 48-as eszmékhez. Ennek ékes bizonyítéka volt 1867-ben a község képviselőtestületének országszerte feltűnést keltett állásfoglalása a kiegyezés ellen és ugyanakkor Kossuth iránti bizalmának és ragaszkodásának nyilvános kifejezése, amivel a belügyminisztérium leírata szerint a képviselőtestület már „a haza iránti hűtlenség bűnrészesévé” vált.¹³) A község, ill. a választói kerület a 48-as eszmékhez való ragaszkodásának később is jelét adta, amikor 1880-ban a francia származású Degré Alajost, a Petőfi körül tömörült Tízek Társaságának tagját, az 1848-as márciusi fiatalok egyikét választotta meg országgyűlési képviselőjévé.

Abonyi község vezetőségének azon határozata, hogy Teleki László emlékére a „városház-tér piacán kőszobor állíttassék”, sajnos nem valósult meg, amit talán azzal lehet magyarázni, hogy Telekit – Horváth Zoltán megállapítását idézve újból – „rettenetes kegyetlenséggel igyekeztek elfelejteni.” Akármint is volt ez a dolog, az emlékezés ezen külső jelének kegyetlen mellőzésén szomorúan elgondolkozva a kortársak azzal a gondolattal vigasztalhatták csak magukat, amelyet az antik időkben Tacitus, apósának, Agricolának érdemeit méltatva, így fogalmazott meg: „Nem mintha ellemezni akarnám a szobrokat, melyek márványból vagy ércből alkottatnak; de valamint az emberek külsője, úgy a külső képei is gyarlók és múlandók; ellenében a szellem alakja örök, melyet nem valamely idegen anyag és művészet, hanem saját erkölcsünk által tarthatunk meg s fejezhetünk ki. A mit Agricolából szerettünk, a mit benne csodáltunk: az fönnmaradt és fönn fog maradni az emberek lelkében, az idők örökkévalóságában, a történelem hírében.”¹⁴)

Palásti László

JEGYZET

1. Horváth Zoltán: Teleki László. 1810–1861. I–II. k. Budapest, 1964.
2. Horváth Zoltán: Teleki László t. m. I. kt. 475. p.
3. Teleki László válogatott munkái. I–II. k. Budapest, 1961. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Kemény G. Gábor.
4. Horváth Zoltán–Németh Andor: A kegyenc (Gróf Teleki László élete). Budapest [1936].
5. Pesti Napló (Esti Lap) 1861. március 29.
6. Abonyi Lajos (eredeti nevén Márton Ferenc): Abony története 1896-ig. (Kéziratban).
7. Pesti Hírlap 1848. június 28. 596. p.
8. Abonyi Lajos i. m. 328. p.
9. Abonyi Lajos i. m. 407–409.
10. Abonyi Lajos i. m. 410–414.
11. Abonyi Lajos i. m. 385.
12. Abonyi Lajos i. m. 338.
13. Abonyi Lajos i. m. 456.
14. Csiky Kálmán fordítása.

A bejáró munkások kulturális ellátottsága Szolnok megyében

A dolgozók kulturális nevelésének, a szakszervezeti népművelésnek egyik legizgalmasabbnak látszó területe, kulturális „fehér foltja”, a *bejáró munkások művelődési helyzete*. A kezdeti lépéseken túl még ma is megoldásra vár ez a kérdés. Sok hasznos elképzelés, ötlet, intézkedés született szakszervezeti szerveink részéről, bár nem egy helyen találkozunk olyan megnyilatkozásokkal is, hogy a bejárókkal ma még úgyszem tudunk mit kezdeni, a vonat, az autóbusz nem vár, az üzemben úgyszem rá lehetőség, hogy a bejárókkal foglalkozzanak. A mai közlekedési viszonyok, különösen az autóbusz-közlekedés útközben sem ad módot a művelődésre. A napi 2–3 órás, vagy még hosszabb utazás után pedig a lakóhelyén sem lehet bevonni a dolgozót a kulturálódás áramkörébe.

Jelentős embertömeget érint ez a kérdés, ezért nem lehet egyetérteni ilyen jellegű borulató véleményekkel. A Központi Statisztikai Hivatal 1960-as adatai szerint Szolnok megyében az ipari üzemek dolgozóinak több mint 30 százaléka naponta jár be munkahelyére. Ez az arány napjainkban is elfogadható. Néhány helyen, így a Martfűi Tisza Cipőgyárban, a vasutas üzemeknél, vagy az Autóközlekedési Vállalatnál pedig a dolgozók 70–75 százaléka vidékről jár be.

Bonyolítja a kérdést, hogy a bejáró munkások közvéleményformáló ereje igen nagy falun, a paraszti lakosság úgy tekint rájuk, mint a város, a munkásosztály képviselőire. Ennek ellenére a bejárók politikai nevelése nem tart lépést az igényekkel, nem fordítottak erre kellő gondot szakszervezeti szerveink.

A szakszervezeti bizottságaink, az üzemek gazdasági vezetése látják a bejárókkal való foglalkozás fontosságát, valamit tettek is már, de még nem eleget annak érdekében, hogy *javuljon a bejárók kulturális ellátottsága*. Viszonylag kevés még a kialakult kapcsolat az üzemek szakszervezeti bizottsága és azon községek között, ahonnan legtöbb dolgozó jár be. Nem ismerték még fel, hogy ezen a területen a szakmaközi bizottságok milyen sok segítséget tudnának nyújtani. *Szakmaközi bizottságaink* a lehetőségek megteremtésével, a tanácsi művelődési intézmények bejárókkal foglalkozó munkája segítségével, a rendezvényekre való mozgósítással vehetnének részt e kérdés megoldásában.

Alig egy-két helyen tapasztalható, hogy a bejárók jobb kulturális ellátása érdekében *összefogtak volna az üzemek*, mint ahogyan például a Tiszamenti Vegyiművek kihelyezett tószegi munkásakadémiájának előadásain résztvesznek a szolnoki Papírgyár Tószegen lakó dolgozói is. Azokkal a községi művelődési otthonokkal van inkább kapcsolat, ahol az üzemi művelődési csoportok műsort szoktak adni.

Nehéz bevonni a bejáró dolgozókat *a felnőttoktatás, a szakmai képzés, vagy a politikai oktatás* valamilyen formájába. Ez annál inkább fontos lenne, mert a bejárók jelentős százaléka a segédmunkások közül kerül ki. Nem sikerült még megszervezni,

hogy valamelyik üzem bejáró munkásai számára a lakóhelyen hozzanak létre szak-szervezeti politikai iskolát.

Az ismeretterjesztés területén eredményesnek látszik a kihelyezett munkásakadémia. A szolnoki Járműjavító így szervezett Újszászon, az ott lakó dolgozói részére vagy a Tiszamenti Vegyiművek Tószegen már második évfolyammal indította az akadémiát, amelynek előadásaira a Tószegen lakó, de más szolnoki üzemekben dolgozókat is bevonják. Néhány helyen az üzemben szerveznek ismeretterjesztő előadásokat a bejárók számára, mint a martfői Tisza Cipőgyárban, vagy az Alföldi Kőolajfúrási Üzem szolnoki központjában, és utána az üzem autóbusza szállítja haza a résztvevőket.

A bejáró munkások kulturális ellátásának egyik legkönnyebben megoldható lehetősége az olvasás, a könyvtár lenne, mégis amíg szakszervezeti könyvtárainkban a dolgozóknak kb. 20 százaléka olvas rendszeresen Szolnok megyében, addig a bejáróknak csak 10–12 százaléka olvasója a szakszervezeti könyvtáraknak. Néhány helyen, mint a szolnoki Cukorgyárban, vagy az Autóközlekedési Vállalatnál még ennél is alacsonyabb az arány. Céltudatosabb könyvpropagandával, műhely-, vagy brigád-könyvtárak létesítésével az étkezőkben létesített kölcsönzőhelyek felállításával lehetne segíteni ezen a helyzeten. Felismerték ezt a lehetőséget és éltek is vele a szolnoki Járműjavítóban, vagy a martfői Tisza Cipőgyárban is.

A szakszervezeti műkedvelő művészeti csoportok, színjátszók, népitáncosok, énekkarok rendszeresen jártak ki azokba a községekbe, ahol nagyobb számú bejáró dolgozó lakik. Sok forró sikert arattak a szolnoki Ságvári Endre Művelődési Ház táncosai, bábosai a környező községekben, de a többi szakszervezeti művelődési otthon is élt ezzel a lehetőséggel, sőt az üzemi műkedvelő csoportok, a papírgyáriak és a Kőolajfúrási Üzem színjátszói is rendszeresen felkeresték lakóhelyükön bejáró munkatársaikat.

Néhány üzemünk segítséget nyújtott a községekben a bejáró munkások klubjának létrehozásában, így a Tisza Cipőgyár Tiszaföldváron és Kunszentmártonban, a Tiszamenti Vegyiművek Tószegen. Ezek a munkásklubok jó lehetőséget nyújtanak a szórakozás és művelődés legkülönbözőbb formáihoz.

A szocialista brigádmozgalom javított a bejárók kulturális ellátásán, mert a brigádokban sok bejáró munkás dolgozik, így kulturális vállalásaik teljesítése, egyben a bejárók problémáinak megoldását is célozza. A falun lakó brigádtagok is épp úgy törekednek a művelődési felajánlásaik végrehajtására, mint városi társaik.

A Szakszervezetek Szolnok Megyei Tanácsának Elnöksége nemrégiben foglalkozott a bejáró dolgozók kulturális ellátottságával. A hozott határozatok reális lehetőséget nyújtanak ahhoz, hogy előre lépjünk ezen a területen is. Nem szabad türelmetlennek lenni, szívós, alapos munkával, a szakszervezeti, a tanácsi és a gazdasági szervek közös erőfeszítései nyomán érhetünk el eredményt. Az egész megyét úgy sem tudjuk átfogni egyszerre, ezért néhány olyan üzemünkkel, ahol a legnagyobb számban dolgoznak bejáró munkások, kiemelten kell foglalkozni. Így alapos felmérést végzünk a Tisza Cipőgyárban, a Járműjavítóban, a Tiszamenti Vegyiművekben és a Papírgyárban. A 8–10 legfontosabb községben, ahol legnagyobb számban laknak bejárók, a községi tanácsok, a szakmaközi bizottságok és a művelődési intézmények közös erőfeszítésével, pontosan kidolgozott terv alapján látunk munkához, hogy elsősorban a lakóhelyükön közelítsük meg a kultúra legkülönbözőbb eszközeivel a bejáró munkásokat.

Sokkal nagyobb gondot fordítunk arra, hogy két–három szomszédos üzem, közös összefogással indítson akciót a bejárók jobb kulturális ellátásáért. Szorgalmazzuk továbbra is, hogy a politikai oktatás megszervezésénél, a dolgozók iskoláinál és a szakmai képzésnél legyenek tekintettel a bejárók helyzetére, esetleg kihelyezett osztá-

lyok, szakszervezeti politikai iskolák, vagy szakmai tanfolyamok szervezésére törekedjenek.

A jövőben még inkább azon leszünk, hogy az *ismeretterjesztésbe* bevonjuk a bejárókat, részükre kihelyezett munkásakadémiákat szervezünk. A kötetlenebb formák, szellemi fejtörők, kiállításlátogatások, országjáró kirándulások rendezésére is gondot fordítunk.

A bejáró dolgozók kulturális ellátottságának javításában egyik legfontosabb eszköz lehet a *könyv*. Fokozzuk a könyvtári propagandát a bejárók körében, közelebb viszük a könyvet a dolgozókhoz, brigád- vagy műhelykönyvtárakat hozunk létre.

A szakszervezeti *műkedvelő művészeti csoportok* továbbra is rendszeresen látogatják azokat a községeket, ahol nagyobb számban laknak bejárók. Ezeket az előadásokat jobban fel kell használni az élenjáró dolgozók népszerűsítésére.

A *szocialista brigádmozgalom* kulturális vállalásai is sokat segíthetnek a bejáró munkások kulturális helyzetén. Ezért tekintjük fontos feladatnak, hogy a szocialista brigádok mozgalma szélesedjék, és elérjük azt, hogy művelődési vállalásaik a szocialista nevelésüket is szolgálja. A bejáró munkások közül az összekötőket, bizalmiakat a szocialista brigádok tagjai sorából választjuk ki.

A bejáró munkásokkal való foglalkozás nem csupán szakszervezeti szervek feladata. Közös erővel, a községi tanácsok, a szakmaközi bizottságok és az üzemek összefogásával előbbre juthatunk a bejárók nevelésében.

SÁGI PÁL

A TIT szolnoki csillagász ünnepe

Évek óta magasszintű viták folynak folyóiratokban, ankétokon a népművelésről. Sok érdekes és hasznos dolgot olvas és hall az ember a vitákból, de már aggasztó, amikor éves viták konzultációjaként azt halljuk: mielőtt a komoly, rendszeres és tudományosan megalapozott népművelést elkezdjük, tisztázni kell a fogalmakat, egyáltalán kiket tekintünk a népművelés alanyainak és mi legyen a népművelés tartalma.

Meg lehet szépen fogalmazni a népművelés irányelveit, intézményesen ki lehet építeni a népművelés szervezetét, jól felszerelt művelődési házak és kultúrotthonok állhatnak rendelkezésre, de a népművelés végső fokon és elsősorban nem ezektől függ, hanem a népművelők személyi adottságaitól.

Vannak emberek, akik hihetetlen mennyiségű ismeretanyagot halmoznak fel magukban, józanul, okosan látják az ember és a világ összefüggéseit. Soha nem lehet belőlük népművelő, ha hiányzik belőlük valami, ami egyedül tehetné népművelővé: a fékezhetetlen vagy az ismereteket tovább adni.

– Népművelő az, akit valami sajátos dinamizmus mozgat: a megszerzett ismeret örömének megosztása másokkal.

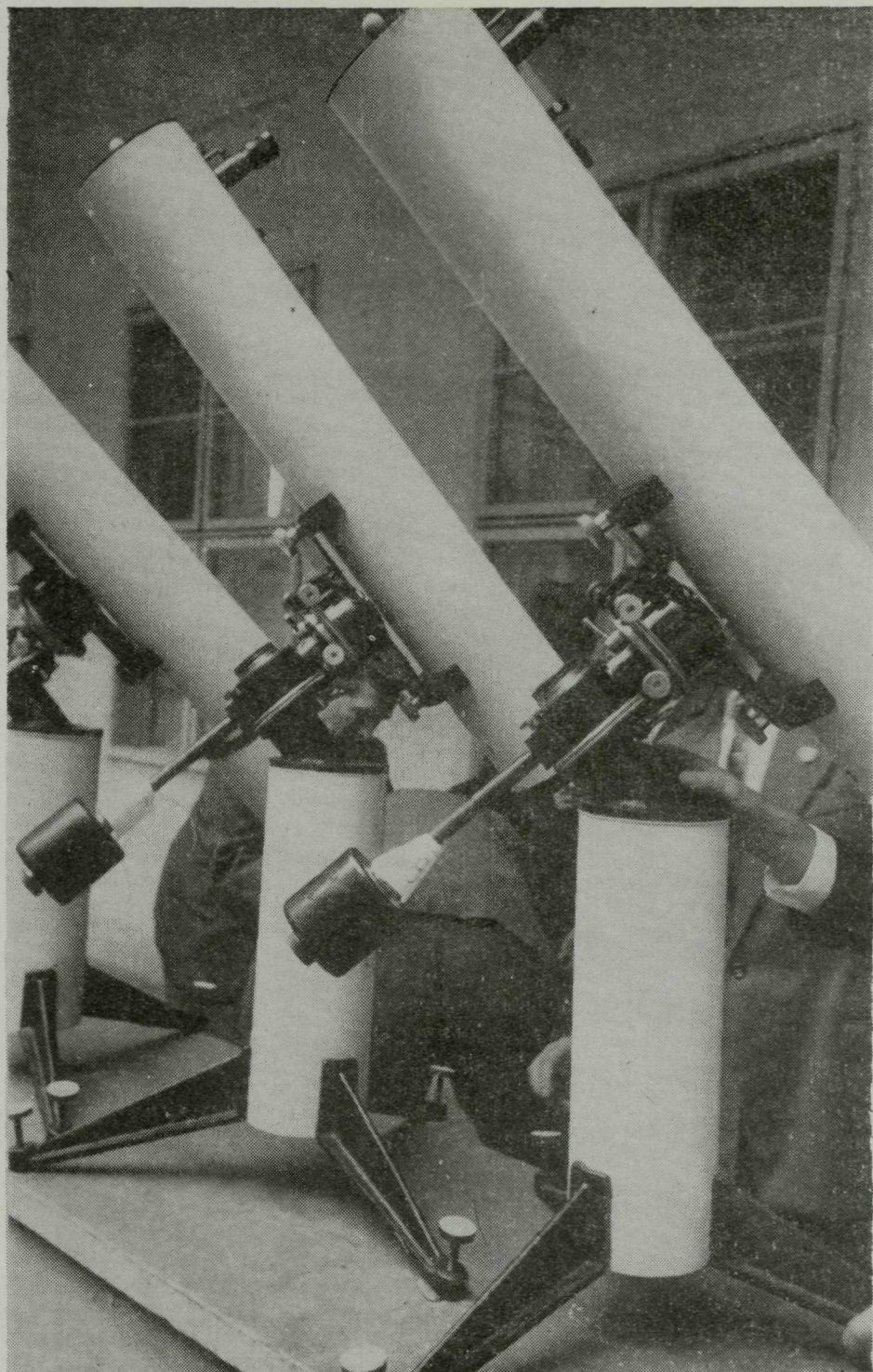
A népművelő csak az lehet, akiből túlcserdul ez az öröm: nézd, milyen szép ez a táj, – nézd, milyen elragadó ez a festmény, hallgasd mennyi szépség van ebben a melódiában, – hallgasd meg, mennyi felszabadító öröm van a természet törvényeinek felismerésében, nézd csak vellem a mikroszkópban vagy éppen a távcsőben feltárt láthatatlan világ millió csodáját. Csak ez a szuggesztív erő az, amely az embereket lángra tudja gyújtani e világ szépségei iránt.

Ahol ilyen emberek vannak, ott van igazi népművelés. Ahol az ilyen emberek hiányoznak, tartalom nélküli marad minden törekvés.

Sok hasztalan törekvés, sok zsákutca után kristályosodott ki bennem ez a felfogás. Sokszor csüggedtem el, amikor világosan láttam a tennivalókat, segítségre, támogatásra volt szükségem, és süket fülekre találtam. Csak lassan jöttem rá, hogy más úton kell járni. Meg kell tenni annyit, ami saját erőnkől telik. Amikor aztán a szerény keret megtelik tartalommal annyira, hogy nem is fér el ebben a keretben, a külső segítség sem marad el.

Nem törekszem arra, hogy receptet adjak a népművelés egészére, de talán jó példaként szolgálhat az, amit a természettudományos ismeretterjesztés terén az elmúlt év alatt sikerült elérnünk. Ezt is egyetlen példa, a szolnoki példa nyomán szeretném elmondani.

A magyar csillagászati ismeretterjesztés abból a felismerésből nőtt ki, hogy elszomorító elmaradás terheli e tekintetben oktatásunkat és népművelésünket. Történelmi tény, hogy a szellemi felvilágosodás hajnalán nem könnyű harcok árán szakítanunk kellett a görög világból reánk maradt dogmatikus és helytelen természetszem-

lélettel. Galilei szellemi harca, amely a régi előítéletektől megszabadított bennünket, sok vonatkozásban tisztázta az ember és világ, Föld és ég viszonyát. Új fizikát és természetszemléletet adott és a felismert törvények adták a bátorságot az embernek egy másfajta mozgásforma, a társadalom törvényeinek megfogalmazásához. Fájt látnunk, hogy a mai emberből hiányzanak azok a nagy élmények, amelyek a tudomány nagy klasszikusait az új világkép megalkotására ösztönözték. Az űrhajózás korszaka nemcsak azt mutatta meg, hogy a Kozmosz és a Föld élete elválaszthatatlan egymástól, nemcsak arra tanít, hogy mindennapi problémáink: a híradástechnika, meteorológia, a kozmikus energiák hasznosítása a földön kívüli térben oldhatók meg, de arra is kötelez, hogy gondolkodásunkban, tudatunkban tisztázódjanak a fogalmak az égről, hogy lehulljanak róla azok az előítéletek és babonák, amelyek még mindig fogva tartanak.

15 évvel ezelőtt Tokody Lajos volt az egyetlen ember Szolnokon, aki ezeknek a gondolatoknak és törekvéseknek megszállottjaként kilincselte hatóságokhoz, üzemekhez, hogy megépítsék a szolnoki Urániát, amely kaput nyit minden érdeklődő számára, hogy a távcsövön át meglássa a Hold hegyeit, krátereit, a Vénusz sarlóját, a Jupiter holdjait, a Tejút fénylő sávjának ezernyi csillagát.

Két éve áll már a 30 cm-es távcsővel felszerelt szolnoki cukorgyári Csillagvizsgáló,* és a lelkesedés munkatársakat vonzott a távcső köré. Mint meggyújtott láng terjedt tovább a törekvés, minél több embernek megmutatni az égitestek valóságát.

Szakkörök szerveződtek az Uránia mellé – fiatalok és idősebbek együtt álltak körül a nagy távcsövet és egymásután készítették az amatőrök a kisebb távcsöveket.

Szolnok megye székhelyről hordozható távcsövekkel járták a városokat, falvakat s a távcső körül szerzett lelkesítő élményekből született meg a nagy terv: ellátni az egész megyét közepes teljesítőképességű távcsővel.

Tokody Lajos ekkor már nem volt egyedül. Diákok és felnőttek közösen határozták el, hogy tíz darab 10 cm-es Newton-rendszerű távcsövet készítenek tíz megyei város és község számára.

A távcsőhöz szükséges anyagokra a Megyei Művelődésügyi Osztály 21 000 Ft-ot bocsátott rendelkezésre, és a szolnoki cukorgyár, valamint a törökszentmiklósi gépgyár is tőle telhető módon támogatta a vállalkozást. Részt vett a munkában a budapesti Uránia Csillagvizsgáló is. A 10 távcső – mint ipari termék is remek alkotás – elkészült. Ünnepeyes átadása június 6-án volt, amit a TV is közvetített. Impozáns a kép, amit a tíz egymás mellé sorakozó egyforma távcső mutat.

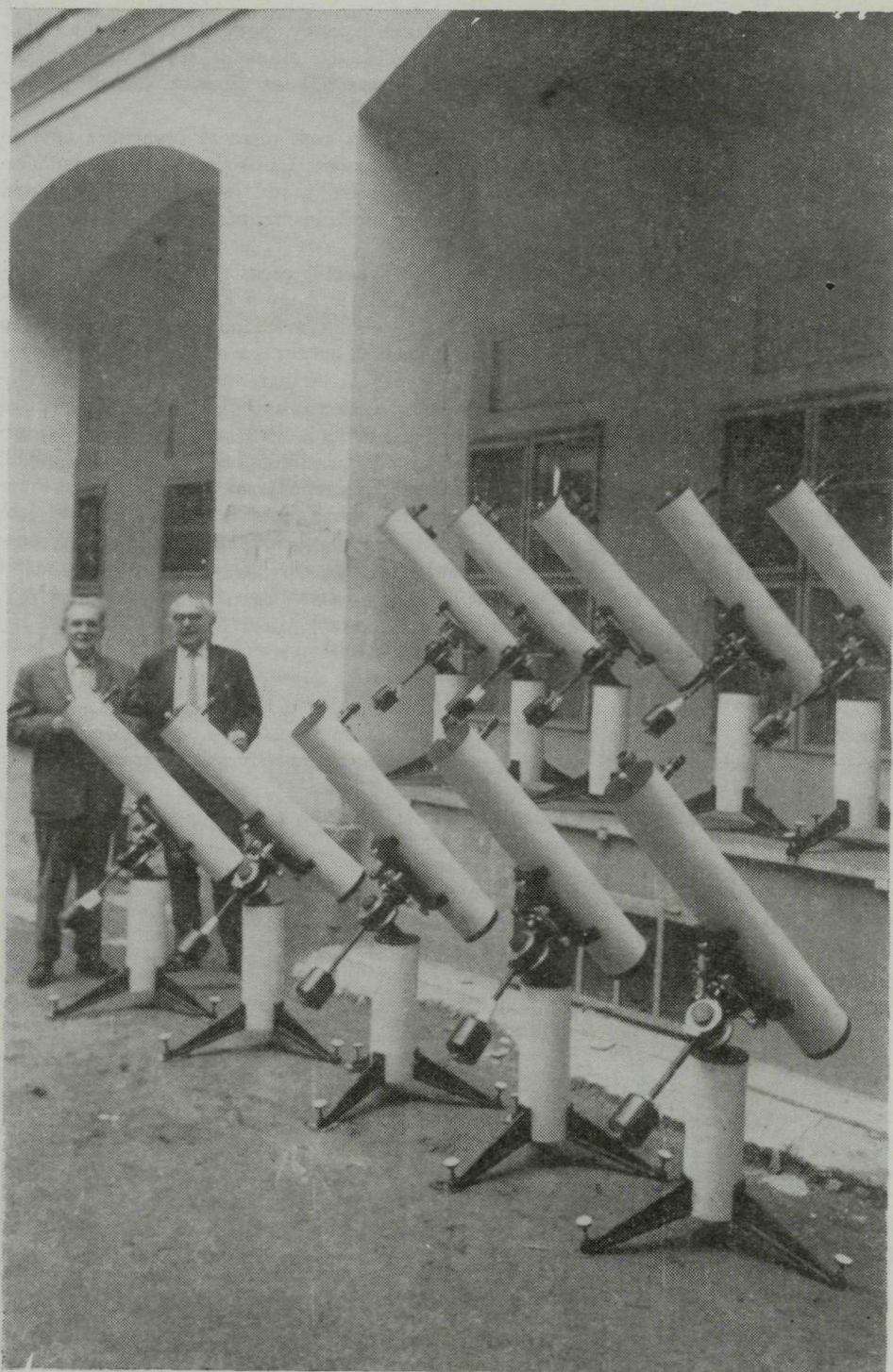
Nekünk nincs távcsőiparunk. Műszaki szakemberek véleménye szerint a tíz távcső elkészítése mintegy 200 000,- Ft-ba kerülne. A társadalmi összefogás tehát a rendelkezésre bocsátott összeg tízszeresét termelte meg – ha a távcsöveknek pusztán anyagi értékét tekintjük.

Felmérhetetlen azonban ennek a vállalkozásnak az az értéke, amit a példamutásban adott és amit a népművelésben, az ismeretterjesztésben ad majd.

A TIT Szolnok megyei Elnöksége oklevéllel tüntette ki azokat, akik a távcsövek készítésében hathatósan közreműködtek. A kitüntettek: Aszódi Gábor, Dankó Béla, Hidas Vilmos, Jeles Kornél, id. és ifj. Kecskés Ödön, Kiss Endre, Lugossy Sándor, Dr. Orbán László, Reviczky Sándor, Sándor Béla, Szathmáry Antal, Tokody Lajos, Vigh László.

Talán még lelkesítőbb lenne részletesen elmondani azokat a körülményeket, amelyek között ez a tíz távcső készült: az éjszakába nyúló foglalkozásokat, a jobb megoldások keresését, azt, hogy a leleményesség miként segített, amikor a távcsövek dukkózását egy Jupiter porszívógéppel végezték az elhagyatott óvópincében. De mindez együttvéve sem minden.

Bevezetőben egy elvet hangoztattunk. Attól függ a népművelés ügye, hogy vannak-e emberek, akik a munkát elvégzik.

A szolnokiak erre is gondoltak. Előre megszervezték, hogy az új távcsőbirtokosok a megalakult szakkörök legyenek. Az új szakkörök munkája fölött egy-egy régebbi, képzett szolnoki amatőr örködik, akik patronálják az újonnan létesülő intézményeket.

Tudjuk jól, hogy a csillagászati ismeretterjesztés csak része az egyetemes népművelésnek – de azt is tudjuk, hogy fontos és szerves része. Csillagászat, fizika, matematika, kémia, biológia, műszak, híradástechnika, geofizika stb. ma már oly szorosan kapcsolódnak egymáshoz, hogy a távcső mellett általános természettudományos szemléletet lehet adni.

Főként iskolákba és művelődési házakba kerülnek ezek a távcsövek, de eljutnak a nagyközönséghez s elviszik azokat a falvakba is, hogy a köréje csoportosuló érdeklődők számára elmondják mindazt, amit az elmúlt évszázadokban megtudtunk a világról: hogy nincs külön égi és földi világ, azonos az anyaga az egésznek és azonos törvények igazgatják az egészet. Elmondják a távcső mellett, hogy a Föld egész élete része a Kozmosz életének, a Kozmosz energiái éltetik a Földet, a Nap sugárzó energiája ad számunkra életlehetőséget s a Nap lüktető élete lassú és gyors változásaira érzékenyen reagál az egész Föld, annak fizikai és biológiai élete is. Elmondják, hogy a Földön kívüli térség a mai ember tevékenységének szükségszerűen lett munkaterülete, ki kell mennünk a térbe, hogy mindennapi problémáinkat eredményesebben oldhassuk meg. Felesleges is előbb arról vitatkozni, kik legyenek ennek a népművelésnek az alanyai. Diák és tanár, munkás és paraszt, korra és nemre tekintet nélkül mindenki számára adhat valamit, valami újat, aminek megtekintésére e távcsövek nélkül nem lett volna alkalom.

Ezek után nem túlzás azt mondani, hogy Szolnokon valóban hőstett született és a június 6-i avatás valóban a népművelés ünnepe volt.

Dr. Kulin György

Érdeklődés az új távító iránt.

A cigányok egészségügyi, gazdasági és kulturális helyzete a törökszentmiklósi járásban

Hazánkban a statisztika mintegy 200 000 cigánylakosról ad számot. Közülük a törökszentmiklósi járásban is aránylag nagy számban, 822-en élnek és a járás lakosságának 3,24 százalékát teszik ki.

A II. világháború előtti társadalmi helyzetüket annak közismert volta miatt külön nem részletezzük. A felszabadulás a nemzetalkotó többséggel szembeni társadalmi egyenjogúságukat elvben meghozta. Egyben megnyitotta felemelkedésük útját, meghozta a lehetőségét annak, hogy egészséges és kulturált körülmények között élhessenek. A felemelkedés feltétele azonban mind a mai napig saját erőfeszítésük és akaratak a jobb élet elérésére. Helyzetükben a súlyos gazdasági, kulturális és egészségügyi elmaradottságért a sokféle, összetevődő részek mellett komoly szerepe van annak, hogy az okok közül a legfontosabbat: saját erőfeszítésüket még nem látjuk megvalósulni. Felemelkedésük útján még csak a kezdeti lépéseket tették meg.

Kétségtelen, hogy az a társadalmi többség, amelyben élnek megkülönböztetést alkalmaz velük szemben. E megkülönböztetés nem külsőségekben nyilvánul meg, érzelmi jellegű és igen mélyen gyökerezik. A gyermekek együtt ülnek az iskolapadokban, a felnőttek a moziban, a felületes társadalmi érintkezés megszokott formáit látjuk közöttük és mégis ma még ledönthetetlennek tűnő társadalmi korlátok léteznek a paraszti társadalom és a cigányok között. Rokonsági kapcsolatok kialakulásáról szó sincs, a mély ellenérzés megnyilvánulásait nem egyszer magasabb, kollektív fórumokon is észleljük, mint például egyes tanácsuléseken. Megítélésünk szerint a cigánylakta községekben ez a szemlélet a vezetőkre is jellemző. Bizonyára ennek a helyzetnek a felismerése szülte az 1961. június 20-i párthatározatban is a következő feladatmeghatározást: – „a járási egészségügyi szervek fokozzák ellenőrző és felvilágosító tevékenységüket a cigányság között – ugyanakkor meg kell akadályozni a sértő, erőszakos, a faji megkülönböztetésből származó törvénytelen intézkedéseket, túlkapásokat.”

A párthatározat szabta feladatok és az aránylag nagyszámú cigánylakosság tette időszerűvé, hogy beszámoljunk a járásunkban élő cigányok helyzetéről. Tanulmányunk címét és tartalmát tudatosan választottuk úgy, hogy abban ne csak kizárólagosan az egészségügyi kérdésekkel foglalkozunk, hanem a gazdasági és kulturális problémákkal is. Meggyőződésünk, hogy e kérdések között szoros, belső összefüggések vannak, az egészségügyi kulturáltság terén lényeges előrehaladásuk lehetetlen, ha a fennálló gazdasági és szociális helyzetüket figyelmen kívül hagyjuk és belenyugsunk annak igen lassú javulásába.

I. bevezető után lássuk tehát részleteiben is a problémákat.

I. A cigányság száma, tagozódása a járás egyes községeiben:

Amint említettük, lélekszámuk 822, az összlakosság 3,24 százaléka. Közülük 246 fő él Fegyverneken, arányszámuk 3,1 százalék, Tiszapüspökiben 180-an laknak, 7,01 szá-

zalékát képviselve az összlakosságnak. A legtöbben Tiszabőn élnek, számuk 396 és százalékarányuk az összlakossághoz viszonyítva 15,5 százalék. Ez a tény magyarázza azt, hogy ez utóbbi községbeli viszonyokat mértük fel részletesen, ugyanis egyrészt itt laknak a legtöbben, jellemző statisztikai adataik számunkra hozzáférhetőek voltak, másrészt helyzetük kivethető a többi község cigányainak a helyzetére is.

II. Anyagi és kulturális problémák:

Mint jellemző mutatóval foglalkoznunk kell a lakásviszonyokkal. Tiszabőn a 396 cigánylakos lakásviszonyait három jellemző részre tagolhatjuk.

1. A községben elszórtan, házakban lakók.
2. A község szélén házakban lakók.
3. A község szélén putrikban, de zárt településen élők.

Az első csoporthoz kilenc család 55 fővel, a másodikhoz 6 család 38 fővel, a harmadikhoz 47 putriban mintegy 54 család 303 fővel tartozik. Ezek a számok világosan mutatják a cigányok nagymérvű elmaradottságát. A lakások berendezése az első két csoportnál kielégítőnek mondható, sőt egy olyan család is van, ahol még televízió is található. A putrikban élőknek a bútorzat egy fekhely, egy pad és néhány putriban asztal. A fűtést búboskemence szolgáltatja, a nyílászárók egyszerűek és a rosszul záródó tákolat ajtók lehetetlenné teszik a jobb hőtartást, egyszersmind azonban némileg javítják a szellőzést a túlszűfolt lakóhelyiségben. Hidegebb téli napokon éjjel-nappal megy a kemence-fűtés és a téli éjszakában kéményeikből felszálló füst jelzi ezt a tevékenységét. A világító ablakfelületek a putrikban minimálisak, az ablakszemek kinyithatatlanul a falba vannak tapasztva. Megfelelő tárolási lehetőség híján ünneplő ruházatukat gyakran parasztházakban tartják. Az első két csoportba tartozók általában állandó munkahelyen dolgoznak évek óta, részben a helyi termelőszövetkezetben, részben távolabbi helységeken ipari munkán. A putrikban élők között csak néhánynak van állandó munkahelye, a többiek idénymunkából, alkalmi munkából élnek. Egy részük nyáron vályogveréssel foglalkozik, mások zenével foglalkoznak, szintén idényjelleggel (esküvők, névnapok). Az egyik napról a másikra való élésüknek jellemző módszere a még ma is szokásban lévő kaskázás. A parasztcsaládoknál végzett munkájukért ellenszolgáltatásként ételmezt kapnak. Ezt egy kis kézi kosárban szállítják és ezzel vonulnak az általuk végzendő munka helyére. Ez az általuk, főleg asszonyaik által végzett munka kb. a következőkben merül ki: meszelés tippanggal, a földes padló felsározása, kemence-fűtés, vízhordás. A természetbeni ellenszolgáltatást hosszas előzetes és utólagos alkudozás kíséri. Röviden: a paraszt igyekszik a cigány munkáját kizsákmányolni, a cigány pedig igyekszik ezt kivédeni. Egyes családok idénymunkában, főleg vályogveréssel egy-egy nyáron jelentős összegeket keresnek. A nehéz munkával szerzett pénzt azonban minden beosztás nélkül hamarosan elköltik. Ha pénzhez jutnak, szívesen kártyáznak és könnyedén kockáztatnak.

Iskolázottság.

Az iskoláztatás vonatkozásában tíz évre visszatekintve és a tíz év előtti állapotot a mai helyzettel összevetve már is nagy eredményekről számolhatunk be. Amíg tíz évvel ezelőtt egyetlen cigány sem járt iskolába, a mostani 1964-65-ös tanévben a tankötelesek közül 80 gyermekből 70 iskolába jár. Tíz gyermek testi és szellemi fogyatékosága miatt nem látogatja az iskolát. A tizenkét éven felüliek részére esti iskola működik, ahová a 27 beiskolázottból 15-20 rendszeresen eljár. Az iskolába járó cigánygyermek ruházata jelenleg csaknem kielégítő. A tél folyamán azonban várható, hogy ezen a téren is mutatkoznak majd hiányok. A cigányok nagyrésze jár moziba, nézi a televíziós adásokat. A magyar lakosság és a helyi vezetők a cigányokkal szemben mint általában mindenütt, türelmetlenek. Gyakorlatilag azonban nem sokat segítenek rajtuk. Ami megsegítésükre érdemben történik, az általában kampányszerűen zajlik le. Így pl. 1962-ben a helyi termelőszövetkezet és a tanács

segítségével a cigányok hat házat építettek. Ez a segítségnyújtás, amelyben a termelőszövetkezet akkori elnökének volt oroszlánrész, azóta megtorpant és nem is folytatódott tovább.

III. Egészségügyi problémák.

Elsősorban a cigányok táplálkozásáról kell beszélnünk. Rossz anyagi helyzetük miatt meglehetősen egyoldalúan táplálkoznak. A mennyiségre fektetik elsősorban a súlyt, sokat enni, ha van. Sajnos még ma is divik a döghúsevés. Így munka nélkül, ingyen jutnak nagymennyiségű húshoz. Érdemes megemlítenünk, hogy sokak szerint téves az a felfogás, miszerint a cigányok szervezete ellenálló a baktériumokkal és azok toxinjaival szemben és ezért nem betegszenek meg a döghústól. A tiszabói cigányok ősi tapasztalataik felhasználásával a következőképpen készítik el a döghúst: Először három–négy óra hosszát fedő nélkül főzik, majd körülbelül 12 órán át állni hagyják a húst szabadon. Ezután újra főzik és sütik. Ilyen elkészítési mód mellett még a spórás baktériumok is gyakorlatilag elpusztulnak. Említést érdemel a cigányok alkoholfogyasztása és dohányzása. Alkalmadtán hozzájutva bármilyen szeszésített megisznak, eléggé korlátlanok. Megtörténik, hogy sokszor a kenyérré való is megisszák. Nemcsak a felnőttek isznak szeszésített, hanem a gyermekeknek is adnak, sőt még a csecsemőknek is juttatnak néha. A dohányzás igen elterjedt a cigányok között.

Egészen korán, három–négy éves korban kezdenek dohányozni. A nők is csaknem olyan mértékben dohányoznak, mint a férfiak.

A cigányság igényli és igénybe is veszi az egészségügyi szolgáltatásokat. A járóbetegrendelésekre eljárnak, gyermekeiket elhosszák. Érdeklődésként megemlíjtük, hogy a rendelésekre behozott 100 csecsemő közül 82 cigány és csak 18 magyar van, bár a csecsemők száma csaknem azonos a magyar és cigány lakosság között. Sajnos, csak a rendelésre jönnek és a gyógyszer szedése, valamint a gyógykezelési tanácsok megfogadása nem kielégítő. Ez a legtöbb esetben a rossz anyagi helyzet és a kulturális színvonal alacsony volta miatt történik. Az adott körülmények miatt a csecsemőhalandóság leküzdése érdekében szükségesnek tartjuk a kórházi elhelyezés indikációjának kiszélesítését. Tapasztalatunk szerint ugyanis jellemző életkörülményeik miatt képtelenek az orvosi utasítások betartására. Órájuk a pontos gyógyszerzedés ellenőrzésére nincsen, a múlt időt másképpen érzékelik, mint a műveltebb lakosság. Emellett az egyes tápszerek jó elkészítésére képtelenek a szükséges edényzet és a tisztaság hiánya miatt.

Az anya- és gyermekvédelem terén az egészségügyi szolgálatnak nehéz feladatai vannak. A cigánylakosság száma évről-évre nő. A születések száma szaporodik. Amíg pl. 1958-ban 13 cigány-csecsemő született, 1963-ban 23 volt a születések száma. Szaporaságukra jellemző adatként megemlíjtük, hogy Tiszabón az egyházi anyakönyvekben az első cigányszületési bejegyzés 1813-ból származik és kb. ez az időpont jelzi a községben való megjelenésük idejét. A cigányság alacsony egészségügyi kulturáltságának és rossz anyagi helyzetének következtében a csecsemőhalálozás nagy:

1958-ban 13 csecsemőből 2 csecsemő halt meg,
1959-ben 15 csecsemőből 1 csecsemő halt meg,
1960-ban 22 csecsemőből 1 csecsemő halt meg,
1961-ben 15 csecsemőből 1 csecsemő halt meg,
1962-ben 22 csecsemőből 3 halt meg,
1963-ban 25 csecsemőből 2 csecsemő halt meg.

Az élveszületésekből a területi szülőotthon és a védőnői feljegyzések adatainak figyelembevételével hat évre visszatekintve 1958-tól 1963-ig értékeltük a 2500 grammos súlyhatáron alul születettek arányát. Bár a kis számok miatt az arány kiszámítása statisztikailag nem megalapozott, mégis szinte törvényszerűen évenként megközelíti a 25–30 százalékot. Az abszolút számok tükrében a helyzet a következő:

1958-ban 13 újszülöttből 3
1959-ben 15 újszülöttből 5
1960-ban 22 újszülöttből 7
1961-ben 15 újszülöttből 5
1962-ben 22 újszülöttből 9
1963-ban 25 újszülöttből 6 volt súlyhatáron aluli.

Tudatosan használtuk a „súlyhatár alatt született” kifejezést, mert az a tapasztalatunk, hogy az alacsonyabb születési súly mellett is az újszülöttek vitabilitása igen jó. A bajok a cigánycsecsemőkkel általában a 3-ik, negyedik élethónapban kezdődnek, amikor már az anyatej nem elég, elválasztották őket, vagy hozzátáplálnak. Ugyancsak e kérdéshez tartozik az a megállapításunk is, hogy a 3000 grammon felüli újszülöttek száma igen alacsony, a 4000 grammot elérő születési súly pedig a legnagyobb ritkaság.

Tiszabőn a cigányok közötti anyatej-akció számszerűen jónak mondható. 1960-ban 55 liter, 1961-ben 67 liter, 1962-ben 149 liter, 1963-ban 85 liter és 1964-ben október hó végéig 160 liter volt az anyatejmennyiség, amelyet a rászoruló cigánycsecsemőknek sikerült juttatni. Sajnos, ezen a téren is van még elég sok hiba, mert a cigány anyák az anyatej-akciót üzletnek tekintik, nem egyszer veszekedés, sőt verekedés volt a pénz miatt, melynek felét a szoptató dadától az anya magának követelte.

A cigánycsecsemők D₂ vitamin-ellátottsága ma már igen jó. Hosszas rábeszélés és magyarázat után sikerült azt az eredményt elérni, hogy jelenleg minden cigánycsecsemő egy éves koráig 3-6 D-vitamin injekciót kap, míg 1961. évben a cigánycsecsemőknek kb. a fele csak egy, vagy egyetlen vitamin-oltást sem kapott.

1960. óta a folyamatos-rendszerű védőoltásokat nagy százalékban megkapják. Csupán néhány olyan elmaradás van, amikor a csecsemő kórházi ápolás alatt áll.

Sokat javul a terhességvédelem. A cigány anyák, terhesek ma már eljárnak a terhes tanácsadásokra. Sajnos, csak az V-VI. hónaptól kezdve, akkor is elsősorban a juttatandó kelengye miatt. Az orvosi tanácsokat egyáltalán nem, vagy csak igen kis százalékban fogadják meg. A terhesség-megszakítás ritkaságszámba megy. Ennek az okát abban látjuk, hogy a primitív népekre jellemzően saját elhatározásukból egy kellemetlen beavatkozást sohasem vállalnak. Az elkerülhetetlenül bekövetkező szülésbe, mint természetes folyamatba belenyugszanak. A fogamzásgátlás számukra gyakorlatilag nem létező dolog. Bármilyen fogamzásgátló eszköz, vagy szer használatától mélységesen idegenkednek. A fogamzásgátlás és terhességmegszakítás vonatkozásában eddig kifejtett felvilágosító munkánk teljesen eredménytelen maradt. Meg kell jegyeznünk, hogy nem egy esetben a csoportos felvilágosító munkán túl egyéni agitációval is sikertelenül próbálkoztunk.

A cigánylakosság egyrésze eljár az egészségügyi felvilágosító előadásokra. A rendelőben és a tanácsadásokon végzett felvilágosító magyarázatokat meghallgatják, azonban azokat nem hajtják végre, elsősorban életkörülményeik és a hiányzó anyagok miatt. Bár az eddigi tapasztalatok alapján elmondhatjuk azt, hogy a cigányok között kevesebb babonás szokás uralkodik, mint a magyar lakosság körében. A felvilágosító munkát illetően eddig két irányú tendencia érvényesült: a tömeges felvilágosító munkát a cigányok bevonásával a magyar lakossággal együtt végezni, illetőleg külön felvilágosító munkát folytatni kizárólag a cigányok számára. Úgy véljük, hogy az ún. nagy előadásokat mindig közös hallgatóság részére kell szervezni, kisebb csoportok részére rövid felvilágosítást, helyes, kizárólag cigányok részére tartani. Igen fontosnak tartjuk az egyéni agitációt, mindig az adott helyzet alapján tanácsadásokon, járóbetegrendelésen. Tömeg részére végzett felvilágosítást, figyelembe véve a cigányok jellegzetesen élénk fantáziáját, mindig vizuális propagandával, film, vagy diavetítéssel kell összekapcsolni. A mozgóképet igen szeretik és a moziban mindig van nagyobb

számú cigánypublicum. Igen jónak tartanók, ha a KÖJÁL megfelelő tartalmú higiénés kiállítást szervezne és mutatna be a cigánylakosság részére, anélkül azonban, hogy az kifejezetten csak a cigányok számára lenne meghirdetve. Ugyancsak jó aktív propagandájának ítéljük a KÖJÁL fürdető akcióját. Ezek a benevolen fürdetések igen sikeresen zajlottak le Tiszabőn. Talán azt is el lehetne nézni, ha esetenként a fürdetéshez használt kenőszappanból el-eltűnik bizonyos fürdetési szükségleten felüli mennyiség is.

IV. További teendők a cigányprobléma megoldására.

1. Hatásos felvilágosító munkát kell kifejteni a magyar lakosság körében az eddigi szemlélet megváltoztatására és a megkülönböztetés megszüntetésére.
2. Megfelelő módszerek alkalmazásával a vezetők szemléletét is a helyes irányba kell terelni.
3. Az anyagi feltételek biztosítására kitartó nevelő munkával állandó munkahelyhez kell juttatni és szoktatni a cigánydolgozókat.
4. Különleges hosszúlejáratú hitel nyújtásával meg kell teremteni a lakásépítés lehetőségét a cigányok számára. Biztosítékot az állami hitelhez a helyi termelőszövetkezetnek kell vállalnia.
5. Biztosítani kell a termelőszövetkezetben a legalább két hetente történő bérezést, figyelembevéve azt, hogy a cigányoknak minden anyagi kitartásuk hiányzik.
6. Következetes retorziók alkalmazásával is biztosítani kell a cigánytanulók rendszeres iskolabajárását.
7. Minden eszközzel folytatni kell az egészségügyi felvilágosításon túl a legszélesebbkörű kulturális propagandát.

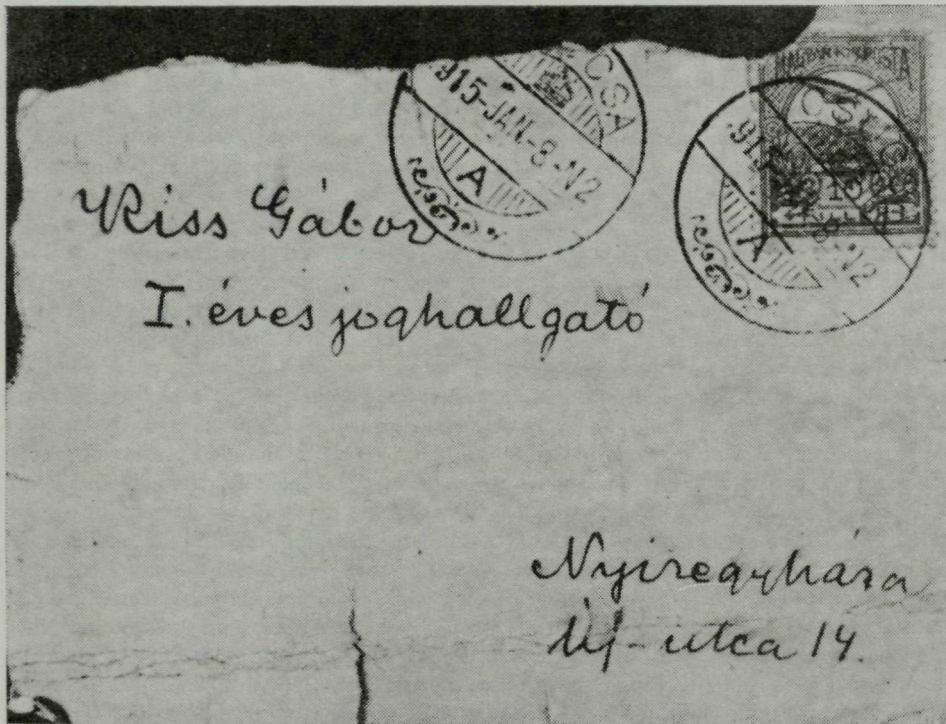
DR. VOGEL ISTVÁN és DR. KOSZTA LÁSZLÓ

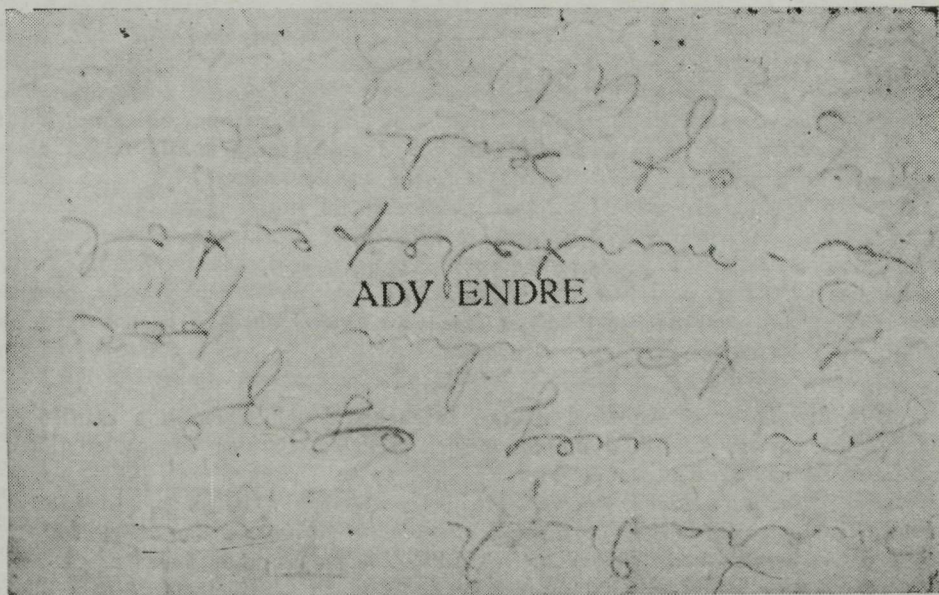
Ady emlék Szolnokon*

Egy-egy nagy költő életművéhez a folyóiratokban és könyvekben megjelent, ismert munkáin kívül számos apró emlék (levél, jegyzet stb.) is hozzátartozik. Napjaink irodalomtörténeti kutatásának is egyik legfőbb feladata, hogy nagy költőink teljes életművét tegyék közkinccsé. Hasonló ez a munka a letűnt korok épületeit díszítő mozaik falképek feltárásához: minden apró mozaik darabkára – legyen az jelentős, vagy kevésbé fontos – szükség van ahhoz, hogy az egész mű világos, áttekinthető legyen.

Az Ady életmű kutatásához szeretnék egy újabb adatközléssel hozzájárulni. 1964-ben a szolnoki múzeum birtokába került az elhunyt dr. Kiss Gábor* írásaival együtt egy hozzáírt Ady névjegy is. Kiss Gábor ifjúí költeményeiből néhányat –, amelyik később Átokország diákja című kötetében is megjelentek – 1915-ben megküldött Csucsára az akkor már országos híré Ady Endrének.

Ady Endre 1915. január 8-án válaszolt neki a Csucsán feladott névjegyborítékon

lévő postabélyegző szerint (1. ábra). A rajta lévő címzés nem Ady kézírása, hanem női kézzel írottak látszik.

A borítékban lévő nyomtatott névjegykártyán (mérete 9,8x6,8 cm) az alábbi tinceruzával írott szöveg található:

„Kedves Barátom,

örömmel tudatom, hogy versei tetszeni tudnak. Ami bibijük van, utódjaiknál el- (folytatódik a névjegy a másik oldalán) maradnak. Tanuljon meg egészen úgy tanulni poéta-mintaképeitől, hogy azt senki se vegye észre.

Üdvözli Ady”

A névjegy közepén nyomtatva: ADY ENDRE olvasható. (2. ábra.) Az írás igen jól felismerhetően Ady sajátkezű írása, s mint ilyen is érték. De a mondanivalója két szempontból is rendkívül figyelemreméltóvá teszi:

Először mert azt bizonyítja, hogy Ady, az akkor már országosan ismert költő egy kezdő, ifjú poéta verseit nem dobja el égy udvarias frázissal, vagy anélkül, hanem sajátkezűleg válaszol neki.

Másodszor, mert ez a válasz, ha terjedelmében rövid is, valójában epigrammaszerű tömörségével egy olyan általános érvényű tanulságot ajánl az ifjú költőnek, amely nemcsak neki szól, hanem minden idők minden művésznének is. Biztos eligazítás abban a kérdésben, hogyan lehet az elődök nyomdokain a saját, egyéni kifejezőmódszerek eljutni: „Tanuljon meg egészen úgy tanulni poéta-mintaképeitől, hogy azt senki se vegye észre”!

Ez a kis mozaikdarabka nemcsak Ady költői hitvallásához adalék, hanem emberi magatartásának is bizonyysága.

KAPOSVÁRI GYULA

* Dr. Kiss Gábor Beregszászon született 1895-ben, meghalt Szolnokon 1963-ban. Jogi tanulmányai után 1920-ban Szolnokra került a városhoz árvaszéki ülnöknek. A Verseggy Irodalmi Kör egyik szervezője volt. Míves, szépen megformált. Ady hatásokat tükröző költeményeit öt kötetben jelentette meg. 1944 végén Szolnok polgármesterhelyetteseként a tisztviselői karból egyedül maradt a helyén. A felszabadulás után Szolnok megyéhez került árvaszéki elnöki beosztásban.

„Csárda, eldőlt csárda...”

Elfelejtett Petőfi emlékhely a Kiskunságon

A *Kiskunságról*, az Alföldről írt táj- és életkép-verseiben *Petőfi* a csárdát és ennek népét egy-egy színfolttal mindig megjelenítette. Ezek még elmaradhatatlanul hozzátartoztak az ő kora pusztai életéhez.

Hírös város az aafődön Kecskemét c. helyzetdalában a betyár hamisíthatatlan kecskeméti tájnyelvén beszél, és mondja: *Be-benézök a bugaci csárdába...* – *Az alföld* c. versben említett „puszta mélyén” álló „magányos, dőlt kéményű csárda” szintén Kecskemét környékére utal e sorokkal:

Látogatják a szomjas betyárok,
Kecskemétre menvén a vásárra.

Petőfi idejében a Kiskunságon még a délibáb is „ütöttkopott vén csárdát emelt föl” (*Kiskunság* c. vers), de a puszták mélyén meghúzódó magányos csárdákat már a költő is haldokló korokban szemlélte. Hogy télen „a csárdák is nagyokat hallgatnak”, mert ilyenkor ritka az utas (*A puszta jélen*), az még csak a zord évszak tünete; a *Kutyakaparó* csárda azonban már azért „szomorú”, a csapláréknak rosszul jövedelmező, roskadozó, kihalt vendégfogadó, mert az idő eljárt felette. Régi törzsvendégeit, a betyárokat „a vármegeye már mind kipusztítja”.

Petőfi költészetében végül a már teljesen elpusztult, a régi templomkövekből épült, majd ismét rommá vált csárda is megjelent. Erről *A csárda romjai* c., egyik legszebb alföldi tájversét írta, emlékezve nemcsak a múlandóságra, hanem Alföldünk szomorú történetére is. Még itt is vállalkozott azonban a költő arra, hogy az „eldőlt csárdát” és vendégeit a képzeletével életre keltse. Megjelennek sorban: „görcsös botjával egy vándorlegény...” zsiros subában egy pár szegénylegény... , hosszú szakállal egy üveges zsidó... , egy drótostót... , egy hamis deák... , a szép csaplárné... , s a vén csaplár”. – A csárdáknak Petőfi életében még valóságos, ismert alakjai.

Hányt-vetett élete során, amikor keresztül-kasul csatangolta az országot, olykor szekéren, de jobbára gyalog, a költő maga is belátogatott a csárdákba, csaplárokkal, csaplárnékkal számtalanszor összeakadt. Az akkori „utasellátó” intézmény e vezetői iránt különös érdeklődést is tanúsított. Prózaí műveiben is rokonszenvesen szól róluk: „Klasszikus nép a magyar kocsmáros, barátom” – írta, s szótlanságukat azzal magyarázta, hogy „a magyar... nem termett szolgaságra”. (Úti levelek Kerényi Frigyeshez, VIII. levél.) A csaplárnék iránt érzett vonzalmát sem titkolta: „én a szép kocsmáros-nék iránt különös hajlandósággal viseltem” (Úti jegyzetek).

Petőfinek a csárdák iránt megnyilvánult érdeklődését magyarázhatjuk abból is, amiből népies költészete általában fakadt: hogy a figyelme minden téren a népelet felé fordult, de kétségtelen, hogy ebben az érdeklődésben „hajlandóságban” fontos szerep jutott a *családi emlékeknek*.

A jó öreg kocsmáros c. versében Petőfi meg is írta, hogy neki is a „falu kocsmájában” volt Szalkszentmártonban a lakása, s hogy az itt sokat fáradozó öreg kocsmáros nem más, mint az ő elszegényedett apja.

„Hej, régibb idői boldogok valának!” – kiáltott fel Petőfi a múltra emlékezve. Bizony, volt idő, amikor költőnk apja nem ilyen kis falusi kocsmát bérelt, hanem Szabadszállás kiskun város „Nagy Vendégfogadóját” és még négy belső kocsmáját. Három évig egyfolytában volt itt Petrovits István – nem is kocsmáros, hanem – „Árendás”, aki maga tartott kocsmárosokat, csaposokat (1830–1833). Nagy összegeket, évi 3685 Ft-ot fizetett a város kasszájába a kocsmák bérlete címén. De azután, hogy vállalkozásai, bérletei az 1830-as években sorra vesztességgel végződtek, költőnk atyja nagyobb adósságokba keveredett, elszegényedett: 1836-ban már csak egy kis pusztai csárdát bérelt ki a szabadszállási határban, esztendei 505 Ft haszonbér fejében, de még három évre.

Csintovai csárda volt ennek a Szabadszállástól két és fél kilométerre fekvő, a Kecskemétre menő kerekegyházi út melletti egykori pusztai kocsmának a neve. A szabadszállási számadások még feltüntették, hogy Petrovits István kezdetben, az 1836–37. bérleti évre a „Csintovai Csárda” után az esedékes árendát „fertályonként” befizette, de az 1837–38. évi haszonbér befizetésére már képtelen volt. Az 1838. évi nagy árvíz nemcsak Petrovitsék házát döntötte össze, hanem a „Csintovai Kocsmát” is megromlalta. Különben is azonban a csárda „volt Haszon bérlőjétől, annak a fizetésre való végképpeni tehetetlensége miatt” visszamaradt a városra, s más bérlőnek adták ki. (1838. május, Kecskeméti Áll. Lt., szabadszállási 38. sz. protokollum 30. r.). A volt és tönkremet haszonbérlő nem más, mint *Petőfi atyja*.

Ez a szabadszállási határban álló kis pusztai csárda, mint a „jó öreg kocsmáros” utolsó kiskunsági kocsmabérlete, különös érdeklődésre tarthat számot. A levéltárakban és a helyszínen is igyekeztem róla mennél többet felderíteni.

A csárda és a hozzá tartozó javadalom egykorú leírása ezt mondja:

„A Csintovai Kortsma, 1 Lakó Ház Kamra Konyha Borivó Ház 1 extra szoba az az Udvaron Álló Szín, Istálló és Kert mind bé kerített Udvarral, melyhez adodik 2 hold bé árkölt Kert 10 hold Szabad Kortsma legelő, és a Tehén Csordán 6 darab Marha legeltetés.” (Szabadszállási 33. sz. tanácsjegyzőkönyv 316. r., 1830.)

A szlávosan hangzó „Csintova” név megfejtése okozná mindjárt a nagyobb fejtorést, ha a levéltári feljegyzések ezt a vizet nem írnák gyakran „Csintava” alakban is. A jászkunok hajdani neves földmérője és térképrajzolója, *Bedekovich Lőrinc* pedig 1792-ben készített térképére még tisztán „*Csin tó*” néven írta be azt a reguláztalan vadvizet, amely észak felől a Nyárs-ér, Bak és a Szittyó vizét gyűjtötte magába, s Szabadszállásnál a város keleti határrészét néhol több kilométer szélességben öntözte.

A Csin-tó vizén, mocsarán, nádasán túl, ahol a szőlők és homokbuckás legelők kezdődtek, s ahol a Szabadszállás-kerekegyházi útba északról az Adacs pusztára vivő, délről az Izsákról érkező út találkozik, tehát régi pusztai utak középpontjában, *Bedekovich* térképe is piros színnel épületet jelölt. A nevét ugyan nem írta ki, de a XVIII. század végén az ilyen útkeresztezéseknél álló épület nem is lehetett más az Alföldön, mint csárda. Máshol *Bedekovich* a csárda nevét kiírta a térképre, mint pl. a Szabadszállás és Kunszentmiklós közötti úton a *Bösztör* nevet, a *Petőfi* követjelöltsége idejéből ismert csárdát. *Bedekovich* térképe (a Szolnoki Áll. Levéltárban) mindenesetre a *Petőfi*-család életében emlékezetes Csintovai csárda felkutatásához biztos támpontot nyújtott.

A helyszínen a csárda megtalálása már nem okozhatott nagyobb nehézséget. Csak az volt a kérdés, fennáll-e még valamilyen formában, s akadnak-e még Szabadszálláson olyan emberek, akik az itteni *Petőfi*-emlékeket emlékezésükkel is hitelesíteni tudják.

Szabadszállási pedagógus barátom, *Cserjés Mihály* a térképen megjelölt helytől

nem messze lévő tanyai iskolában tanít. Ő sietett először a segítségemre. A Szabad-
szállásról Kerekegyházára vivő úton motorkerékpárján csak néhány percig kellett
haladnunk. Elhagytuk előbb a mai község szélén álló ütött-kopott, vitorla nélküli
szélmalmot, a múlt századi táj utolsó emlékét. Innen töltésre épített, nyárfáktól sze-
gélyezett országúton közeledtünk célunk felé. Az országút mindkét oldalán nagy ki-
terjedésű, zsombékos *legelő* látszik. Kísérőm elmondja, hogy itt még az ő gyermek-
korában is hatalmas *nádas*, a Csintova nádrengetege terült el. Nemsokára betonhid
következik. Szélesebb csatorna fölött ível át. A nép itt *Átokcsatorna* néven emlegeti.
Amint mondják, ez szikkasztotta ki a Csintavát is. Innen már csak néhány száz lépés
távolságra lehetett a térképen is jelölt csárda.

A régi csárda mai képe

Hosszú, nádjedeleles tanyaépület tűnik elénk az országútról mintegy 50 méternyire. Betérve a tanyaába, ennek régi gazdája s most is a lakója, *Zrínyi Miklós* fogad. A történelmi név egy kissé elgondolkoztat, különösen, amikor viselője Zrínyi-öregapjáról kezd beszélni, aki e kiskun puszták őslakosa volt. Honnan örökölte ezt a történelmi nevet, hogyan vetődött el a letűnt századokban az alföldi pusztaságra, ki tudná ezt már megfejtetni, felkutatni? A fehér bajuszú, mosolygós, kedves arcú Zrínyi Miklós elmondja, hogy ő pontosan 1896-ban, a millenium évében született. Arra a kérdésünkre, hogy tudja-e, hol állt, *melyik volt a Csintovai csárda*, a tanyaépületre mutatva rögtön és biztosan feleli: „*Ez volt az!*”

Az épület csárda-korából is sok mindent tudott még elmondani. Maga is itt, a szomszédos Peszéradacson született. Zrínyi-nagyapja is, meg anyai öregapja, Pintér István is pásztorember, gulyás volt a környékbeli pusztákon. Pintér-nagyapja 1817-ben született – Petőfinél néhány évvel volt öregebb, tudja és mondja Zrínyi Miklós –, s 1904-ben halt meg. Gyermek-korában e nagyapjától, majd az édesapjától sok mindent hallott a csárdáról. A nagyapja benne „Bogár Imrével meg Rúza Sándorral is mu-

latott, mert azok leginkább a gulyásokkal komáztak” – idézi az öregapjától hallottakat.

Az épület helyiségei közül legelőször az ódon, bolthajtásos *pincét* tekintjük meg. Fontos tartozéka volt ez a csárdának. Ma is szilárdan állja a századok lépteit. – Természetesen itt sem hiányzik a betyárvilág romantikája. Zrínyi Miklós az öreg Tálás kőművestől hallotta, hogy a pincéből a Csintova egyik dombjáig betyárszökötő alagút vezetett. Ennek a bejáratát a pincében még az ő – Tálás kőműves – apja falazta be. Ha jöttek a pandúrok, a betyárok ezen keresztül szöktek ki a „rétebe”. – Mert itt akkor rengeteg nádas volt! A szabadszállási parasztok külön osztályba kapták a nádat vágásra”. – Zrínyi Miklós ez utóbbi közlését a levéltári adatokból ismerem. Elmondja ezután, hogy ő is még gyermek-korában „a nagy mocsárban szárcsatojásozott. Sok vízimadár volt itt, a vízilibák bufogtak, de ma már a bíbicnek sem lehet a hangját hallani.

A *csatornát* 1926-ban kezdték építeni. A nádas megszűnt, de széna sem terem már a réteken, pedig „azelőtt rengeteg boglya széna volt itt”. A gazdák jószágaitak nem tudták tartani. A vadvizeket levezető csatornát el is nevezték Átokcsatornának.

Kitéréskeppen jegyezzük itt csak meg, hogy 1838-ban a Duna rettenetes jeges ár-vize is ezen az éren, a Csintován át zúdult Szabadszállás városára, rombadöntve Petőfiék házat is.

Ismét a csárdára terelődvén a szó, Zrínyi Miklós elbeszélte, hogy a régi kocsiszínre az udvaron még ő is emlékszik. „Külabakon álló, nádtetejű kocsiszín volt, olyan, mint amilyen a szentmiklósi útban, a Böszöri csárdánál is van.” Az első világháború előtt rontotta el Kudrik, az akkori bérlő. – Amint láttuk, ezt az „Udvaron Álló Szín”-t a csárda régi leírása is feltüntette. A bekerített udvarra már Zrínyi Miklós sem emlékezett.

A *gemeskút* ma is áll még az udvaron, régi, rossz favályúval, de a föld feletti részén már cementgyűrűvel.

Az egykori csárda *belsejében* gerendás, deszkázott mennyezetű helyiségek fogadnak. A középső széles ajtó bizonyára a régi „Borivó Ház”-ba vezet. Az ettől balra lévő szobában „akkora padkás kemence volt, hogy heverni lehetett rajta” –, emlékezik még Zrínyi bácsi is. Ez lehetett a csárda egyetlen „extra szobája”, vagyis a vendégszoba, ahol az utasok megszálltak. – A fogadós „Lakó Háza”, szobája, a csárda régi leírásában említett konyha és kamra is mind kikerül még a mostani épületből. Tájékoztatónk emlékezése szerint a konyha szabad kéményét 1936-ban építették át. A három középső helyiségből ajtók vezettek az egyik oldalon nagyobb, a másikon kisebb kamrába. Az ajtók befalazott helye még jól látszik. Mindkét kamrából ajtó nyílik az udvarra. Az L alakú épület egyik szárnyán az istálló is megmaradt.

Petőfi családja ebben a csárdában nem lakott, hisz 1838. tavaszáig Szabadszálláson saját házuk volt. Az árvíz után a megrongálódott csárdát, „minek utánna azt a Közönség leg fellyebb egy Fertály Év alatt tökéletesen fel építeni fogja”, a még Petrovits István három évi bérletéből fennmaradt másfél esztendőre az akkori többi szabadszállási kocsmá árendátora, Horváth Ferenc vette bérbe.

Hogy „az idő” a Csintovai csárdának napjainkig nem „lépett a falára” – mint a Petőfi által megénekelt egyik csárdának –, ma is fennáll, azt az épület mai gazdája tudja megmagyarázni: *terméskő* ennek az alapja derékig érő mélységben. A vaskos terméskő-fundamentumot néhány év előtt lehetett látni, amikor egy helyen a falat javították, kibontották. A régi időben, amikor ez a csárda is épült, a terméskő is kikerült az alföldi pusztákról, az erek mellékéről. Szabadszállás városa is pl. 1824-ben 40 öl követ vágatott Jakabszállása pusztáján a máig fennálló emeletes itteni tanácsháza alapozásához.

A *csárda régebbi történetéről* mostani gazdája csak annyit tud, hogy van már vagy kétszáz esztendő. Az ő apja, Zrínyi József 1899-ben költözött ide, tanyát

vett a csárda szomszédságában. A csárda 1903-ban „múlt el”, amikor Szabadszállás községből bolgár kertészek fogták ki az épületet és a hozzá tartozó 19 hold földet. Ennek a fele szántó, a fele kaszáló. A hátsó földeket a Csintova mocsara vette körül. 1941-ben ő, Zrínyi Miklós vette bérbe 5 évre az ekkor már „község tanyáját” és a hozzá tartozó földeket. Dohánykertészettel foglalkozott. A Földosztó Bizottság, figyelembe véve nagy családját, a tanyát, régi csárdát neki ítélte. Ő, mint idős ember, most a Mathiász János Tsz mezőőre.

Az ifjú Petőfi abban az időben, amikor a Csintovai csárda atyja bérlete volt, benne bizonyára gyakran megfordult. Ez a csárda-bérlet éppen arra az időre esett, amikor „ifjú lett a gyermek”, s az akkor 15 éves aszódi gimnazista diák a nyári szünidőre 1837-ben hazaérkezett. Petőfi megírta, hogy már ifjú korában mennyire szerette a pusztát. A szabadszállási határt lóháton járta be:

Én paripán termek
S megeresztett kantárral vágaték ki
A puszták terére. . .

Az az emléke is „egy átálmodott szebb korból” maradt fenn, hogy leheveredett a tó melletti gyepre, az emberi lányomtól nem érintett pusztaságon, s itt szemlélte kedvelt madarát, a gólyát (*A gólya* c. verse). A felidézett ifjúkori emléktájak egyike lehetett a Csintova múlt századi világa.

A csárda öreg falai megérdemelnének egy emléktáblát azzal a szöveggel, hogy Petőfi atyja 1836–37-ben ennek a csárdának a bérlője volt. Az emléktábla még Petőfitől is idézhetné:

Csárda, eldőlt csárda, mikor még tebenned
Utasok vígadtak, utasok pihentek! . .

DR. MEZŐSI KÁROLY

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI:

Dr. Dienes István műzeológus, a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársa (Budapest); Kaposvári Gyula múzeumigazgató (Szolnok); Dr. Kulin György csillagász, a TIT Uránia Csillagvizsgáló vezetője (Budapest); Dr. Mezősi Károly múzeumigazgató (Budapest); Palásti László irodalomtörténész (Szeged); Sági Pál tanár, a Szakszervezetek Szolnok Megyei Tanácsa munkatársa (Szolnok); Dr. Sebők György, az MSZMP Szolnok Megyei Bizottsága Ipari Osztályának munkatársa (Szolnok); Dr. Vincze Ferenc tud. kutató (Szarvas).

A népi ülnökök munkája a Szolnok megyei bíróságoknál

Bíróságaink, mint az igazságszolgáltatás szervei igen fontos szerepet játszanak az állami szervek sorában. Ahhoz, hogy ezt a fontos szerepet mind jobban be is tudják tölteni, nélkülözhetetlen számukra a jó társadalmi kapcsolat. Társadalmi kapcsolat nélkül a különböző ügyekben ítélkező bíró nehezen és esetenként csak hibásan tud eljárni, ítélkezni. A helyesen szervezett és megfelelő tartalommal bíró kapcsolat teszi lehetővé, hogy a bírák megismerhessék területük politikai, gazdasági helyzetét, amelynek birtokában teljesíteni tudják az Alkotmányban és a Bírósági Szervezeti Törvényben meghatározott kötelességeiket. E téren a Megyei Bíróság jó gyakorlatot folytat. A Bíróság Elnöke személyesen részt vesz a megyei vezető szervek ülésein (pártbizottság, tanács vb stb.), a munkaterv szerint beállított vezetői értekezleten pedig a megyei pártbizottság egy-egy munkatársa tart ilyen irányú tájékoztatást a megye legfontosabb politikai, gazdasági helyzetéről, problémáiról.

Bíróságaink működésének egyik alapelve a társas bíráskodás, amely a népi ülnökök bevonásán keresztül jut kifejezésre. Itt már realizálódik a társadalmi kapcsolat előnye, ami segíti a jogpolitikai elveknek megfelelő ítélkezési gyakorlatot.

Esetenként a szocialista jog gyakorlatban való alkalmazásáról van szó, amelyre az a jellemző, hogy a szocialista jog a társadalom túlnyomó többségének, majd egészének érdekét és akaratát fejezi ki s védi, így nem támad alapvető ellentét a jog és a társadalom túlnyomó része között. A fejlődésnek ez a fő vonala.

Népi ülnökeink az eddig elmondottak gyakorlatának aktív tényezői, résztvevői.

Az alábbiakban ezt a gyakorlatot vesszük vizsgálat alá 1963-ban történt megválasztásuk óta.

Ma már 2 év távlatából – az 1963. év május hó 15 és július hó 30 között megtartott bírósági ülnökválasztás óta – azt mondhatjuk, hogy a választás, illetve annak eredményessége megmutatkozott a bíróságok eddig végzett munkájában. A választások előkészítése és lebonyolítása szervezetter, a Hazafias Népfront, az illetékes párt-szervek, szakszervezetek, valamint a bíróságok vezetői szoros együttműködése mellett történtek. A jelenlegi ülnökkállomány lényegesen jobb, mint azelőtt volt. Ez megmutatkozik az aktivitásban, a tanulási kedvben és az ítélkezésben való tevékeny részvételben is.

A megválasztott népi ülnökök összetétel szerinti megoszlásának kedvező arányait a következő táblázat szemlélteti:

A megválasztottak közül százalékban kifejezve

Párttag	Párton kívüli	Férfi	Nő	Munkás	Tsz-dolgozó	Szellemi dolgozó	Egyéb	1960-ban is megválasztott	Újnonnan választott	A bíróság székh. lakik	Nem a bíróság székh. lakik
54,8	45,2	68,9	31,1	37,1	30,6	18,8	13,5	52,1	47,9	70,3	29,7

Az elkövetkezendő időszakban történő választásoknál azonban szükség lesz arra,

hogy a lebonyolítás különböző lényeges mozzanatai úgy határolódjanak el egymástól, hogy nyíljon megfelelő időbeni lehetőség a feddhetetlenség, illetve alkalmasság megnyugtató elbírálására. Ennek ellenére lényegesnek számító hiányosság nem fordult elő.

Ülnökeink működésével kapcsolatban az eddig szerzett tapasztalatainkat így látjuk:

Ma már ott tartunk, hogy a bíróságoknál egyik ülnök sem vesz részt – évenként – egy hónapnál hosszabb ideig az ítélezésben.

Az ülnökök közül jelentős a mezőgazdasági termelészövetkezetekben dolgozók száma, elsősorban természetesen a járásokban. Ezek működési idejének beosztása nehéz, mert a tavaszi, nyári és az őszi hónapokban a mezőgazdasági munka fokozott súllyal jelentkezik. Náluk főleg a téli hónapok kerülnek előtérbe.

Helyes gyakorlatot alkítottak ki bíróságaink abból a szempontból is, hogy az igénybevétel egyben jelentse az új ülnökök tanulását, mielőbbi begyakorlottságát, teljes értékűvé válását az ítélezési munkában. Éppen ezért elsősorban azokat hívták be, akik újonnan lettek megválasztva, míg a már korábban is működött ülnökök közül azokat, akik legrégebben voltak foglalkoztatva.

Olyan problémák, hogy az ülnököket munkahelyeik indokolatlanul ki akarják menteni az igénybevétel alól – a korábbi évekhez képest – ritkábban fordultak elő. Ilyen esetek Szolnok városban jelentkeztek ugyan, a pedagógusoknál és a papírgyárnál, de azok sem jellemzőek.

Megtörtént, hogy az ülnököket látszólag indokoltan kérték mentesíteni, amit a bíróság elnöke meg is adott azzal, hogy a vállalat vezetője által közölt, megfelelő új időpontban fogja majd a behívást eszközölni. Ebben megállapodás is történt, mégis, amikor ennek alapján behívásra került sor, a népi ülnök nem jelent meg, mert nem engedték el.

Tapasztalataink szerint – megválasztott ülnökök 30 %-ánál voltak nehézségek a behívást illetően, annak ellenére, hogy a bíróságok elnökei előzetesen tájékoztattak a munkahelyeknél a megfelelő időpont felől. Ennek okát elsősorban abban látjuk, hogy megválasztott ülnökeink felelős, a termelés vagy egyéb szempontból lényeges beosztásban vannak és nehezen nélkülözhetők egy-egy időszakban.

Míndez viszont felveti részünkre azt a tanulságot, hogy a jövőben történő választások alkalmával még körültekintőbbek legyünk abban a vonatkozásban, hogy a jelöléseket egy-egy munkahelyen belül a dolgozók még szélesebb körében ejtsük meg. Ennek következtében a megválasztásra kerülők zömmel nem azokból fognak kikerülni, akik esetenként nélkülözhetetlenek, vagy pótlásuk nagy nehézségbe ütközik.

Egyébként a pedagógus- és orvoshiányra tekintettel voltak a bíróságok, mert velük kapcsolatban csak fiatalokúak, vagy egyéb eseti ügyekben éltek behívással.

Bíróságaink elnökei igen nagy figyelmet fordítanak a népi ülnökök beosztására. Ezt minden esetben a behívást követő tájékoztató megbeszélésen közlik az ülnökökkel. Beosztásuknál figyelembe veszik az ülnökök adottságait, képességeiket, és azokat a kívánságaikat is, hogy legszívesebben milyen tanács mellett dolgoznának. Ennek eredményeképpen pl. a szolnoki Járásbíróságnál különösen jól sikerült megvalósítani a közlekedési ügyekben eljáró tanácsot, amelyben elsősorban gépkocsivezetők vagy műszaki munkakörben dolgozók nyernek beosztást.

Az ülnökök igénybevétele általában hetenként három tárgyalási napot vesz igénybe. Jelenleg már fokozottabb figyelmet fordítanak arra is – habár ez még nem megnyugtatóan megoldott probléma –, hogy az ülnökök részére megfelelő idő álljon rendelkezésre a tárgyalásra való felkészülésre, a szükséges joganyag tanulmányozására is. Az eddigiek során az tapasztalható, hogy az olyan ügyekben, amelyek az ülnökök számára „érdekesebbek”, ott a felkészülés jobb, a számukra „érdektelennek” tűnő ügyekben már a felkészülés inkább elhanyagolt.

Ezen a téren bíráinknak fokozniuk kell a követelményeket az ülnökökkel szemben.

A vonatkozó miniszteri utasítás szerint gondoskodni kell arról, hogy a már régebb idő óta jól működő és megfelelő tapasztalatokkal rendelkező népi ülnökök rendszeresen ellássanak olyan tenni valókat is – magánvádas büntető ügyekben –, amelyek egyébként a tanács elnökének hatáskörébe tartoznának. Gondolunk itt elsősorban személyes meghallgatások foganatosítására, vagy békítés megkísérlésére stb.

Ezen a területen bíróságainknál sok hiányosság, illetve ebből fakadóan tenni való akad. Elnökeink nem élnek ezzel a lehetőséggel olyan gyakorisággal, amely az elengedhetetlen fejlődés elősegítése érdekében szükségesnek mutatkozna. Ettől való húzódozásuk oka leginkább a kellő felkészültség hiányára, adminisztrációs terhekre stb. való hivatkozás, ami nem fogadható el. A vezető, irányító munka részeként is felfogható ennek a problémának megoldása, előbbre vitele.

A munka megszervezését illetően negatív irányba hat ki az a tény, hogy még kevés helyen áll rendelkezésre megfelelő helyiség az ülnökök tartózkodására és felkészülésük biztosítására, ami a tartalmasabb és kellő színvonalú tájékozódásnak igen nagy korlátja. Általában a tárgyalásokon kívül a bírák dolgozószobáiban, vagy a tárgyaló termekben tanulmányozzák az ügyeket.

A nehézségek ellenére az állapítható meg, hogy az ülnököket a szakbírák megfelelően ellátják a szükséges felvilágosításokkal és megadják a lehetőséget arra, hogy az ügyeket megfelelően megismerhessék. Erre mutat az is, hogy ülnökeink ténylegesen befolyanak az ítélezési munkába, a tárgyalásokon időben megjelennek, ott megfelelő magartást tanúsítanak és igyekeznek kérdések felvetésén keresztül a tényállást tisztázni. Népi ülnökeinknek az ügy eldöntését célzó szavazáskor már rendszerint kialakult álláspontjuk van és véleményükben általában megfelelő határozottságot mutatnak. Segítséget nyújtanak az ítéletek megokolásában is, főként a büntető ügyekben a súlyosbító és enyhítő körülmények megállapítása szempontjából, valamint a bűncselekmények személyi és tárgyi veszélyességének meghatározásánál.

Hiányosságként látjuk azonban azt, hogy az elsőfokú eljárásban működő ülnökök nem minden esetben szereznek tudomást arról, hogy a részvételükkel megindult ügyekben mi lett a fellebbezés folytán másodfokon hozott döntés. Így nem tudják azt, hogy elfoglalt állásponztuk helyes volt-e vagy sem. Az erről való tudomásszerzés véleményünk szerint fejlődésük szempontjából igen jó lenne. Etekintetben akadályként jelentkezik, hogy mire a másodfokú határozat visszakerül a járásbíróhoz, addig az érintett ülnökök működési ideje lejár és már nem tartózkodnak a bíróságon. További probléma azonban, hogy erre maguk az ülnökök sem helyeznek nagyobb súlyt és a bíróságok részéről nincs szervezetszerűleg biztosítva a megismerés lehetősége. Természetesen érdeklődésükre a bíróságok illetékesei bármikor tájékoztatást adtak.

Igen pozitívan értékeljük azonban azt, hogy népi ülnökeink és szakbíráink, valamint a bírósági dolgozó közötti kapcsolat kifogástalan. A választást követő eddigi eltelt időszak alatt ilyen irányban ülnöki panasz egyáltalán nem volt.

A népi ülnökök rendszeres oktatását miniszteri utasítás írja elő, azért, hogy az ítélezési feladatokat mind eredményesebben tudják ellátni. A bíróságoknál a szombati napokon tartott ülnöki értekezlet után folyik a szakmai oktatás, amikor a szakbírák adnak megfelelő tájékoztatást. Elsősorban azoknak a jogszabályoknak alapos és részletes megvitatására kerül sor, amelyekre az ülnököknek leginkább szükségük van, és az ítélezési gyakorlatban sűrűbben előfordulnak. A megtárgyalandó jogszabály kiválasztásánál a bíróságok rendszerint az ülnökök kívánságára is figyelemmel vannak.

Eddigi tapasztalataink szerint ezeken az oktatásokon résztvevők igen aktívak és helyes hozzászólásaikból az ülnökök állandó fejlődésére lehet következtetni.

A bíróságok igen körültekintően és nagy alaposággal igyekeznek megszervezni az úgynevezett ülnökakadémiákat is. Agitációval és a lehetőségek szerinti helyes időpont megválasztásával sikerült elérni, hogy a három évfolyamon az össz-ülnöki létszám 70 ⁰/₁₀-a már tanul, az akadémiák színvonala is megfelelő, jó előadó gárda van biztosítva, akik között szerepelnek bírók, ügyészek, ügyvédek és pártmunkások is.

Az elért eredmények mellett azonban továbbra is jelentkezik az a probléma, hogy esetenként néhány ülnök nagyobbfokú, egyéb leterhelése, valamint utazási nehézségek miatt nem tud rendszeresen részt venni a foglalkozásokon. Természetesen tovább keressük azt az optimális időpontot, ami a zömnek leginkább megfelel.

Az 1964-65. oktatási évben igyekeztek az akadémiát színvonalasabbá tenni azáltal is, hogy több előadóval ankétszerűen tartották meg az előadásokat, pl. az „alkoholizmus elleni harc” témáját jogász és egy orvos tárgyalta. Ezek a foglalkozások nagyobb érdeklődést váltanak ki, ezért tovább is keressük azt az utat, amellyel az érdeklődést még inkább tudjuk fokozni. Egy-egy ankétszerű foglalkozáshoz azonban arra lesz szükség a jövőben, hogy – amennyiben a téma igényli – az illetékes szervek képviselői (rendőrség, bíróság, ügyészség, tanács stb.) azon meg is jelenjenek. Szükség van erre elsősorban azért is, mert gazdag tapasztalataik, módszerbeli tanácsaik, véleményük nagyban élénkíti és egyben tanítja is a jelenlevő ülnököket.

A másik tapasztalat a most folyó ülnök akadémiákkal kapcsolatos. Vigyázni kell arra, hogy ne túlzottan elméleti síkon folyjon le egy-egy előadás vagy ankét. Elsősorban az ülnökökkel magatartásuk, tevékenységük gyakorlati oldalát kell megismertetni. Tudniuk kell, hogy egy tárgyaláson mi a helyes magatartás, hogyan kell tárgyalniuk, illetve hogyan kell a tárgyalásban résztvenniük, melyek a jogaik és kötelezettségeik, hogyan tudják legjobban szolgálni a jogpolitikai elvek következetes megvalósítását stb. Természetesen nem mondunk le arról, hogy egy-egy probléma elvi-politikai mondanivalóját is megértessük ülnökeinkkel. Mindenképpen fel kell venni az előadások közé azokat a büntető és polgári jogi problémákat, amelyek a területen sajátosak, agyakran felmerülők, és amelyek elbírálása nagyobb felkészülést és körültekintést igényel.

Mindezek mellett is megállapítható, hogy az ülnökökkel való foglalkozás fáradtsága az igazságszolgáltatási munka végzése során bőven megtérült már az elmúlt időszakban is.

A népi ülnökök munkájának pozitív értékelése mellett szót kell ejtenünk az ülnökbeszámoló megőrtásáról is. Sajnos ezen a téren még mindig nem tudunk komoly fejlődést elérni. Egyedül a Szolnoki Járásbíróságnál mutatkozik meg kielégítő fejlődés. Ez elsősorban annak tudható be, hogy az ülnökök figyelmét már működésük megkezdésének első napján felhívták a beszámoló megőrtásának fontosságára és arra, hogy tudatosan gyűjtsék az anyagot a beszámoló megőrtásához. Mindezek mellett az illetékes bírák a beszámoló elkészítésének időszakában is megadták a segítséget, aktívan részt vettek a munkahelyen való szervezésben és kivétel nélkül minden esetben részt vettek a beszámoló megőrtásán, ahol felszólalásaikkal is igyekeztek azokat teljesebbé tenni.

Helyesnek mutatkozik az ülnökök részéről az a kezdeményezés, hogy egy-egy beszámolót két ülnök készít el együttesen. Így egymásnak segítséget tudnak adni és bátrabban is vállalkoznak a nyilvános szereplésre. Úgy látjuk, hogy a pártszervek részéről is hathatósabban kell a jövőben támogatni ezt a kezdeményezést.

Helyesnek mutatkozik az is – itt-ott már gyakorlattá is vált –, hogy egyes esetekben taggyűlés, pártnap, termelési értekezlet vagy közgyűlés keretében tartják meg az ülnökök beszámolóikat, vagy esetleg hozzászólás formájában mondják el bírósági élményeiket, tapasztalataikat. Sokat tudnak segíteni a jogpropaganda tevékenység kifejtésében is, amelynek gerincét a társadalmi tulajdon védelmével kapcsolatos tevé-

kenység, valamint a munkafegyelem, munkaerkölcs és a társadalmi együttélési szabályok betartására való nevelés kell, hogy képezze.

Sajnos a többi írásbírósnál már lényegesen kevesebb eredményt tudunk csak elérni ezen a téren. Az okot elsősorban még ma is a járásbírósnál elnökök ilyen irányú céltudatos munkájának hiányában látjuk. Sajnos hiba az is, hogy elmulasztják az elnökök módszeres előkészítését már működési idejük megkezdésének első napjától kezdve.

A bűnözés megelőzésére nagy súlyt helyeznek a jogpolitikai elvek is. Ennek megvalósítását, véleményünk szerint, jól szolgálja egy jól sikerült ünlői beszámoló. Bizonyára sok embert elgondolkoztatna például a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmét illetően. Különösen a megyei párt vb mellett szervezett és működő Adminisztratív Bizottság munkája mutatkozik hasznosnak és fontosnak ez irányban. A múlt év negyedik negyedévében a bíróságok népi ünlőkeinek munkáját tárgyalta. Itt elsősorban nem a szakmai kérdések domborodtak ki, hanem a politikai, társadalmi – gazdasági összefüggések, amelyek viszont a jogpolitikai elvek maradéktalan alkalmazása szempontjából különösen jelentések az ünlők számára is. Járási és városi párt-végrehajtóbizottságaink átlagosan évenként egy alkalommal megtárgyalták a bűnüldöző szervek munkáját, amelyben természetesen helyet kap a népi ünlők munkája is.

Határozottan ki kell hogy jelentsük azt, hogy ezen segítő munka nélkül a még meglévő hiányosságok ellenére sem tudtuk volna ezt az eredményt elérni. Ma már van jó alapunk, amelyre építve további előrehaladást fogunk tudni elérni.

Pártbizottságaink egy-egy ilyen tanácskozás alkalmával – bevonva az illetékes szakembereket, a szakterületek vezetőit –, állást foglaltak abban, ami előremutató és segíti a fejlődést, amit követni kell, de rámutattak minden esetben a hiányosságokra is. Nagy segítséget jelentett részükről az ünlői munka figyelemmel kísérése, segítése, amit az alapszervezetek felé is feladatul szabtak meg. Segítették az ünlők munkájának minél zavartalanabb körülmények között való folytatását, az ünlői beszámolók megszervezését, a jól dolgozó ünlők népszerűvé tételét. A megyei bíróság pártszervezete pedig egy-egy nagyobb ünnepekre számos népi ünlőt is meghív, akiket így még szorosabb kapcsolatba hoz az igazságügy „hivatásos” dolgozóival, elsősorban természetesen bírakkal. Az ilyen események kihatnak magabiztosabb tevékenységükre is, hivatalos eljárásuk idején. Az e téren jelentkező jó kezdeményezéseket felkaroljuk és továbbfejlesztve akarjuk azokat folytatni.

Célul tűztük ki azt – többek között –, hogy a népi ünlőket mindinkább bevonjuk a bűnözési tevékenységet lehetővé tevő, de azt esetleg megelőzhető szignalizációs munkába. Ilyen értelemben pedig nemcsak bíróságaink, hanem a rendőrségi és ügyészségi szerveink is segítik munkájukat azzal, hogy felhívják figyelmüket a következő helyes tevékenység kifejtésére.

A fentiek kifejtése után összességébe megállapítható, hogy Szolnok megyében az 1963. évben megválasztott kevesebb számú ünlővel lényegesen eredményesebb érdemi munkát tudunk végezni mint az azt megelőző években.

A továbbiakban még nagyobb gondot kell fordítanunk a népi ünlők képzésére, mert a népi ünlők jó vagy rossz tevékenysége, munkája segíti vagy hátráltatja az objektív igazság érvényrejuttatását, a bíróság előtti eljárásban, a jogszabályok alkalmazása során.

Ennek irányát pedig a jogpolitikai elvek határozzák meg, amelyeket a társadalmi viszonyok alakulásának és a jogszabályok érvényesülésének elemzése alapján fő vonalában a munkásosztály, a dolgozók marxista-leninista pártja határozott meg.

Dr. Sebők György

A takarmánykeverékek és a dehidrált lucernaliszt jelentősége a korszerű állattenyésztésben

A takarmánykeverékek iránt világszerte egyre nagyobb érdeklődés nyilvánul meg. Mindinkább szakítanak az ősi, hagyományos takarmányozási és takarmányszárítási eljárásokkal. A szocialista és a fejlettebb tőkés államokban rohamosan elterjedtek a korszerű takarmányozási módszerek. A gazdaságosság elve és a világszínvonalra törekvés minket is arra készítet, hogy a lehető legkisebb ráfordítással állítsuk elő az állati termékeket: a húst, a tejet, a tojást és a többi.

Az 1964. évi határozat a mezőgazdaság fejlesztésének további feladatairól – azt írja elő, hogy „a korszerű és gazdaságosabb takarmányozás, valamint az állatok termőképességének jobb kihasználása céljából 1966-ban legalább kétmillió jó minőségű keveréktakarmányt kell gyártani”. Ez a terv ma már teljesen reálisnak mutatkozik.

A takarmánykeverékek használatának számos az *előnye*. Ezzel a módszerrel az egy kg hús termelésére felhasznált abraktakarmány 25–35, sőt ennél is több százalékkal csökkenthető. Ennek a jelentősége akkor mérhető le, ha figyelembe vesszük, hogy a termelés költségeinek legalább kétharmadát a takarmányok teszik ki. A takarmánykeverék optimális arányban és összetételben tartalmazza a tápanyagokat. Azonkívül antibiotikumokat, vitaminokat, profilaktív anyagokat, ásványi anyagokat, nyomelemeket és antioxidánsokat is kellő mennyiségben juttatnak a keverékbe. A belterjes tartási viszonyok teszik szükségessé ezt a sokoldalú gondoskodást. Így növelik az állatok ellenállóképességét, csökkentik az elhullási százalékat. A nevelési és hizlalási idő rövidítése jelenős megtakarítást, önköltségcsökkentést biztosít munkabérben és férőhelyek megtakarításával is.

A takarmánykeverékek gyors hazai és külföldi *elterjedésére* magyarázatot adnak a vázolt körülmények. Az USA 1960-ban 30 millió tonna takarmánykeveréket etetett fel. Ugyanebben az évben az Európai Gazdasági Közösség országai összesen 16,5 millió tonna keveréket fogyasztottak. Az alapanyag felét importból fedezték. Csupán a Német Szövetségi Köztársaság évente több mint 1 millió tonna abraktakarmányt importál. A Szovjetunió takarmánykeverék felhasználása is rohamosan nő, s ebben az évben már eléri a 15–20 millió tonnát. A takarmánykeverékek jelentős részét a baromfiak fogyasztják ott is. Angliában például a takarmánykeverékek felhasználásának megoszlása a következő:

43	0/0	baromfitáp,
36	0/0	szarvasmarha- és borjútáp,
19	0/0	sertéstáp,
2	0/0	egyéb.

Hazánkban – eltekintve a felszabadulás utáni inséges évek kompaktjaitól – a takarmánykeverékek készítése 1960-ban kezdődött meg. Azóta már jelentős a megtett

út. Az 1960. évi 95 790 tonna termékenység 1964. évre 1135 000 tonnára emelkedett. Ma már a szövetkezeti baromfiállomány abrakszükségletének 80 százalékát keverékből fedezi.

A százezer vagonnyi abrak tömeget természetesen nem egyetlen üzem állítja elő. Egy erőtakarmánygyárunk van, amely az összes termelés tíz százalékát adja, e hányadnak a jelentősége azonban igen nagy. Száz kisebb-nagyobb keverőüzem is működik. A gyár és néhány kiemelt megyei üzem (Nagykanizsa, Magyaróvár stb.) elsősorban koncentrátumok készítésével foglalkozik. Ezeket a koncentrátumokat tovább hígítják a kisebb keverőüzemek, rendszerint tízszeres megadott arányban. Ott keverik össze azokkal az alapanyagokkal, amelyeket a mezőgazdasági üzemek maguk termelnek meg (kukorica, árpa stb.). Így kapják meg a legkedvezőbb tápanyagösszetételt. A nagyobb mezőgazdasági üzemek, elsősorban fejlettebb állami gazdaságok maguk tartanak fenn keverőket.

A takarmánygyár és a kiemelt keverőüzemek tehát elsősorban koncentrátumokat készítenek, amelyek megfelelő arányban és tökéletes elosztásban mindazokat az anyagokat tartalmazzák, amelyekre a különböző termelési célra tartott állatfajoknak, fajtáknak szükségük van. A koncentrátumok tehát vitaminokat, ásványi anyagokat (premix), húslisztet, hallisztet, tejport, takarmányélesztőt és egyéb nagy fehérjertartalmú takarmányokat tartalmaznak.

Mind a vitamin premixet, mind pedig az ásványi premixet a Phylaxia Oltóanyag-termelő Intézet állítja elő a tápok rendeltetésének megfelelő összetételben.

A koncentrátum összetételének szemléltetésére nézzünk alább egy recepturát:

Nevelő csibetáp koncentrátuma	E-vitamin	3 g
88 % szárazanyagtartalom	K ₁ -vitamin	2 g
45 kg keményítőérték	B ₁ -vitamin	2 g
22 % emészthető fehérje	B ₂ -vitamin	3,5 g
	B ₆ -vitamin	0,02 g
	Niacin	40 g
Összetétel:	Ca-dl-pantothenát	10 g
korpa	Cholinclorid	500 g
halliszt	dl-methyonin	100 g
száritott takarmányélesztő	Furazolidon	50 g
Vitamin premix II.	Nitrofurazon	70 g
A premix összetétele: 100 kg takarmányra	Etoximethylquinolin	125 g
A-vitamin	Penicillin	30 g
D ₃ -vitamin		

A takarmánygyár és az egyes keverőüzemek készítik az úgynevezett teljesértékű keveréktakarmányokat, *tápok*at. Ezek a tápok már megfelelő arányban és homogén, egyenletes elosztásban mindazokat az anyagokat tartalmazzák, amelyek az állatok optimális ellátásához szükségesek. Az ilyen keverékek tehát nem szorulnak kiegészítésre. 1965. évben 23-24 féle tápot gyárt a takarmányipar. Ebből 12 baromfi-, 3 sertés-, 6 szarvasmarha-, 2 pedig egyéb táp.

Ezek az alábbiak:

Pecsenyecsibe indítótáp	Pulyka és lúd tojótáp
Pecsenyecsibe nevelőtáp	Malactáp
Pecsenyecsibe hizlalótáp	Süldőtáp
Tojótáp A	Kocátáp
Tojótáp B	Borjútáp
Pecsenyekacsa nevelőtáp	Szarvasmarha hizlalótáp
Pecsenyekacsa hizlalótáp	Tenyészbikátáp
Lúd indítótáp	Báránytáp
Lúd nevelőtáp	Lótáp
Pulyka indítótáp	Karbamidos szarvasmarhatáp
Kacsa tojótáp	Tejelőtáp

A tápok jelentőségének igazolására hivatkozom a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Főiskola professzorának, dr. Balla Istvánnak kísérletére. Eszerint a hagyományos takarmányozásban részésített csirkék 1 kg-os súlygyarapodásához 5,36 kg takarmányt használtak fel, a csibetápon neveltek pedig csak 3,02 kg-ot. Az angol Nitrovit-cég például pulykahús termelése során (nem kísérleti eredmény) 2,41 kg speciális tápot használ fel 1 kg termék előállítására. De nem kell külföldre menni példáulért. A bábolnai állami gazdaság pecsenyecsirke-hizlalásban világviszonylatban is elismerésre méltó eredményt ért el. Egy kg súlygyarapodáshoz 2,5 kg tápot használtak fel.

A tápok bonyolult összetételének szemléltetésére közlök egy táprecepturát:

Pulyka és lúd tojtáp

Keményítőérték 63,7 kg	
Emészthető fehérje 16 %	
Kukorica	40,0 %
Árpa	5,0 %
Zab (v. cirok)	5,0 %
Korpa	10,5 %
Búzacsíra	3,0 %
Extrahált szója	14,0 %
Lucernaliszt	5,0 %
Halliszt	7,0 %
Száritott takarmányélesztő	3,0 %
Takarmánymész	4,5 %
Foszkál	1,6 %
Takarmánysó	0,4 %
Vitamin-premix (XIII)	0,5 %
Ásványi-premix (2)	0,5 %
	100,0 %

XIII. Vitamin-premix összetétele

100 kg takarmányra	
A-vitamin acetat min. stabil	1 500 000 NE
D ₃ -vitamin stabil	300 000 NE
E-vitamin stabil	1 000 NE
B ₁ -vitamin	400 mg
B ₂ -vitamin	720 mg
B ₁₂ -vitamin	6 mg
Niacin	6 000 mg
Ca-dl-pantothenat	4000 mg
Etoxymethylinquinolin	12 500 mg
Korpaliszt	ad 500 g
2. Ásványi-premix összetétele	
Mangán	9 500 mg
Vas	5 000 mg
Zink	4 400 mg
Réz	150 mg
Jód	75 mg
Korpaliszt	ad 500 g

Elképzelhető, hogy ilyen parányi mértékben, mennyiségben jelenlevő anyagokat milyen különleges gondossággal és pontossággal kell elosztani a keverékben. A receptből látható, hogy *antioxidáns*t is tartalmaz a keverék (Etoxymethylinquinolin), hogy a zsírok, olajok és egyéb oxidáló anyagok bomlását, avasodását meglassítsák. Az oxidálódást így sem lehet teljesen meggátolni, ezért a keverékek egy hét alatt felhasználandók.

Az ország takarmánykeverék-ellátásában a *Szentesi Erőtakarmánygyár*nak van legnagyobb szerepe, mely egyébként is szocialista építómunkánk egyik büszkesége. 1962. évben kezdte meg működését, s lehetővé vált, hogy a Budapesti Erőtakarmánygyárat korszerűtlensége miatt megszüntessük. A modern, főleg angol berendezéssel működő üzem tápokot és koncentrátumokat készít. Évi termelése 100–120 ezer tonna termék, két műszak mellett. Három műszak fenntartása nehézségekbe ütközik; veszélyezteti a munka pontosságát. Itt pedig a legnagyobb körültekintés szükséges, hogy a gyakran milliomod arányokat betarthassák. Szinte patikai gondossággal állítják össze 30–40 alapanyagból a gyártmányokat.

A város peremén fekvő üzemet iparvasút köti össze a pályaudvarral. Emellett természetesen nagy áruforgalmat bonyolítanak le közúton is. A vagonokat a főépület melletti két sínparra tolják be, 50 vagon fogadható a telepen. Az alapanyagot hozó, érkező vagonokat gépi úton ürítik. A rakományt a két sín pár közötti két garat valamelyikébe juttatják. Az egyik garat a szemes, a másik a lisztes anyagok szállítására szolgál. Onnan szalagrendszer viszi raktározó kisebb-nagyobb silókba. A 22 tízvagonos silóból 10 a szemes, 12 a lisztes anyagok tárolására szolgál. Emellett előkészítő kamrák és kisebb tartályok állnak rendelkezésre. Az anyagmozgatás sehol nem kíván kézi munkát, minden munkafolyamat gépesített. Napi átlagban 25 vagon terméket gyártanak itt.

A raktározó helyiségekből percek alatt a keverő üzembe jut az anyag, ahol a gépek négy perc alatt 20 mázsa különböző anyagot tökéletesen kevernek. Az adagok kiszabása telefontárcsás beállítóval történik. A keverőüzem működését a vezénylő helyiségben kis lámpácskák jelzik, s így központilag minden mozzanat ellenőrizhető.

A keverőüzemet *brikettáló*, melaszírozó és daráló részleg egészíti ki. A mezőgazdasági üzemek szívesebben használnak brikettált keverékeket, mivel a lisztes abrakok 10–15 százalékát az állatok kifújják. Ezzel szemben a préselt vagy granulált abrakoknál csak 1–2 százalék a veszteség. A préselés önköltsége 8 Ft/q, s ebből a brikettálás gazdaságossága könnyen kiszámítható. A koncentrátumok természetesen csak por alakban hozhatók forgalomba, mivel azok további keverést, hígítást igényelnek.

A szentesi gyárban a mérlegelés, a zsákvarrás és a címkézés is automata géppel történik. A címkéről nemcsak a cikk pontos megnevezése olvasható le, hanem ezenkívül feltünteti a gyártás napját, műszakját, tehát adott esetben a felelős könnyen megállapítható.

A brikettáláshoz, a fűtéshez és az üzemi fűrdőhöz a telep angol gyártmányú kazánja adja a gőzt. A gyár egyéb berendezéseinek zöme is Angliából származik. A kazánhoz pakura tüzelőanyagot használnak. Az egész üzemben, még a kazánházban is szinte laboratóriumi tisztaság és rend uralkodik.

Az üzem *hazai és import* anyagokat dolgoz fel. Hazai alapanyagok: húsliszt, kukorica, korpá, futor, lucernaliszt, takarmánybúzaliszt, zabliszt, extrahált szója, borsóliszt, búzacsíra, extrahált napraforgópogácsa, lenmag, extrahált tepertő, takarmányélesztő, tápkorpa. Import alapanyagok: halliszt, tejpor, takarmányliszt, kukoricadara, kukorica, extrahált földi dió, árpa, exota olajmagdara, gyapotmag. Exportáló államok: Új Zeeland, Chile, USA, Szövetségi Német Köztársaság, Szíria, Románia stb. Az importanyagok félesége természetesen a világpiaci lehetőségek szerint változik. A keverékek majd mindegyike foszkált, takarmánysót és takarmánylisztet is tartalmaz.

Az abrakbehozattal kapcsolatban megjegyzést érdemel, hogy a legfejlettebb állattenyésztéssel rendelkező államok szemestakarmány-szükségletük jelentős részét importból fedezik. A tejpor, halliszt és egyéb takarmánybehozatalunk – a takarmánygabonáé is – gazdaságos, hasznos és exportunkban jól megtérül.

Az üzembe érkező alapanyagok és a készítmények kémiai, valamint biológiai vizsgálata külön problémát jelent. A vizsgálatokat korszerűen berendezett laboratórium szolgálja. Nagy az üzem felelőssége, mert egy tévedés vagy gondatlanság súlyos következményekkel járhat. Egy ízben előfordult például egy üzemben, hogy a baromfitápbá addig ismeretlen mérgezőanyag került. Indiából földimogyoró pogácsát hoztak be, amelyet ott szabad ég alatt tároltak. Penészedés következtében aflatoxin mérég keletkezett az anyagban. Az üzemnek erről nem volt tudomása, s az anyag keverékbe került. A baromfitelepek panaszai alapján vizsgálták ki az ártalom okát és körülményeit. Azt megállapították, hogy e toxin kevésbé ártalmas hízókra, ezzel szemben baromfinál, süldőnél súlyos mérgezést, esetleg elhullást okozhat.

Az új iparág, az erőtakarmánygyártás további másik új iparágat hozott létre, a *dehidrált lucernaliszt-gyártást*. Ezt a terméket magyarsan forrólevegős eljárással szárított lucernalisztnek nevezik, ami kissé hosszadalmas, körülményes kifejezés. A francia, angol és német szakirodalomban használt terminus alapján a dehidrált jelző hódít a szakkörökben. Ez az elnevezés sem egészen szerencsés, miután a dehidrált teljesen víztelenítetet jelent. Ez esetben azonban a lucernaliszt átlag 6–12 százalék vizet tartalmaz, tehát légszáraz állapotban van. Az egyébként idegen hangzású „dehidrált” szakkifejezéstől mégsem idegenkedhetünk. A nyelvészek vagy a gyakorlat eldönti majd a kérdést.

A dehidrált lucernaliszt a takarmánykeverékeknek szinte nélkülözhetetlen alapanyaga. Beltartalmi különleges értékei miatt a 23 receptúra közül 17 tartalmaz 2–5 százaléknyi lucernalisztet. Annak biológiai értéke messze felülmúlja az egyéb módon szárított lucernaliszt értékét. A szentesi üzemben gyártott koncentrátumok közül a kacsatáp-, a kacsa tojó-, a tojótáp-, a hizlaló baromfitáp- és a nevelő baromfitáp-koncentráció 20–40 százaléknyi dehidrált lucernalisztet tartalmaz.

Hazánk szántóterületének jelentős részén termelnek lucernát, vagy egyéb pillangós takarmánynövényt. 1963. évben 664 ezer kh volt a lucernával bevetett terület. Súlyos hiba lenne, ha Nyugatról importálnánk dehidrált lucernalisztet. Sőt, meggondolandó, nem lenne-e kifizetődő a hazai szükséglet kielégítésén felül exportra is termelnünk, miután a világpiaci ár jó minőség esetén 70 dollár/tonna.

A legfejlettebb tőkés államok sok éve gyártanak takarmánykeverékeket. Ez a körülmény siettetta a forrólevegős tarkarmányszárítás fellendülését. Másrészt a hűvös és csapadékos óceáni éghajlat is serkentőleg hatott ennek az iparágak a fejlődéséhez. Az Atlanti-óceán partvidékén levő államok természeti viszonyai nem kedveznek a zöldtakarmányok szárításának, a hagyományos szénakészítésnek. Az Amerikai Egyesült Államokban, Angliában, Franciaországban, Hollandiában, NSZK-ban, Svédországban és

más államokban már sok éve üzemeltetnek különböző típusú takarmányszárító berendezéseket. Újabban Magyarországon, Csehszlovákiában, Szovjetunióban is terjed ez a szárítási mód. A Német Demokratikus Köztársaságban régebbi tapasztalatokra támaszkodva 1958-ban kezdték meg a cukorgyárakban a zöldtakarmányok szárítását. A cukorgyári szárítódobok ilyen irányú felhasználása elterjedt és 1961-ben már valamennyi cukorgyárban folyt ilyen szárítás legalább kísérleti jelleggel. 1963-ban már a 129 szárítóberendezésből 78 cukorgyári szárítódob volt.

A külföldi jó példákat követve az erőtakarmány-gyártás szükségleteinek a kielégítése érdekében hazánkban is megindult a forrólevegős lucernaliszt gyártása, és az *első üzem* éppen Szolnok megyében, Palotáson épült fel. Az első – W. van den Brock-féle – szárító berendezést Hollandiából vásároltuk, mely 1961. évben kezdte meg a termelést. Ennek az üzemnek a gépi berendezése nyitott színben került elhelyezésre. A magyar ipar hasonló rendszerű szárító berendezést (forgódobos) szerkesztett, és 1962. évben már 14 ilyen hazai gyártású lucernaliszt „gyár” működött, valamennyi állami gazdaságban. Ezek már eleve megfelelő, az időjárás viszonyosságok ellen védelmet nyújtó épületekben kaptak helyet.

1963. évben újabb két nyugati berendezést vásároltunk tanulmányi célból. Az egyik típus azzal a jelentős előnnyel rendelkezik, hogy megoldja a karotin stabilizálásának problémáját.

A tökések államokban különböző műszaki elvek, megoldások valósultak meg, amelyek közül a forgódobos berendezés a legsikerültebb. A mi berendezéseink is ezzel a műszaki megoldással működnek. A szárító üzemek természetesen nemcsak zöldlucerna szárítására alkalmasak, azonban a mi viszonyaink közt annak a feldolgozása a leggazdaságosabb. Miután a berendezés és az épület jelentős anyagi eszközöket köt le, és a zöldlucerna termelése természeti, biológiai és más egyéb okok miatt nem lehet folyamatos vagy teljesen zavartalan, célszerű egyéb mezőgazdasági termékek szárítása is. Ma már a különböző zöldtakarmányok szárításán kívül nedves (kellően ki nem száradt) szemestakarmányokat, a gyógyszeriparban hasznosuló gyógynövényt, a madárcsucsot (*Solanum aviculare*), fűszerpaprikát, cirokszárát, cirokbugát és magot, valamint a szükségnek megfelelően egyéb takarmányt is szárítanak. Ezekkel a kiegészítő munkákkal javul az üzem kapacitásának kihasználtsága és csökken az egységnyi termékre jutó amortizáció.

A *szárítás technológiai folyamata* a következő. A lekaszált zöldlucernát, vörösherét, borsósherést vagy egyéb zöldtakarmányt biokémiai okok miatt lehetőleg félnapon belül a szárítódobba kell juttatni. Ellenkező esetben a zöldtakarmány beltartalmi értéke értéke jelentősen csökken, különösen fehérjében és karotinban súlyos károsodást szenved. A Mähler a néhány órán át fonnyadt, kb. 70 százalék vizet tartalmazó zöldanyagot a vontatóra rakja, s az üzembe szállítják. A 7–800 kataszteri hold lucernaterület lehetőleg a szárítóüzem közelében legyen, legfeljebb 4–6 km-re. A szárításra kerülő egy-két ezer vagon szállítása ugyanis jelentős költségtényező. A lucerna víztartalmánál hasonló a helyzet. Ha 70 százaléknál több vizet tartalmaz, nagyobb a szállítási költség, de főként több gázolaj fűtőanyagot igényel a szárítás. A kisebb víztartalom ugyancsak hátrányos, mert akkor a beltartalmi értékek csökkenése jelent nagy veszteséget. Az üzem ellátását szolgáló lucernatáblák öntözése azért is probléma, mert ezzel a termésátlag növelhető, s a szállítási távolság csökken.

Az anyag folyamatos szállítása gondos szervező és tervező munkát igényel. Fontos feladat a szállítóeszközök jó kihasználása, az állásidő minimálisra csökkentése. Az üzemhez érkező lucernát vagy egyéb zöldanyagot 1–2 cm hosszúságúra felszecsákazák. Két villanyerőre működő szecsákázó áll rendelkezésre üzembiztonsági okok miatt. Az egyik tehát tartalék. A szecsákát szállító szalagrendszer szabályozható mennyiségben a hatalmas forgódobba juttatja. A dobban 8–900 C kezdő fokon egy-két perc alatt megszárad a szecska. A fűtést fotocellás gázolajüzemelésű berendezés szolgálja.

A száraz szecska pneumatikával a hatalmas, kúpalakú ciklonba, majd némi hűtés után a felváltva működő kalapácsos őrlőműre jut.

Az illatos, értékes lisztet 25 kg-os papírsákokba töltik. Ez a művelet, sajnos kézierővel történik. Mérlegelés után a zsákot lezárják, címkézik, pontosan regisztrálják, s egy napig az előhűtőben hűtik tűzbiztonsági okokból. Azután a raktárban helyezik el. Az üzemet a készletet központi diszpozíció alapján az erőtakarmánygyárba vagy kiemelt keverőüzemekbe szállítják.

A magyar szárítóberendezés iránt jelentős érdeklődés nyilvánul meg külföldről. Eddig 16 berendezést szállítottunk exportra. A legújabb géptípusunk már brikettáló résszel készül. A lucernaliszt-termelés négy év alatt 620 tonnáról 1964. évre 37 000 tonnára növekedett. 1966. évben további négy szárító üzem létesül, s terv szerint majd a 21 üzem évi terméke 55 000 tonna lesz. Természetesen a meglevő üzemek évi termését is növelik korszerűsítéssel, jobb szervező munkával és folyamatosabb nyersanyagellátással. A jelenlegi 17 üzemből 1964-ben a berettyóújfalui érte el a legjobb termelési eredményt, 307 vagon teljesítménnyel. A szarvasi üzem a második lett.

A szarvasi szárító üzem működését az 1962. évi üzembehelyezéstől kezdve elemzően vizsgáltam különös tekintettel a költségalakulásra. Az ottani termelés, üzemelés néhány problémáját itt érintem. A gyorszáritó a szarvasi Öntözési és Rizstermesztési Kutató Intézet Mezőgazdasági Üzemei rózsási kerületében épült, ahol a lucerna termesztésének, öntözésének kedveznek a feltételek. Az első évben majdnem csak kísérleti jelleggel működött a gyorszáritó, s csak 44 vagon volt a termelés. 1963-tól már viszonylag zökkenőmentesen folyik a dehidrált liszt gyártása.

a) A kapacitás kihasználtsága.

Az 1963. évhez viszonyítva lényegesen javult az üzem kihasználtsága – különösen annak fő tevékenységét figyelembevéve –, ami a termelésben, a teljesítésben, a kapacitás kihasználtságában mutatkozott. Az üzem a termelési tervét 101%-ra teljesítette, s a tervet jelentősen túlteljesítette volna, ha ezt egy váratlan tényező meg nem akadályozza. Szeptember hó elején egy 22 vagonos lucernaszéna-kazal öngyulladás miatt leégett, s ezért ennek pótlására a szárító üzem részére előirányzott anyagot szénaként gyűjtötték be. Szeptember hónapban még 50 vagon lisztet nehézség nélkül elkészített volna az üzem, és ez esetben a tervet 120%-ra teljesíti.

Az alábbi táblázatban a lisztkészítésre ténylegesen felhasznált hónapok üzemórái szerepelnek 1963. és 1964. évről a fejlődés szemléltetésére.

Havonta 25 termelési napot, naponta két 10 órás műszakot számítva 500 üzemórát vehetünk havi normának.

Hónap	az üzem tényleges teljesítmény		állásidő		termelés vagonban		
	óra	1963	1964	1963	1964	1963	1964
június	500	417	437	83	63	44,41	56,40
május	500	346	458	154	42	42,52	62,85
július	500	340	502	160	—	40,62	67,40
augusztus	500	320	413	180	87	37,66	62,40
összesen:	2000	1461	1808	559	192	1165,31	2248,85
A kapacitás kihasználtsága %-ban						71	90,5

A termelési tapasztalat és az LKB porelszívó berendezés beépítése következtében jelentősen nőtt a teljesítmény egy üzemóra ra vonatkoztatva is. 1964-ben az előző évhez hasonlóan *műszaki hibák miatt* esett ki a legtöbb üzemóra. Ez okozta az állásidő felét, de az 1963. évhez viszonyítva így is 150%-kal csökkent. Egynegyedére csökkent a nyersanyag hiánya okozta állásidő. Az említettekén kívül időjárás és áramszüneti okok gátolták még a termelést, azonban az előző évihez képest jelentős a fejlődés. Egy üzemóra ra jutó átlagtermelés 14,02 q 1964-ben. Az új előhűtő rendszer igen előnyösnek bizonyult, mert az előhűtés óta nem volt raktártűz.

b) Minőségi termelési mutatók.

Az egy üzemóra ra és az azonos hónapra jutó átlagos és tényleges termelékenység lényeges növekedése mellett igen jó eredményt ért el az üzem a termék minőségének

megjavítása terén. Az alábbi táblázat az össztermék táblázatában összeveti az 1962, 1963 és 1964 évek termelését a *minőségi* százalék-mutató segítségével.

	1962	1963	1964
I. oszt.	16,6	32	67,0
II. oszt.	65,2	22	17,1
III. oszt.	15,4	13	15,4
osztályon aluli	2,8	11	0,5
társgazdaságoknak	—	22	—

Ez a táblázat is jól mutatja a fejlődést, s az üzem megfelelő irányítását. Az első termelési év természetesen még nem irányadó, csak kísérleti év, amelyben a most termelt mennyiségnek csak egyötödét produkálták.

A következő táblázatban minőség szerint a megtermelt *menyiségét* mutatja:

Hónap	Termelés havonta minőség szerint 1964-ben			oszt. aluli	Össz. v.
	I	II	III		
május	47,21	6,00	8,40	1,24	62,85
június	32,40	6,00	18,00	—	56,40
július	38,40	18,00	10,80	—	67,20
augusztus	48,00	14,40	—	—	62,40
Összesen:	166,01	44,40	37,20	1,24	248,85

A dehidrált liszt nyersfehérje tartalma lényegesen magasabb, mint a hagyományos módszerrel készített hasonló takarmányoké. Ez is a minőségi eredményt tükrözi, s a forrólevegős szárítási rendszer gazdaságosságát húzza alá. Évi átlagban a *nyersfehérje*-tartalom a laboratóriumi vizsgálatok szerint az alábbi volt:

1963	1964
21,1 0/0	22,16 0/0

A jóminőségű lucernaliszt átlagos nyersfehérje tartalma 13,8 0/0. Ennek alapján kiszámítható, hogy a szárító üzem az 1964. évi tevékenységével 30 vagon helyett 55 vagon nyersfehérjét termelt meg, tehát 83 0/0-kal többet, mintha hagyományos módszerrel termelték volna. Egységnyi területről tehát így 83 0/0-kal több tápanyagot nyerünk.

A laboratóriumi vizsgálatok alapján az alábbi szélső értékek mutatkoztak az egyes tételek közt *nyersanyagfehérje és víztartalom* szempontjából:

Hónap	Víztartalom	Nyersfehérje
május	5,0—9,3	18,4—25,8
június	5,5—10	18,5—23,5
július	6,2—8,8	18,6—23,8
augusztus	5—9,9	20,7—26,0

A dehidrált liszt átlagos víztartalma igen alacsony, s ez hátrányos mind üzemanyag-felhasználás, mind pedig az értékesítés szempontjából. A raktárban a zsákolt liszt még 2 0/0 vizet vesz fel az egyébként száraz levegőből, s ezért a forrón mérlegelt összes 248,85 vagon liszt értékesítéskor 253,79 vagonra növekedett. A franciák sem tudtak jobb eredményt elérni a sajátos technológia miatt, s lisztjük víztartalma 5,5—11 0/0 volt.

A dehidrált liszt beltartalmi értékei a magas *karotintartalom*ban is mutatkoznak. A hagyományos módon készített lucernaszénák 30–40 mg-os karotintartalmával szemben a lucernaliszt átlagos karotintartalma 200 mg/kg. A szárító üzem 1964. évi tevékenysége, a laboratóriumi vizsgálatok is igazolják ezt az elfogadott átlagot. Havonta a liszt karotintartalma az alábbi átlag szerint alakult:

május	196,04 mg/kg
június	215,10 mg/kg
július	207,30 mg/kg
augusztus	182,40 mg/kg

Mivel az egyes hónapok termelése azonos szinten mozgott, a havi adatok egyszerűen átlagolhatók. Így a lucernaliszt évi karotin átlaga 200,21 mg/kg.

A karotinnak az a sajátos tulajdonsága, hogy meglehetősen gyorsan pusztul, oxidálódik. 1963. évben szovjet küldöttség járt Angliában, amely tanulmányozta a forrólevegős eljárással dolgozó takarmányliszt üzemeket, s egyben a karotin stabilizálásának ottani helyzetét is. (Denin: Jelentés az angliai szénalaszt-készítési tanulmányút-

ról. OMgK. 26.937. rsz.). A jelentés szerint granulálással közel felére csökken a veszteség, azonban az önköltséget is növeli kb. 5 0/0-kal.

Miután termékeink a gyártás után zömmel koncentrátumokban, keverékekben kerülnek felhasználásra, ezért kb. 25 0/0-os karotinvesztéssel számolhatunk, összességben tehát 150 mg/kg karotin hasznosul. 110 mg-mal több, mint a lucernaszénában. Ez természetesen nem takarmányozási, emésztési hasznosulást jelent. Az üzem 1964. évi termelési hányadát 253,79 vagon lisztmennyiséget figyelembevéve 279 kg többletkarotinhoz jutott a népgazdaság a szárítási módszer eredményeképpen. Nyugatnémet árjegyzék szerint a karotin grammja 9 márka, kb. 2 USA dollár, ez több mint félmillió dollárt jelentene. Ennek csak egytizedét véve alapul, akkor is közel 60 ezer dollárral értékelhető a termelt karotin.

A fentieket figyelembevéve érdemes a karotin stabilizálásának kérdésével behatóan foglalkozni, s követni a nyugati példát. Ne pusztuljon el a már megtermelt karotin jelentős része. Nyugati államokban antioxidánsokkal (Sanoqin, Isoxivin stb.) kezelik a friss terméket, ami nem zárja ki, de lényegesen csökkenti a karotin oxidálódását. Detre franciaországi tanulmányútjának beszámolója szerint ennek költsége csak 0,20 újfrank. A franciák csak a szeptemberi terméket kezelik, mert az kerül legkésőbbi felhasználásra.

Angliában néhány üzemben úgy stabilizálták a karotint, hogy a raktárhelyiségből széndioxiddal kiszorították a levegőt. Ez az eljárás azonban költséges, az önköltséget 5-6 0/0-kal emelte.

c) *Az üzem szárítási tevékenysége.*

Országos probléma a szárító üzemek kapacitásának eredményes kihasználása. A főtermék gyártása legfeljebb öt hónapot vesz igénybe. A többi időt Solanum és egyéb növények, illetve szemes termények szárítására fordítják.

Az alábbi táblázat az üzem évi szárítási tevékenységét mutatja be *anyag és munkaerő-ráfordítással*:

A termék megnevezése	Össz. termelés a szárított term.	A felhasznál. tiszta ü. ó.	Átl. telj. q/ó	1 q szárított termékre eső			
				gázo. kg	vill. energ. kWó	munka-idő	munkabér
lucernaliszt	248,34	1852,5	13,4	12,5	8,1	0,97	6,62
szemeskukorica	58,67	546,5	10,7	7,6	4,1	0,74	4,37
rizsocsüliszt	21,40	177,0	12,0	7,1	4,6	0,83	5,37
szemes c. liszt	3,49	35,0	9,9	6,8	4,9	1,01	6,51
c. szárliszt	70,72	11,5	6,3	6,4	4,2	0,63	7,5

Lucernaliszt készítésén kívül a kukorica szárítása volt a másik fő tevékenység, annál is inkább, mivel Rózsáson október hónapban 97, Örménykúton pedig ennél is jóval több csapadék hullott le. Ez késleltette a betakarítást, másrészt a kukorica nedvességtartalma meghaladta a 35 0/0-ot. Nagy nehézséget okozott a nedves kukoricacsövek morzsolása. A szárítás folyamán 20 0/0 nedvességet párologtattak el.

Mínthogy a szárítási munka december hónapban is folyt, ez egyrészt a berendezést jobban igénybe vette, mint a tulajdonképpeni dehidrálnál munka, másrészt a téli általános javítási, karbantartási munkák kezdetét január hónapra tolta ki.

d) *Ráfordítások, mutatók.*

Termelési mutatók 1964-ben havonta:

Hónap	Üzemó. száma	Oratelj.	Tüzelő	Vill.-áram	Össz.term.
május	462	12,5	13,5	8,4	62,85
június	437	13,6	16,1	8,4	56,40
július	502	13,8	13,0	7,8	67,20
augusztus	413	14,4	10,5	8,3	62,40
					<u>248,85</u>

Az önköltséget növeli a szűk raktártér. Emiatt többszöri átrakodás, szállítás-

többlet, anyagmozgatás az élőmunka-ráfordítást is emeli, ezenkívül pedig növeli a papírszák költségét. A rakodások, többletszállítások miatt gyakori a zsákszakadás. Ez q-ként kb. 2 Ft többletkiadást jelent anyagban és 1 Ft-ot munkabérben.

1 q liszt termelésére 1963. és 1964. évben az alábbi volt a ráfordítás (felhasználás) forintban:

	1963	1964
gázolaj	42,94	29,90
villamosenergia	11,30	10,32
munkabér	11,83	10,10

Egyéb mutatók.

Munkatermelékenység — 1 t/13,6 munkaóra teljes ráfordítás
1 t termékre jut:

	49,65 Ft állóeszköz
	2082,37 Ft forgóeszköz
1 t nyersfehérjére önköltsége	2129,66 Ft
1 t-ra jutó általános költség	118,50 Ft
1 t termékre jutó élő és holtmunka aránya	1:19,7
1 q dehidrált lucernaliszt önköltsége	212,96 Ft
1 q liszt átlagértéke minőség alapján	229,78 Ft

Számos egyéb mutató is rendelkezésre áll az elemzés alapján, ezek közlése azonban már túlhaladja e tájékoztató jellegű közlemény kereteit. Ehelyett *közlöm a tapasztalatok alapján a termelés gazdagosságának fokozására vonatkozó javaslataimat.* Megoldandók a karotin stabilizálása, a zöldanyag járvaszcscakázóval való betakarítása, kapacitás kihasználásának fokozása, a mérés automatizálása, a liszt víztartalmának 8–10 százalékra való emelése, a folyamatos üzemelés megoldása. Sok egyéb megoldásra váró probléma adódik ezeken kívül, de már csak a néhány fenti javaslat megvalósítása is jelentős mértékben emelné a gazdaságosságot. Az üzem így is nyereséges, nem is szólva a magasabb népgazdasági érdekekről.

Végül megállapíthatjuk a tanulmányból, hogy a tudományos-technikai forradalom nemcsak az iparban hódít világszerte, hanem gyökeres változásokat eredményezett a mezőgazdaságban is. A változások lényege a régi, a megszokott módszerekkel való szakítás.

Az új mezőgazdasági iparágak, ezeken belül a takarmánykeverékek termelésének rohamos fejlődése ellenére számos további probléma vár megoldásra a következő esztendőben. Tovább kell növelni a forrólevegős gyorsszárító üzemek számát. A szállítási távolságok, a szállítási költségek lényegesen csökkenthetők a keverőüzemek számának növelésével. Jogosan felvetődhet esetleg egy dunántúli erőtakarmánygyár építésének szükségessége. Sürgős megoldásra vár a keverékeket gyártó üzemek alapanyagokkal való folyamatos ellátása, amelynek feltétele megfelelő tartalékok képzése. A felhasználó mezőgazdasági üzemek igénye ugyancsak a zavartalan ellátás, a keverékek folyamatos szállítása. A harmadik ötéves tervünk bizonyára részleteiben megszabja majd azokat a feladatokat, amelyek megoldása a következő években vár majd ránk a népgazdaság e fontos területén is.

Vince Ferenc dr.

Megjegyzés: A 97–106. oldalon közölt cikkben javítandó sajtóhibák: A 97. old. 6. sorban szolgasorba helyett **szolgasorba**, a 19. sorban énekel helyett **énekekkel**, a 26. sorban megromlik helyett **megbomlik**. A 99. old. 3. bekezdése után **kimaradt a régészeti eredményeket taglaló rész**, a 32. sorban temetőink szó után **gyakoribbak** pótlendő! A 101. old. 1–2. sorban állampolgárságú helyett **állapotú**, a 47. sorban telepásóink helyett **telepásatóink**. A 102. old. 1. sorban télen helyett **őszén**, a 11. sorban tehát szó után **őseinket** írjuk, a 18. sorban tanyázott helyett **tanyázhatott**. A 103. old. 22. sorban szerezhetünk helyett **szereztünk**, a 32. sorban a hogy szó után **sok** irandó. A 104. old. 37. sorban Bóna T. helyett **Bóna J.** A 105. old. 20. sorban sejtetően helyett **sejthetően**, a 35. sorban Kovácsovics helyett **Kovacsics** irandó és az 50-ik sorban túlök helyett **tőlük** olvasandó.

SZOLNOK MEGYEI IDEGENFORGALMI HIVATAL

SZOLNOK, Kossuth tér 9.

Tel.: 32—80. Egyszámlaszám: 745 058—528.

FIZETŐVENDÉGSZOLGÁLAT

TURISTASZÁLLÁS BIZTOSÍTÁSA

ÉTKEZTETÉS

VÁROSNÉZŐ PROGRAMOK
ÖSSZEÁLLÍTÁSA

IDEGENVEZETÉS

TÁRLATVEZETÉS

IDEGENNYELVŰ KIADVÁNYOK

A ház lakója felügyelője, kezelője, tulajdonosa köteles megelőzni és megakadályozni minden tűzrendészeti szabálytalanságot

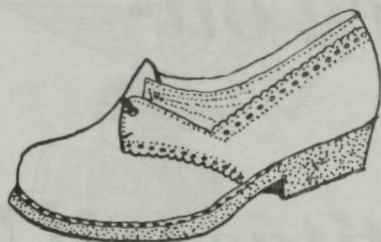
*Tűz élesztésére, vagy gyújtására tűz és robbanásveszélyes
folyadékot (benzin, petróleum, stb.) használni nem szabad*

*Parketta benzinnel történő felmosása, ruhaféleségek benzinben
való tisztítása nem csak tűzhez, és robbanáshoz, hanem az e
munkát végző személyek súlyos sérüléséhez, halálához is
vezethet*

*A tűzrendészeti szabályok állandó megtartásával testi
épségünket is védjük*

**Sok az érték a házban és a
ház körül**

ÉRDEMES BIZTOSÍTANI!

**Járjon
mindíg és
minden
időben
„Tisza”
cipőben**

Kapható minden szaküzletben!

Védjük meg otthonunkat a tűz pusztításától!

■ Zárt helyiségben benzint, vagy egyéb könnyen párologó és robbanó gőzöket, gázokat fejlesztő folyadékot használni tilos!

■ Tűzveszélyes folyadékot alkalmoszerűen csak szabadban, vagy olyan helyiségben szabad használni, ahol a helyiség tökéletes szellőztetése biztosítva van.

■ Abban a helyiségben, ahol tűzveszélyes folyadék gőze jelen lehet, villamos hőfejlesztő készüléket használni, dohányozni, vagy tüzelést folytatni nem lehet.

Lakásban nem szabad olyan tevékenységet végezni, amely tüzet, vagy robbanást okozhat

IBUSZ

IBUSZ IBUSZ IBUSZ

Utazás — Menetjegy
Kül- és belföldi társas-
utazás — Hálókocsijegy
Valutabeváltás
Útlevél — Szállodai
szobafoglalás
Fizetővendégszolgálat
Autóbusz
különjáratok

Minden utazási ügyben
forduljon az

IBUSZHOZ

IBUSZ utazási irodák:
Szolnok — Mezőtúr

ŐSZRE-TÉLRE AZ ALFÖLDI ÁLLAMI ÁRUHÁZBÓL

SZOLNOK SÁGVÁRI ENDRE U. 2.

Ajánlatunk:

Női tisztagyapjú bourie szövet színek	335 Ft
Férfi „ öltöny „ mintás	425 „
Női divatcsíkos szövetruha	270 „
Női tweed divat kabát	750 „
Férfi felöltő kockás, mintás színek	1250 „
Kamasz fiú télikabátújdonság	880—960 Ft-ig
Női gumi kiscsizma cseh imodrt	140—160 „
Női magasított szárú gumi bundacipő	220 Ft
Női félcipő goyzerdíszes	147—195 „
Teritál nyakkendő	59 Ft
Női banlon pulóver új fazonok	230—250 Ft-ig
Fiú jersey pulóver	65—105 „
és még sok más új cikk beszerezhető	

Legyen mindig jól öltözött!

Szolnok megyei Tanács

Vasipari Vállalata

részlegei

a közönség szolgálatában!

Központ: Hunyadi János u. 4. Telefon: 23-26, 21-07.

Lakatos részleg:

Kőrösi út. Telefon: 29-45, 29-62.

Autójavító üzem:

Hunyadi János u. 4. Telefon: 28-44.

Motor- és kerékpárjavító üzem:

(garanciális service állomás)

Hunyadi János u. 4. Telefon: 28-44.

Órásrészleg:

Hunyadi János u. 4. Telefon: 28-44.

Hűtőgépek javítása:

Május 1. út 2. Telefon: 20-25.

Fegyverjavítások:

Beloianisz u. 11. Telefon: 21-28.

Akkumulátorjavítás:

Mészáros Lőrinc utca.

Vidéki telepek: Jászberény, Törökszentmiklós, Mezőtúr.

Az őszi és téli

A KATONA APJA

Az idei Moszkvai Filmfesztiválon a „legjobb férfi alakítás” díját nyerte el a film főszereplője.

ISZONY

Németh László regényének magyar filmváltozata Drahotá Andrea, Kállai Ferenc, Páger Antal, Latinovits Zoltán, Halász Jutka és Kálmán György főszereplésével.

A HÍD

Egy nemzedék vádol. Bernhard Vicki világhírű nyugatnémet filmalkotása.

ÉDENTŐL KELETRE

Kain és Ábel történetének modern változata, Steinbeck regényének felhasználásával, színes, szélesvásznú amerikai filmen.

ZÖLDÁR

Gaál István, a „Sodrásban” rendezőjének új magyar filmje.

AMERIKA — AMERIKA

Egy álom bűvöletében. Elia Kazan világhírű amerikai filmalkotása.

A GYLKOS HALÁLA

Ez a csehszlovák film azoknak a fiatal hősöknek állít emléket, akik sikeres merényletet követtek el a náci megszállók hirhedt vezetője, Heydrich ellen.

SZÖKÉSBEN

Napjainkban játszódó, érdekes szovjet film.

A KIRÁLYÉRT ÉS A HAZÁÉRT

Magyarul beszélő angol filmdráma, főszerepben: Tom Courtenay és Dirk Bogarde.

VOLT EGYSZER EGY ÖREGEMBER

Grigorij Cuhraj világhírű szovjet filmrendező magyarul beszélő új filmje.

Évad új filmjei

A SZERELEM ÓRÁI

Szórakoztató, szélesvásznú olasz film egy házasság problémáiról. Fősz.: Ugo Tognazzi és Emma-nuele Riva.

CSODÁLATOS ÉLET

A hazánkban is jól ismert és népszerű Cliff Richard és a Shadows együttes színes, szélesvásznú angol revüfilmje.

FANTOMAS

Színes, szélesvásznú francia—olasz bűnügyi filmparódia. Főszerepben: Jean Marais, Lous de Funes és Mylene Demongeot.

A MAGAS FAL

Egy kislány és egy bal eset következtében megbénult fiatalember barátságáról szól ez a lírai csehszlovák film.

KEDVES CSALÁD

Mi rejlik a látszólag harmonikus külszin alatt? Színes dán film-szatíra.

IDEGEN VÉR

Solohov elbeszélésének magyarul beszélő szovjet filmváltozata.

A „LORD” ÉS BANDÁJA

Magyarul beszélő lengyel filmdráma egy magára maradt fiúról és nevelőintézeti társairól.

MEGSZAKÍTOTT REPÜLÉS

Izgalmas, magyarul beszélő lengyel film egy pilóta életéről.

MARTIN KALANDOS IFJÚSÁGA

Egy bátor, lelményes, tizennégy éves fiú kalandos története magyarul beszélő NDK filmen.

CSIPKERÓZSIKA

Walt Disney színes, szélesvásznú, magyarul beszélő amerikai rajzfilmje.

A SZOLNOKI 7. SZ. AUTÓKÖZLEKEDÉSI V.

MÁVAUT, TEFU ÉS TAXI GÉPKOCSIJAIT

vegye igénybe

esküvőre, kirándulásra, darabáru és kocsirakományú
küldeményeinek elfuvarozására!

Gyors, olcsó

A GÉPKOCSIK MEGRENDELHETŐK:

Szolnok, József Attila u. 91. Tel.: 20-40, 32-16.

Éjjel-nappali szolgálat!

KISÚJSZÁLLÁS: Vasútállomás. Telefon: 97.

TISZAFÜRED: Somogyi Béla út 52. Telefon: 48.

KARCAG: Kossuth tér. Telefon: 68.

MEZÖTÚR: Kossuth tér 5. Telefon: 57.

TÖRÖKSZENTMIKLÓS: Felszabadulás út 1. Tel.: 51.

KUNSZENTMÁRTON: Köztársaság tér. Tel.: 132.

JÁSZBERÉNY: Telefon: 34.

JÁSZAPÁTI: Telefon: 25.

JÁSZLADÁNY: Telefon: 28.

KISÚJSZÁLLÁS: Vasútállomás. Telefon: 97.

**ELEGÁNSAN AKAR
ÖLTÖZKÖDNI?**

**ÚGY KÉSZÍTESSE
NŐI ÉS FÉRFI-
RUHÁIT**

**A SZOLNOKI VÖRÖS
CSILLAG RUHÁZATI
KISIPARI SZÖVETKEZET**

**minőségi
részlegeiben**

*Ne tüzeljük el a
hulladékpapírt,
adjuk át
a MÉH-nek*

MÉH telepek és átvevőhelyek:

Szolnok megyében:

**Jászberény, Jászapáti, Karcag, Kisújszállás,
Kunhegyes, Kunszentmárton, Mezőtúr, Szolnok,
Tiszafüred, Törökszentmiklós, Túrkeve**

Heves megyében:

Eger, Füzesabony, Gyöngyös, Hatvan, Heves, Recsk

KERESSE FEL A SZOLNOKI

csendes, tiszta, otthonias

ALFÖLDI ÉTTERMET

III. o. olcsó házias ételek, kitűnő italok

***Délben üzemi étlapszerinti étkezést
szolgáltatunk***

Sport és egyéb rendezvényeket vállalunk

**Fényezett és kárpitozott
bútorok javítását,**

**új kárpitozott bútorok
készítését,**

**vaskerítések, vaskapuk
készítését, javítását**

v á l l a l j u k

**Javítások árát 1965.
évben leszállítottuk !**

**Vas- és Faipari
KTSZ**

Szolnok, Ostor utca 1.

**Öltözködjön mindig
a legújabb divat szerint**

Készíttesse ruháit a

**Jászberényi
Felsőruha
KTSZ**

méretes részlegeiben

Női rendelt: Lehel vezér tér 19.

**Férfi rendelt: Lehel vezér tér 19.,
Dózsa György u. 6. (Telefon: 362)**

Szücs részleg: Lehel vezér tér 19.

Férfi méretes részleg:

**Jászárokszállás, Széchenyi u. 3.
(Telefen: 248)**

A DOLGOZÓ NŐ SEGÍTŐJE A

PATYOLAT

*A SZOLNOKI PATYOLAT
VÁLLALAT ÁTVEVŐ ÜZLETEI:*

*Szolnokon, Törökszentmiklóson, Karcagon,
Kisújszálláson, Jászberényben, Martfűn, stb.*

GRIF Sándor: Kocsmák a jászági éjszakában. Szabad Föld. 1964. nov. 15. 20. évf. 46. sz. 4. p.

[NAGY Katalin N. K.: Számvetés előtt... A talajjavítás és öntözés haszna Tiszapüspökiben. Sz. Néplap. 1964. nov. 15. 15. évf. 268. sz. 3. p.

RIDEG Gábor: Műteremlátogatás Sáros Andrásnál. Sz. Néplap. 1964. nov. 15. 15. évf. 268. sz. 7. p.

MÁTHE László: Több és olcsóbb gabonát, húst, tejet várnak az állami gazdaságoktól. Sz. Néplap. 1964. nov. 17. 15. évf. 269. sz. 3. p.

FABIÁN Péter: Ötösikrek. Sz. Néplap. 1964. nov. 19. 15. évf. 271. sz. 3. p.

FARKAS Lajos: Gondolatok a termelékenység alakulásáról. Sz. Néplap. 1964. nov. 22. 15. évf. 274. sz. 3. p.

VARGA Viktória: Összel a Morgó-csárdában és Zádor-hídjánál. Sz. Néplap. 1964. nov. 22. 15. évf. 274. sz. 7. p.

CSÁKI István: A tsz-pártszervezetek munkája és a gazdasági feladatok. Népszabadság. 1964. nov. 26. 22. évf. 277. sz. 3. p.

[HERNÁDI Tibor] — ht —: Az ábécé kezdete. Sz. Néplap. 1964. nov. 26. 15. évf. 277. sz. 1. p.

[BORZÁK Lajos] B. L.: Termelőszövetkezeti tanterem Törökszentmiklóson. Sz. Néplap. 1964. nov. 26. 15. évf. 277. sz. 1. p.

CSÁKI István: Bizalomra bízalom a lelkes munka válasza. Sz. Néplap. 1964. nov. 26. 15. évf. 277. sz. 3. p.

[BORSI Eszter] B. E.: A tsz-tagok anvai és kulturális helyzetének alakulásáról. Sz. Néplap. 1964. nov. 28. 15. évf. 279. sz. 1. p.

[BORZÁK Lajos] B. L.: A jánosbírói dupla. Sz. Néplap. 1964. nov. 28. 15. évf. 279. sz. 3. p.

DANCS József: Gondosan takarmányoznak a tiszaföldvári Lenin Tsz-ben. Szabad Föld. 1964. nov. 29. 20. évf. 48. sz. 13. p.

[HERNÁDI Tibor] — ht —: Műkedvelés és szemlélet. Sz. Néplap. 1964. nov. 29. 15. évf. 280. sz. 5. p.

HERNÁDI Tibor: Kis rókák. Sz. Néplap. 1964. nov. 29. 15. évf. 280. sz. 7. p.

BOGNÁR Gyula: Szakkönyv, szakfolyóirat, televízió. Könyvtáros. 1964. nov., 14. évf. 11. sz. 646—648. p.

BUGESCH Zoltánné: Szolnok feleltsége az alföldi megveszélheltek városképeknek és közművesítésének tükrében. Művei és Városi Statisztikai Értesítő. 1964. nov., 14. évf. 11. sz. 549—552. p.

ZACZY JÁNOS: Az újjáélesztés első lépései után. Pártélet. 1964. nov., 9. évf. 11. sz. 23—28. p.

[ALMÁSI István] A. I.: Kicsire nem adunk? Az ideiglenes gabonatarólkban sok búza megy tönkre. Népszabadság. 1964. dec. 2. 22. évf. 282. sz. 4. p.

MAJNÁR József: Munka után a könyvek fölé hajolnak. Sz. Néplap. 1964. dec. 6. 15. évf. 286. sz. 5. p.

KRAMASZTA Mihály: Korszerűtlen a tervezés, az építés. Sz. Néplap. 1964. dec. 8. 15. évf. 287. sz. 3. p.

[SÁRKÖZY Péter:] S. P.: A gépek üzemképességének fokozása Abádszalókon. Magyar Mezőgazdaság. 1964. dec. 9. 19. évf. 50. sz. 6—7. p.

BOZAI József—VARGA László: A lucernások komplex növényvédelme Szolnok megyében. Magyar Mezőgazdaság. 1964. dec. 9. 19. évf. 50. sz. 8—9. p.

[BORZÁK Lajos] B. L.: Félmilliárd forint értékű gép a Szolnok megyei szövetkezetek tulajdonában. Sz. Néplap. 1964. dec. 9. 15. évf. 288. sz. 1. p.
Megvitaták... Hét jelentős téma Szolnok megye Tanácsa előtt. Tanácsok Lapja. 1964. dec. 10. 15. évf. 23. sz. 1. p.

VI RÁNYI Pál: Az utazó falu. Sz. Néplap. 1964. dec. 11. 15. évf. 290. sz. 3. p.

LÖRINCZ Lóránd: A zene langyos hullámain. Sz. Néplap. 1964. dec. 6. 15. évf. 286. sz. 11. p.

Egy év alatt 300 000 látogató a szolnoki művelődési házban. Közalkalmazott. 1964. dec. 12. 17. évf. 12. sz. 5. p.

KARDOS Józsefné: Hírünk az országbán. Sz. Néplap. 1964. dec. 13. 15. évf. 292. sz. 5. p.

BOGNÁR János: Nem lesz étüzem a Tisza Cibőgyár? Sz. Néplap. 1964. dec. 15. 15. évf. 293. sz. 3. p.

FEHER Károly: Génesítés, munkaszervezés a Surláni Állami Gazdaság teheneszetében. Magyar Mezőgazdaság. 1964. dec. 16. 19. évf. 51. sz. 16—17. p.

FINES Pál: D. P.: Az irodalmi nevelés mai állása. Sz. Néplap. 1964. dec. 17. 15. évf. 295. sz. 5. p.

[ERDÉLYI György] — egy —: A sportkörülszűkítések tapasztalatai a szolnoki járásban. Sz. Néplap. 1964. dec. 18. 15. évf. 296. sz. 4. p.

Kiváló eredmények a jó adottságok mellett csak gondos munkaszervezéssel, szocialista munkaversennyel érhetők el. Sz. Néplap. 1964. dec. 19. 15. évf. 297. sz. 3. p.

[ERDÉLYI György] — egy —: Tizenöt év a sport élvonalában. Sz. Néplap. 1964. dec. 19. 15. évf. 297. sz. 4. p.

VARGA Viktória: Amikor még dúltak a harcok. Sz. Néplap. 1964. dec. 20. 15. évf. 298. sz. 5. p.

FABIÁN Péter: Lehet ötmillióval olcsóbb? Sz. Néplap. 1964. dec. 23. 15. évf. 300. sz. 3. p.

ENDRESZ Sándor: Rövidesen elkészül a 120 ezer tonnás új kénsvüzem Szolnokon. Magyar Nemzet. 1964. dec. 25. 20. évf. 302. sz. 5. p.

ZENTAI Ferenc: Megyéről megyére. Az új út keresése Szolnok megyében. Ifjú Kommunista. 1964. dec., 8. évf. 12. sz. 36—37. p.

KARDOS Józsefné BENKE Irén: A művészi ízlés fejlesztése. Könyvtáros. 1964. dec., 14. évf. 12. sz. 735. p.

WITTMANN Dezső: A Szolnoki Papírgyár új erőműve. Papíripar és Magyar Grafika. 1964. 8. évf. 5. sz. 165—169. p.

Összeállította: SÁGI PÁL

ÁRA : 10 FORINT